

ODSEVANJA

Koroška,
jesen-
zima
2025

135
136

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

8 EUR

135

NA PLATNICAH

Naslovnica:
Boštjan
Temnikar,
*Osnutek za
dobo preloma,*
2024,
patiniran les,
49 x 31 x 7 cm

Boštjan Temnikar, *Ko-eksistenca for-me*, 2019,
patiniran les, 63 x 53 x 12 cm

Kazalo

Zuhra Horvat	MI SMO ZA MIR, jaz sem za mir!	4	ZA MIR
Maksimilijan Večko	SVOBODI IN MIRU	5	
Bernarda Vrečko	TAM	6	
Draga Puc	PALESTINA	7	
Janez Križan	AFORIZMI	8	AFORIZMI
Bernarda Vrečko	SPOZNANJE	9	POEZIJA
Nina Stopar	IZGUBILA SEM SVOJO SREČO	10	
Lucija Fortin	VELIKO KOLO	12	
Jan Penec	STATI JE SAMOTNO	12	
Zala			
Špoljar Slivnik	ZA TABO	13	
Lucija			
Mirkac Fortin	ZARANA	13	PROZA
Marko Kristan	HENRIJEVE OČI – Predator	15	
Tim Verdinek	UČENČEVA DOMISLICA	16	
Rajka Medunc	RETUŠA	18	
Mery Lipuš	ODLOČITVE	20	DRAMATIKA
Karla			
Zajc Berzelak	Gusti Stridsberg in HARTENŠTAJN	24	ESEJISTIKA
Helena Merkač	PRI TRBOVELJSKI ZALOŽBI 5KA KNJIGI KAR DVEH KOROŠCEV		
	Tomaž Mihelič: 33 (To ni še ena knjiga o Caminu)	37	KNJIŽNE
	Iva Hancman – Ravenska gimnazijka z nagrajenim romanom	39	OCENE
Helena Merkač	NOVA KNJIGA NIKAR R. KOLARJA	40	
Mira Razdevšek	KO VODA IN VAL PREOBLAČITA DNI		
	NOETOVE NOČI Lucije Mirkac	45	
Adi Smolar	KAKO GRE ČAS	46	FILM
Marko Košan	LES KOT METAFORA ŽIVLJENJA V		LIKOVNA
	KIPARSKEM DELU BOŠTJANA TEMNIKERJA	56	PRILOGA
Boštjan Temnikar	KIPARJEV CREDO	64	
Uroš Zavodnik	S H O T S Jubilejna deseta izvedba filmskega festivala	69	KULTURA
Uroš Zavodnik	ZEBRA Festivalski animirani svet v Slovenj Gradcu	71	
Nika Hölel	Festival mlade literature Urška:		
	VEDNO JE VSE V REDU ALI PA NIKOLI NIČ	72	
Andrej Makuc	ZLATKO VERZELAK / FRANC VEZELA	82	IN MEMORIAM

Zuhra Horvat

MI SMO ZA MIR, jaz sem za mir!

LEPOSLOVJE

Podpiram vojne in podpiram, da ima vsaka država svojo vojsko. Vse to pod enim samim pogojem – da naj bo zgodovina res najboljša učiteljica življenja. Že od mladih nog ponavljam, da je zgodovina za človeštvo najslabša učiteljica in da človeštvo vsako napako ponovi v še hujši obliki. To nam dokazuje 'razvoj' vojn in 'razvoj' strategij in taktik bojevanja. Vsakič je huje, vsakič je prizadetih več ljudi.

No, pa nehamo se mantrati, kako bogi so ljudje in otroci, ki umirajo vsak dan. Kjerkoli na svetu. Na vse to smo postali imuni oziroma smo razvili mehanizme, ki ščitijo našo dušo in naše življenje pred tem, da se nam ne bi popolnoma zmešalo. Prepričana sem, da v nas, vsakem izmed nas, ždi klavec, ki se prebudi, če življenje pritisne na pravo tipko.

Ko sem prvič rodila, je v sobo stopil ginekolog in dejal: »Pa smo dobili še enega vojaka.« Najraje bi mu ... ne želite si vedeti ...

In danes, ko je od tega minilo že 34 let in ko se spomnim, da sem mojega ljubega dojenčka s strahom nosila v sosedovo klet, ko je v Sloveniji potekala vojna za osamosvojitve, si upam napisati in izreči, da podpiram vojne in da podpiram,

da ima vsaka država svojo vojsko.

In tako to gre ... če na novo odkrivamo samoskrbo, se predajamo ekologiji, bežimo k tradicionalni medicini, iščemo alternative marsičemu, potem se potrudimo, da se vrnemo na bojišča, ki so omejena, ekološko manj oporečna in namenjena samo moškim, ki se odločijo, da so vojaki in da so pripravljeni ubijati in klati enako misleče na drugi strani. **Omejimo vojne na točno določene prostore in naj bodo napovedane**, z drugimi besedami: naj bosta čas in prostor znana in omejena, kakor je to bilo včasih. No, tudi ženskam naj bo vse to dostopno, če želijo. Toda, ljube duše, pustimo ostale živeti v miru, ker večina nas je ZA mir in ne poznam otrok in družin, ki bi si želeli bojevanja, lakote, ropota, smrti, pohabljenosti, invalidnosti, tako fizične kot psihične.

Pa še to ... naj crknejo vse investicije, ki so namenjene uničevanju, in se preusmerijo v investicije, ki so namenjene izobraževanju na človeku pomembnih področjih. In če nam to uspe, sem prepričana, da nam bo uspelo živeti v miru in da ne bo več prevladoval jezik psihopatov, ki nam odrejajo 'sodobni, krasni novi Svet'.

SVOBODI IN MIRU

Leto 2025 je zagotovo čas, ko se v svetu spominjamo 80. obletnice konca druge svetovne vojne; v Evropi je čas spomina mesec maj, v vzhodni Aziji tri mesece pozneje.

Letošnje praznovanje ima nekaj značilnosti, ki jih moramo, bolj kot kadarkoli prej, posebej izpostaviti. Že nekaj let opažamo, da konec vojne praznujejo skupaj nekdanji nasprotniki in ločeno od nekdanjih zaveznikov ga praznujejo nekdanji sobojevniki. Očitno se oblikujejo nove alianse, ki z izkušnjami izpred 80 let nimajo mnogo skupnega. Ta trend je dosegel svoj višek ob praznovanju 80-letnice druge svetovne morije.

Tudi na slovenskih tleh smo na več načinov obeležili okroglo obletnico konca druge svetovne vojne. To velja tudi za naše kraje, kar je razumljivo; ravno pri nas so se vojaške operacije potegnile cel teden čez uradno podpisano kapitulacijo (8. maj 1945) nacistične Nemčije. Na Poljani so puške utihnile 15. maja.

Osebnostno sem s spominjanjem konca vojne na Poljani tesno povezan. Na slovesnostih sem sodeloval že kot osnovnošolec, pozneje, leta 1985, sem sodeloval kot predsednik organizacijskega odbora slovesnosti. Vmes in po letu 1985 sem bil vključen na različne načine, včasih tudi zelo aktivno. Leta 1985 smo na Poljani zasnovali nov koncept parka miru, postavili smo tudi nov spomenik koncu vojne; Batičevo skulpturo, ki uprizarja razpočeno ročno bombo, iz nje pa letijo golobi, ptice miru. Stojan Batič je bil partizan, tudi udeleženec zaključnih bojev leta 1945. Zato ni čudno, da je svojo umetnino za postavitev na Poljani ponudil brezplačno. Organizacijski odbor je prevzel samo obveznost, da pokrije stroške materiala in delo livarja. Za pokritje teh stroškov smo v Mežiški dolini organizirali zbiralno akcijo. Zbrali smo okoli 1300 kg bakra, medenine in brona, kar je zadostovalo za 620 kg težko skulpturo in honorar livarja. Na nastajanje skulpture imam še en spomin. Skupaj s kiparjem Batičem sva med nastajanjem skulpture obiskala livarja. Na predavanjih iz livarstva, kot študent metalurgije, nisem nikoli slišal, kako poteka formiranje za litje umetniških izdelkov, zato sem z zanimanjem opazoval livarja pri delu in na koncu tudi sam začel nanašati toplo zmes kolofonije in čebeljega voska na površino modela. Tako je tudi kakšen kvadratni decimeter ali dva spomenika na Poljani delo mojih dveh palcev!

Batičev spomenik je osrednji del parka, ki smo ga zasnovali leta 1985. Zanimive so bile razprave, kako poimenovati park. Iskre so se kresale predvsem med dvema predlogoma: Park zmage in miru in Park svobodi in miru. Zagovornike enega in drugega predloga je bilo možno generacijsko opredeliti; parku svobodi in miru so bili naklonjeni predvsem mlajši sodelavci organizacijskega odbora. Vesel sem, da je na koncu obveljalo poimenovanje svobodi in miru; kazalo je, da je naziv bolj obrnjen proti bodočnosti. Tako poimenovanje parka je navsezadnje tudi bolj v skladu s sporočilom Batičeve umetnine: iz aktivirane bombe letijo golobi, ptice miru.

Eden od dogodkov na Koroškem, v sklopu spominjanja na okroglo obletnico konca 2. svetovne vojne, je bil tudi obisk ministrice za kulturo, ki sta ga organizirala Zavod Zadruhar in Združenje borcev za vrednote NOB Mežiške doline 5. junija 2025. V tem okviru je potekal razgovor v ravnem muzeju, kjer smo v podiju sedeli in se pogovarjali: mag. Petra Lesjak Tušek (povezovalka razgovora), Iva Hancman, mlada pisateljica, dijakinja Gimnazije Ravne, dr. Dejan Meh Savič, okoljevarstvenik in filozof, Iva Potočnik, profesorica slovenskega jezika in književnosti, dr. Asta Vrečko, ministrica, in vesel sem, da sem bil v to družbo povabljen tudi jaz. Pogovor je tekel o doživetju druge svetovne vojne osemdeset let po njenem končanju. Nekaj svojih misli iz razgovora povzemam tudi v tem članku.

Usmeritev svetovnega razpoloženja je bila leta 1985 definitivno usmerjena v smer miru in svobode. Sveta brez konfliktov v resnici nikoli ni bilo, a čemur smo priča danes, vseeno ni bilo podobno.

Si vis pacem para bellum je bil stavek, ki sem se ga naučil v nižji gimnaziji na Ravnah, ko so nas še učili latinsko in tudi v antično zgodovino smo se bolj poglobljali, kot se učenci danes. *Če hočeš mir, se pripravi na vojno!* je stavek, ki ga pripisujejo rimskemu vojaškemu pisatelju Publiju Vegeciju Renatu. Ne verjamem v celoti, da je omenjeni avtor te misli; bolj verjetno je, da je samo zapisal splošno razširjeno misel antičnega časa. Vsebinsko te misli najdemo že v Platonovem poznem delu Zakoni.

V nasprotju temu nagovarjanju za vojne priprave je v človeški biti vedno prisotna tudi misel o stalnem miru. O tem so razmišljali največji človeški duhovi, misel pa je vsajena v osnove vseh verstev. Če se omejim samo na tri religije, ki izhajajo iz nam bližnjega okolja, najdemo podobne cilje pri vseh treh. Začnemo lahko pri hebrejskem *Salom alejchem*, kar dobesedno pomeni *Mir z vami*. Judje pa ga uporabljajo tudi v pomenu za naš *dober dan* (tudi dobro jutro, dober večer ali lahko noč). Šele ko nekaj več časa živiš v njihovem okolju, se zaveš, koliko je misel *Mir z vami* prisotna v kontaktih z drugimi ljudmi. Arabska inačica tega pozdrava je *Es selamu alejkum*. Prevod pozdrava je *Želim vam božji mir in pomoč*. Po Koranu je ta pozdrav prvi uporabil Alah kmalu potem, ko je ustvaril Adama in ga naučil tega pozdrava. Ni potrebno biti lingvist, da opaziš jezikovno podobnost med judovskim *šalom alejkum* in arabskim *selamu alejkum*. Oboji so namreč po izvoru semiti, po Svetem pismu (ali če hočete po judovski Tori) otroci Abrahama (pri Arabcih Ibrahima). Imel je dva sinova, starejšega Ismaila, praočeta Arabcev, in mlajšega Izaka, praočeta Judov. Močne genske povezave med enimi in drugimi potrjujejo tudi raziskave, opravljene po letu 2000, ko je znanost o arheogenetiki že močno napredovala. Vzrok prepira med njimi je dediščina; Judje so prepričani, da Samarija, Galileja in Judeja (tri zgodovinske pokrajine), ki ležijo v današnji Palestini oz. Izraelu, pripadajo sinovom Izaka, Arabci pa verjamejo, da so do tega prostora upravičeni tudi sinovi Ismaila.

Tudi v krščanskih evangelijih se beseda mir pogosto pojavlja, celo v varianti salom oz. selamu. To navsezadnje ni čudno, saj tudi krščanska vera izvira iz istega prostora: Palestina oz. Samarija, Galileja, Judeja. Za podkrepitev pa navajam dva navedka iz Lukovega evangelija: »Jezusov pozdrav svojim učencem, ko je »stopil mednje in jim rekel: *Mir vam bodi!*« (Lk 24,36)« in naročilo Jezusa, ki je še v času javnega delovanja svojim učencem naročal: »*V katero koli hišo pridete, recite najprej: Mir tej hiši!*« (Lk 10,5).

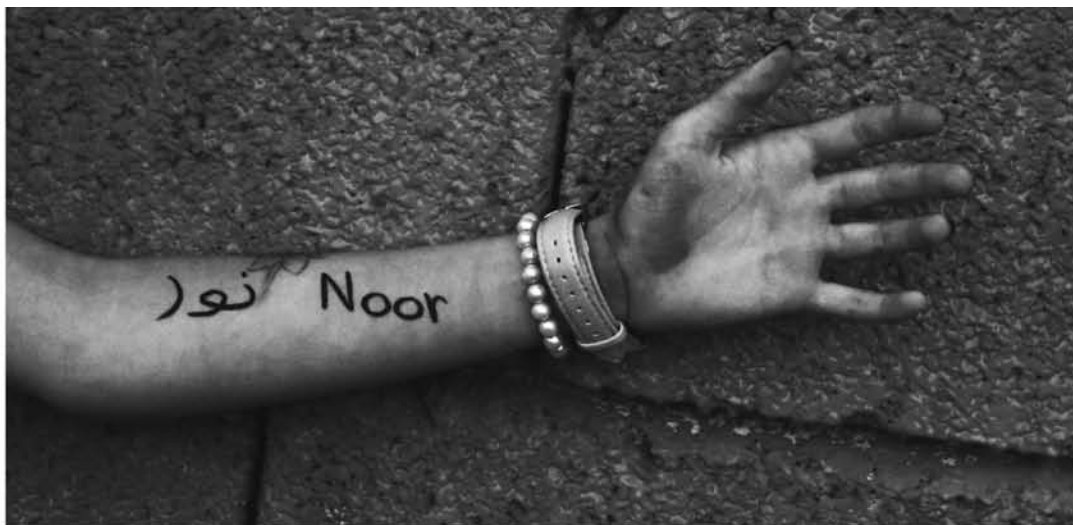
Zakaj torej vojna, če si vsi želijo miru!? Po mojem je edini pravi odgovor želja po prerazdelitvi bogastva. Prej sem v prispodobi zapisal, da je današnji genocid, ki poteka na Bližnjem vzhodu, 'bitka za dediščino med otroki Abrahama'. V svetu pa ta konflikt ni osamljen, ustvarjajo se novi konflikti, nove zahteve po prerazporeditvi bogastva. Navsezadnje, kaj pomeni 'America First'? Evropa se ne umika samo na drugo mesto, vse bolj postaja tretja, četrta ali celo peta. To nas bi moralo skrbeti!

Bernarda Vrečko

Tam

*Tam,
kjer umirajo otroci,
sanje izgubijo domovino.
Kot sirote begajo med ruševinami svojih domov
in v prahu izginjajo v noč.
Tam,
kjer umirajo otroci,
se iskrice veselja spremenijo v solze,
ki v nevihtni ihti
dežujejo na brezdomne sanje.
Tam,
kjer umirajo otroci,
se čez mnogo let v spremstvu nemih duš
sprehajajo samotni starci,
ovešeni z medaljami vojnih junakov.*

Aisha

Napiši, mama, moje ime
sem, na roko mi napiši
Noor Svetloba,
napiši s črnilom,
ki ga voda ne izpere.
Sem, na roko mi napiši
Noor Svetloba
s črnilom, ki ga solze ne izperejo.
In ko me boš izkopala
izpod ruševin,
bom še vedno tvoja Noor Svetloba.
Za vedno.

Layla

“Vsak večer, preden zaspimo,
se objamemo, poslovimo in otroke
označimo z imeni, da bi jih prepoznali
v ruševinah.”
Prebivalec Gaze, 2025

Khalid

Genocid I. 1982
V Sabro in Šatilo pod izraelskim vodstvom vdrejo
falange in v 48 urah pokoljejo več kot 2000 ljudi.
OZN to prepozna kot genocid.
...
In karavana gre dalje.

AFORIZMI

- Vsemogoča oblika, naš ponos in dika.
- Ne oporečnež, nevaren je povprečnež.
- Človek, zgrožena vrsta.
- Boljša nevednost kot lažna naprednost.
- Strah človekov je ideološkega duha.
- Človeka z okvaro prisluha je treba zdraviti.
- Koliko je slepih ljudi, ko vidijo.
- Fizično hitijo, duhovno kasnijo.
- Male stvari, velike reči.
- Grešnost in požrešnost trajata najdlje.
- Vredno je upati, nevredno obupati.
- Resnica je, da resnice ni.
- In beseda je mobitel postala.
- Tako so se na vrhu priljubili, da ne morejo brez obljub.
- Veliko teorij, malo življenjskosti.
- Prej so bile osebnosti, zdaj le osebni interesi.
- Politiki in trgovci so lažnivi, mali ljudje pa vsega krivi.
- Če si nevednež, še nisi zagotovo tudi zagovednež.

Boštjan Temnik, *Osnutek za mesto preloma* (detajl), 2023,
patiniran les, 49 x 31 x 6 cm

Bernarda Vrečko

Spoznanje

Cilj

*vedno krajše so poti
in vedno tišje
ob njih izginja blišč
in upanje
sovraštvo in ljubezen
nema pustinja
ničesar na obzorju
razen majhne črne pike
na koncu
poti*

Ta zadnja

*Ko gremo na to pot,
odvržemo vsa oblačila,
iz rok izpustimo vse zemeljsko,
zapustimo utrujeno telo
in se zlijemo z božanskim,
iz katerega smo prišli,
kjer sta rojstvo in smrt prepletena,
skupna točka v neskončnosti.
Opomin,
da nisi sam in ne zaman.*

Spoznanje

*Vrata se tihoma zaprejo.
Mrak razgrne svoj prt po prostoru.
Sredi dneva.
Glasovi potihnejo.
Votla praznina.
Obsedim in name pada prah.*

Psalm

*Nihče nas ne bo ponovno zgnetel
iz gline in zemlje.
Nihče. Tudi ti ne.
Nič smo bili,
nič smo,
tvoje ničeve cvetice.
Tebi na ljubo
cvetimo in
tebi naproti poganjamo.
Izginemo v tebi
in zgnijemo v želji,
da bi te počastili.
O, ti,
ki pozabiš na nas.*

*In zate že poganjajo novi rodovi
ničevih cvetic.*

LEPOSLOVJE

Nina Stopar

Izgubila sem svojo srečo

LEPOSLOVJE

*Izgubila sem svojo srečo
pregnala sem njeno žalost
da sem se upala spustiti po
strugi spoznanja*

*koder so tulile hijene
in koder je lajalo krdelo
in koder je veter izgubljal svojo pesem
s kragulji
preteklih
noči*

*teža je topila veselje
teža je topila radost
teža je obnemela pričakovanja
v strah
ki ni mogel plesati
in moje roke so postale stare
in moje oči so postale suhe
ker ni bilo tvoje bližine
ki me kot vodnjak
napaja
z življenjem v dvoje
in ki barvi daje
vrednost
kot metuljeva krila soncu*

*Potiho božam svojo rano
še tiše skrivam svojo malost
da je temne noči ne bi
ponesle po beli cesti*

*po kateri prihajajo novi koraki
novi plesni gibi
in novi ritmi bobna*

*ki se pozibavajo v bokih
in se prepogibajo v pasu in
z divjim ognjem sreče
zasajenim sredi podplatov
teptajo na mater zemljo
semena novih sanj*

*Na polju poljubov sedim in
čakam
na tvojo senco nocoj
da me odnese*

*v pekel skušnjave
legam
na tvojo žerjavico
da me ožge*

*in dvigam boke k nebu
da poljubim
oblake
napite tvoje
slane strasti*

*za jok sreče
ker spet si doma Primeš me za roko
in me odpelješ na goro
kjer nabereva drva za ogenj*

*greva drugam
greva drugam*

*Primeš me za obleko
in me slečeš do popka
kjer se ustaviš in piješ mojo roso*

*greva drugam
greva drugam*

*Vzameš posodo spoznanja
in odvržeš samoto
za nov plašč*

*greva drugam
greva drugam*

*Zapoješ mi svojo pesem
izjočeš solze strahu
v daljavi poprimeš za dlan*

*greva drugam
greva drugam*

*In znova so se prebudile ptice
ki so priletele v naše kraje
In znova se je nasmehnila luna
zvezdam ki so od mrtvih vstale
kot pesem v tvojem srcu
se je iskrila gladina
spokojne silhuete med
valovi temne trave*

*na belem pročelju obraza
na izmučeni gladini reke
na pozabljeni cesti hotenja
je sreča z jutrom vstala*

*In branjevke so stegnile roke
In ptice so zvalile mladiče
In teloh je pordečil obraze
ko je mati z jutrom dajala
ljubezen
otroku sreče
In je oče povlekel cigaro
za angele
za kotom stoječe
In napevi so prebudili oblake
in je ritem zapeljal roko
ko je obzorje omehčalo telo
da je zaplesalo*

*v večnost tvojega vetra
s poljubom tvoje pesmi*

*Za vselej sem si zapela
pesem tvojega veselja
za vedno sem si zapomnila hotenja
nemega srca
ki niso zmogla govoriti pesmim
in ki niso znala plesati pticam
kot veter na licih nežnega pogleda
in želja pod obličjem krošnje razbolela*

*tiho so brstela upanja kot
iskre v kovaški peči
ki kujejo železna srca
za ljubezen
ki ne bo umrla pod premočnim soncem*

*plamtele so vihrave geste
izkoreninile bolestne so poti
in grintavcu dovolile vzkleti na novo
kot sladka misel na zlatem
jesenskem soncu*

moja naga strast

LEPOSLOVJE

Boštjan Temnik, *Osnutek za mesto preloma* (detajl), 2023,
patiniran les, 49 x 31 x 6 cm

Lucija Fortin

Veliko kolo

LEPOSLOVJE

Si

*Ne upam verjeti, da bi se lahko dotaknila
nebesne steze,
ki se je spletla med nama kot prosojni mehurček.
Ne upam si seči po zvezdah, ki se bleščijo
v daljavi.*

*Po zvezdah, ki so tvoje oči,
in tvoje oči so hladne.
So stena.*

*Si stena, ob katero vedno znova zadanem,
si topa bolečina,
ko spoznam, da nama je namenjen hlad.
Mraz za iskrami.
Si bolezen, ki se mi zažira v kožo kot
pesek pod podplati.
In si vnetje – kot beli izpuščaji
opeklin.*

Veliko kolo

*Ne maram brenčanja koles,
napetosti in vrenja.
Kaj bom zagledala, ko se ustavi veliko kolo,
ki se kar vrti in vrti?
Zamolklo se sliši udarjanje sekire
in pesek se siplje po cesti
in kolo se pogreza.
Ne maram renčanja kolesa,
ki se trudi obstati.*

Jan Penec

Stati je samotno

Stati je samotno

*Postoj z menoj.
Za trenutek ali dva.
Saj nisva družbeni stroj,
ta, ki se v svetu dela spozna.*

*Postoj z menoj
in zri.
Pusti hrupa poln človeški roj
in ostani – le jaz in ti.*

*Stojiš z menoj,
šumeči dihi vetrov z juga,
toplota in hlad bijeta boj,
ne ganeva se, ko naju vitri zračna struga.*

*Stojiš z menoj,
pustiva vse v zaledju
in glejva pred seboj,
kar je v ospredju.*

*Stal si z menoj,
a čas te pobira,
kot listje nocoj,
ki ga veter odira.*

*Stal bom sam,
čakal nate,
tam,
kjer se odcepiš od človeške jate.*

Zala Špoljar Slivnik

Za tabo

Za tabo

*Kako naj zajamem to, kar me požira?
Nebo je preširno za en par oči,
oranžni oblaki pretežki le zame,
sovražim lepoto, zdaj ko te ni.*

*Hlipa pozabljena vrba,
ujetnica daljnih, preraščenih dni.
Solze pekoče brazdajo obraze
za tabo ostalih ljudi.*

*Kako zveni cvetje, ko pade v jamo?
Upam, da slišiš, kako zadoni.
In upam, da plavaš kje daleč v vesolju
ter čakaš, da svet se ponovno rodi.*

*Tiha, tiha je voda nad tabo,
čutiš, da sonce še zmeraj žari.
Prišla bom za tabo, ne zmorem prenesti,
pustiti, da v morje odideš le ti.*

Lucija Mirkac Fortin

Zarana

*Dajati
iz sebe in svojih sanj,
sredico sredic,
kakor se daje igralec,
ki klovnovskih lic
zares na odru umre igraje.*

- Tone Pavček: *Še enkrat glagoli*

I.

»Gospa, ste vi kaj pili?«

Z lučko prečesava sprednje sedeže, čudno jo gleda, kot bi bilo kaj nenavadnega na tem, da se na zadnje minute karnevalske noči na cesti pogovarja s tujko, ki sicer deluje kot domačinka, in vendar ...

»Nič.«

Čisto preprosto, nepremično ga gleda. Utrujeno. Gospa, ste vi kaj pili? Najraje bi rekla, da ne, da ne pije, ampak to bi bilo čudno, najbrž kar preveč in potem bi morala res stopiti iz avta. In vendar. Deset kilometrov od doma se že tri ure in pol vozi v krogu, v kraju, ki bi ga morala poznati kot lasten žep ... »Samo ... samo povejte mi, prosim, kje moram zaviti za glavno cesto.«

Nekaj trenutkov jo še nepremično gleda, potem stopi korak nazaj in z roko počasi nakaže smer. Ničesar ne reče.

Tema okrog nje se zgošča, a le še trenutek, dva, potem se sprosti. Zadiha.

»Hvala.«

Pokima.

»Srečno vožnjo.«

II.

Morala je oditi pred polnočjo.

Že ko je v zgodnjevečernih urah odhajala od doma, se ji je pogled ustavljal na kazalcih, počasnenjenih in čudno lenobnih pod težo vlažnega popoldneva, ki je drsel v večer. Ko si je razčesavala lase, je ogledalu obračala hrbet, le za hip se je obrnila, ko je z vajeno kretnjo zarisala prečko, morda malo drugače ...? Ali pa tudi ne.

Ničesar se ni nadejala - prišla bo, sedla za mizo, v ključnih trenutkih zaprla oči, morda s kom na kratko pokramljala, iz vljudnosti pač, nato pa se bo nekaj minut pred polnočjo, ravno

prav hitro, da se še uspe izmuzniti mimo gruč pri vhodu, opravičila ljudem za mizo in neopazno izginila v noč, še vedeli ne bodo, kdaj.

Srce ji je utripalo, ko je čakala v vrsti pri vratih, kot bi ji trkljalo ob rebrni lok in se vsakič znova zvalilo nazaj na prepono, se odbilo, in nato še enkrat in še enkrat, hladen utrip noči in noge, ki zmrzujejo na asfaltu. Glasba iz notranjosti je v njej ustvarjala zmedo, najraje bi se pognala v beg, tekla bi vse do reke, vse do mostu bi tekla in tam bi se morda ustavila. Dvomila je, da bi jo tam kdo iskal. In vendar ... zadržala jo je tista čudna hromeča misel, ne da ne more – da ne sme. Da je morda edina resnica res samo tisto, kar jo je vso noč držalo pokonci – bi mu še lahko pogledala v oči?

Konec koncev pa ... nocoj je vse drugače, nocoj je karneval; dokler traja, je realnost, način življenja, dokler traja, je dovoljeno vse. Stala je v vrsti in čutila, kako se vse okrog nje premika, *carnem levare*, dvigniti meso in ga spustiti, utripajoče življenje pred obličjem smrti, figurice se priklanjajo, korak v levo, korak v desno, promena parov, *gaudeamus igitur* ...

Sedela je čisto v kotu dvorane, skrita pred pogledi in varna pred lastnimi očmi. Nekje tam daleč za gmoto teles je moral biti, surov in nenašmljen, morda ni verjel, da ji bo uspelo, morda ni verjel, da bo zmogla, a ona ne bo spustila maske, ne, ne danes.

Pravzaprav je mislila, da bo težje ... in lažje obenem. Prav prijetno so se pomenkovali, morala je priznati, da tega ni pričakovala. Tudi ko se je razlegla glasba, je ni povleklo samo vase kot vedno poprej, čisto mirno je sedela za mizo in s krožnika strgala ostanke riža. Edino ko so na mizo prinesli salso in jo je posrkal tok udarjajočih stopal, jo je zaščemelo, da bi zapustila dvorano, a se je zadržala. To noč je bila nekdo drug, bila je sredi velikega karnevala, kjer se lahko zgodi vse ali nič, ko ritem teles postaja vse močnejši, red, ki vdira v strast, in strast, ki vdira v red, in ko se zbudi – – –?

Bi mu še lahko pogledala v oči? Ko se je pribijala čez plesišče in so se okrog nje vrtinčile spirale ljudi, se ni upala ozirati. Maska morda skriva obraz, morda ga obleka za hip preslepi, ravno toliko, da lahko švigne mimo, ne da bi se zares zavedal njene prisotnosti. Občutek, da v resnici ne bi smela biti tam, je bil z vsakim trenutkom približevanja močnejši.

Morala je oditi pred polnočjo. Dokler traja, je karneval nova realnost, način življenja, dokler traja, je dovoljeno vse. Ob polnoči se urok razbli- ni in karneval se konča.

Po tistem ni smela ostati niti minute dlje. Petnajst do polnoči bo tiho vstala in neslišno

oddrsela skozi poltemo. Podobe karnevala se bodo vrtinčile pred njenimi očmi, *si tisto, kar je in kar ni in ne bo*, spirale ljudi, ki s široko odprtimi rokami prestrezajo svet, se bodo ovijale okrog nje kot srobot in ona se bo ugriznila v ustnico in se izmuznila v noč, mučno zatika- joče se rojstvo, *carnem levare*, dvigniti meso in ga ubiti. Petnajst do polnoči bo zdrsnila mimo njih, neslišno in neopazno se bo izmuznila skozi vrata in pohitela čez dvorišče, čimprej do avta in domov. Ne bo se ustavljala in ne bo se ozirala; če bi jo videli, bi jo morda spraševali in to bi bilo nevarno – karneval pomeni stopanje po robu in histerija burkaškega smeha se vedno razstekle- niči v jok.

Tri ure in pol se bo nato zarana vozila po kraju, ki bi ga morala poznati kot lasten žep ... In šele popoln tujec bo zaustavil blaznost nje- nih krožečih korakov in jo utiril nazaj tja, kjer bi morala biti.

III.

Noč je in vozi po cesti, ki vse bolj spominja na glavno.

Odbija četrt na štiri, morda nekje zunaj, morda le v njeni glavi. Misli na lučko, s katero je prečesaval avto, in na to, kako nenavadno miren in zbranje lahko človek v takih trenutkih. Zdaj v kosteh čuti utrujenost, kapljica za kapljico se kopiči, *carnem levare*, dvigniti meso in ga ubiti, veke postajajo vse težje, mirna je, kot že dolgo ne, osvobajajoča ranljivost pred popolnim tujcem je zamašila vse drobne pore in praznine zadnje karnevalske noči.

Mogoče je v resnici kaj popila, nocoj je bil karneval; dokler je trajal, je bil realnost, način življenja, dokler je trajal, je bilo dovoljeno vse. Vse – – –?

Misli na tisto drobno rumeno lučko in se nasmehne, cesta se širi, vse tišje je in vse manj ljudi.

Vse – – –?

Doma ne bo povedala ničesar. Zjutraj bo zarana zvonila budilka in bo tako, kot da se ni zgodilo nič od tega, kar se je zgodilo, in niti sama ne bo podvomila, morda kvečjemu za trenutek ali dva, potem pa bo življenje teklo dalje. Vse do trenutka, ko bo nekega večera spet zazvo- nil telefon.

Marko Kristan

Henrijeve oči

Predator

Utrujen od dnevne doze kapitalizma se v svetlobi cestne razsvetljave vlečem od avta proti bloku. Stara poškodba kolena, ki se občasno oglasi, mi lomi ritem korakov.

»Kss, kss,« pokličem mačka na najin, sikajoč način. Henka nikjer. Upam, da ne bo zopet pre-spal v skladišču MKC kafiča. Nocoj ga rabim. Rabim ga, da mi pozdravi koleno, umiri misli in zgladi čustva. Ko končno dosežem stopnice v blok, mi v hrbet udari težka sapa. Sapa bitja, ki hodi po dveh, gradi mostove, mesta, laboratorije ..., se množi, si barva lase, črpa nafto, si briše rit, laže, strelja leve v Afriki samo zato, da bi na nekoga napravil vtis ... Zaslutim pogovor, ki sem se ga naveličal še preden se je začel.

»Dober večer, sosed.«

Zaslutim, da bo zoprni. Nadenem si fris *fajn si, mudi se mi* ter se obrnem. Pred mano stoji pojava, ki se maje proti vsem stranem sveta kakor kakšen nestabilni homo erectus, ki se je prenažrl fermentiranega sadja.

»Dober večer tudi vam in lahko noč.« Pri poskusu bliskovitega pobega me ovira boleče koleno.

»Eeeee, a je tisti črni maček vaš?«

»Ne. Ni moj. Samo sobivava ter skrbiva eden za drugega.«

»?????«

»Ja. Moj je,« se prilagodim v upanju, da se bo pogovor hitro zaključil s kakšno muc, muc, buci, buci traparijo.

»A veste, da lovi ptice?«

»Ja, vem. Včasih si kakšno še na pol živo pri-nese domov.«

»Pa se vam to zdi prav? A nimate radi ptic?« Nadenem si fris *no, ja, če že siliš, se pa dajva*.

»Seveda jih imam rad. Vse živali imam enako rad. Na Henkov plen gledam pač kot na predatorjev ulov. Vzelo mi je kar nekaj časa, da sem sprejel pravila te krute igre narave, a druge možnosti sploh ne vidim. Pravzaprav mu v šali vedno čestitam lovski blagor, ker sem pač vesel za njegov osebni uspeh. Saj ste tudi vi lovec, a ne?«

»Jaa, ravno zato sem mislil ...«

No, tudi jaz sem lovec. Sicer podvodni, pa še to zadnje čase bolj poredko, a dovolj, da razumem lovski nagon, ki me sili v prastar način preživetja, četudi bi ribe lahko kupil v ribarnici. Mačke

so zveri, ki jim je lovski nagon mnogo bolj primaren kakor sodobnemu človeku. Vsekakor pa je mačkov lov dosti bolj naraven, kakor je daljnogled na vaši puški in sintetična elastika na moji harpuni. Henri lovi samo s talentom, kremplji in zobmi. Midva pa za lov potrebujeva pomagala. V očeh matere narave sva prava lovska kripla, skratka manj upravičena na lov kakor so zveri.« »Madoooooona, na to pa nisem pomislil,« se majavi končno dvigne na intelektualni nivo homo sapiensa v obdobju kognitivne revolucije. »Lahko noč.«

Končno domača kljuka. Kljuka, ki se pod težo dlani povese v spodnjo točko, se skupaj z vrati pomakne v notranjost stanovanja in v tej točki ostane tako dolgo, da se po presenečenju zopet zberem.

»Pa daj, Heeenk. Ne že spet, nooo.«

Na notranjem predpražniku golobje krilo. Kratek hodnik, kakor tudi kuhinja prekrita s preprogo, stkano iz finega ptičjega perja. Pogumno stopim v dnevno sobo. Ostanki ptičje agonije. Golobji drek na klubski mizici, na sedežni dva. Sredi okna krvav madež. Perje povsod. Grozoviteža nikjer. Nič. Najbolje, da počistim. Če se prav spomnim, sem sesalec včeraj pustil v spalnici.

Če je bil motiv zločina pojasnjen že na stopnicah pred blokom, sta se v spalnici našla še zločinec in truplo. Na blazini golobja glava, sredi postelje polovica trupelca, notranji organi ter še neprebavljena koruza po celi postelji. Ob vznožju postelje leži majhna črna gmota.

»Prase,« rečem skoraj nežno, saj iz te gmote svetita vame dve rumeni lučki s tistim ponosom, ki ga premore mladoletnik, ko pred svojo mamo položi polovico svoje prve plače z besedami: to je za skupno gospodinjstvo, pa kupi si kaj. Vedno mi pusti polovico plena, četudi vem, da bi lahko sam zmazal goloba in pol.

Nadaljujem z prijaznim glasom: »Poslušaj me zdaj, zmešana mačka. Jaz golobov ne jem. Niti s polento. Enkrat še! Enkrat še, pa ti bom odgriznil rep in ušesa, ti požgal brke ter te odpe-ljal na sredino Dobrave, pa najdi nazaj brez anten, če zmoreš,« zraven sem ga nežno čohljaj za ušesom. Tam, kjer ima najraje. Oba sva bila zadovoljna. On, ki je dojel pozitivno energijo mojega jamranja, in jaz, ki sem z grobo vsebi-no povedanega zadovoljil svoj racionalni in bolj strogi del osebnosti.

Jebi ga. Kdor nikoli zavestno ne napravi kakšne neumnosti, si je sam kriv za dolgočasno življenje.

LEPOSLOVJE

Učenčeva domislica (odlomek)

LEPOSLOVJE

Ob mestnih pločnikih so cestne svetilke nameščene s senzorjem, ko se dovolj stemni. Pri glavni cesti stari, visoki, sivkasti drogi, lestvene boke pa krasijo še starejše, nižje, s črno pobarvanim železom, plesalke s širokim krilom, vitko postavo, lučjo v stekleni kvadrasti glavi, na eni ploskvi z majhnimi vratci, ter isto-črno pričesko. Sprehajalcu se med hojo povsem ob robu razstavlja hribovita pokrajina z gozdovi, kandelabrov estetika mu prikaže nekam čaren del mesta, odsekan od tistega pri glavni cesti le ulico stran. Skrb za osvetljavo robnih delov mesta je davno že prevzel domačin, odgovornost za izobliko pločnikov, luč, potrebno retuširanje črne barve na svetilkah; lučkarja od nekdaj fascinira vtis, ki ga na potkah med stavbami in travniki ponoči ustvarijo. Na ta obrobja je večina meščanstva vezana z lepimi spomini razburkanih popivanj, romantičnih snidenj, posrečenih spoznavanj. Tudi lučkarju se nasmiha ob misli, da je to delo, skrivnost mesta, nekaj čisto posebnega.

Možakar, vesel po srcu, že vse življenje spravlja ljudi v boljšo voljo. Maskota mesta, vzgled obupancem, kako se z vztrajanjem pri strasteh da premagati naveličanost nad njimi. Suhljat, zdaj plešast, na zatilju z daljšimi svetlimi kodri, spredaj z modrimi očmi in temno krožno brado, nikomur nikdar ne pride v napoto, česar tudi nikoli namerno ne poskuša, ne priti namreč. Ljudje so zaljubljeni v lučkarjevo pristnost, najsi zaradi lastne vneme najsi truda za vse njih. Ko, sicer poredko, zapleše svoj delovni ples z nebežičimi plesalkami, se mimoidoči kdaj ustavijo, da navežejo stik z njim. Ženske povpraša, če jim je všeč podoba ulic, kako bi jih lahko še olepšali, moškim razloži, kdo je postavil svetilke, kako so včasih skrbeli zanje, z otroki se pa rad pošali, najraje z zgodbico, da v svetilki živi sijoče bitje in ga mora na vsake toliko mesecev nahraniti. Zgodbica se je prijela v mestu, ker jo starši s spodbujanjem razmišljanja svojih otrok še danes nadgrajujejo v več različicah. Postala je znana kot lučkarjeva pravljica.

Iz navade, da k vsem pregledom svetilke pristopi s svojo lestvijo, se z njo naloženo na poltovornjaku pripelje v kotni del mesta, kjer parkira na ovinku pred butikom, cvetličarno in lekarno. Na vrh sivih ob glavni cesti se dvigne z dvigalom, vtem ko do ravno dovolj nizkih plesalk rad pristopi bolj osebno. Ker ga v trgovinah poznajo, se nad začasnim predparkiranjem ne pritožuje,

jo, gospe s svojimi gospodi – pogosti obiskovalci tega predela – se med budnim opazovanjem sprašujejo, kdo je ta mož. Lučkar v razširjajoči gruči ob poltovornjaku ne prepozna nobenega znanca, zato se brž loti dela. Najprej si ob svetilki razširi na ramah nošeno lestev. Gruči se pridružujejo mlajši, starejši, v lučkarju zaznajo glavno atrakcijo. Ko spleza na vrh lestve, ga občudujejo, da je zmožen brez napora zlesti tako visoko. Ko odpre majhna steklena vrata, so navdušeni, kako hitro jih je našel. Ko z roko seže po žarnici, so prestrašeni, da ga strese tok elektrike. Ko mu spodsne in z močnim sunkom prileti na trda tla, so prepričani, kako mu tehnike pobiranja še zdaleč niso tuje.

Po sekundi dramatične pavze, da bi se lučkar premaknil, se v gruči razleže vreščanje različnih odzivov.

»Ubogi lučkar.«

»Preklete lučke!«

»Pametnejše lučke rabimo!«

»A je vse v redu?«

»Lučk tukaj sploh ne rabimo.«

»Kaj se tu dogaja?«

»Si videla tiste majčke?«

S strani v pomoč priteče mož v karirasti srajci, množica se zgrne pred nezvestnim lučkarjem, najprej potisne moža v stran. Zaznati je paniko, mladostniki odhajajo, otroci kričijo, starejši jočejo, iščejo telefone, bentijo, kličejo rešilca. Nihče se ga ne dotakne, zato so v šoku nemirno razporejeni pred njim. Najbolj vznemirjeni si prižigajo cigarete, nekateri se razburjajo nad tegobami doživetih pripetljajev.

S približujočim tuljenjem sirene rešilca, se v ulici slučajno pojavi Erazem v pohodniški opravi. Zagleda moža v karirasti srajci, s prekrizanimi rokami opazujočega hrupno množico čez cesto. Plešast mož, s škarjami v polobroču pristriženih kratkih sivih las, podobne sive brade, v stari zbledeli rdečomodri karirasti srajci s praznim žepom na srčni strani, s črnim pasom prepasanih svetlomodrih kavbojkah s hlačnicami komaj do belih jezikov superg – ne zgane se z ustavitvijo rešilca pred svojim nosom. Množica se razkropi na dva dela, da reševalca lažje dospe ta do lučkarja. V hipu ga položita na nosilo, prineseta v rešilec, odpeljeta v zdravstveni dom, a se nemir v množici vseeno ne poleže. Erazem, prihajajoč z zmedenimi občutki, ni bil navzoč predhodnemu zapletu. Ne svita se mu nič, kar

bi lahko bilo hudo narobe. Najprej se mu zazdi, da je množica sprta z možem v karirasti srajci, a kmalu spozna, da se gospe med jokom, gospodje med tolaženjem sploh ne brigajo zanj. Da bi izvedel, kaj se je zgodilo z dobrim lučkarjem, se približa osamelemu možu. Ko se ta še vedno ne zgane, ga Erazem prepozna. Spomni se na škrbastega človeka, zadnjič obrekovanega v baru, nevidenega že od osnovne šole. Odmakne se za korak, saj po govorici telesa razbere, da bi ga razjezil z vprašanjem o lučkarju.

»Kaj tam govorijo ljudje?«

»Mesto govori, ne ljudje,« mu presenetljivo hitro, brez najmanjšega premika odvrne mož. Odgovor ga samo še bolj zmede, prepriča Erazma, naj se raje pridruži odhajajočim iz gruč.

»Velika je ironija, da veseli nikdar ne razumejo neveselih,« nadaljuje mož, zdaj s pogledom na Erazma, preden bi začel prestopati cesto. Njegovi krti se mu osamijo po glavi, v preskoju zaupanja ju povežejo grenko priznanje, da spadata med nevesele, in zračne uteži, ki jih ne izustita.

»Neveseli se še med sabo ne razumejo.«

»Veselite ti zamegli spomin.«

Erazmovi krti se ob zaznambi ogroženosti razrijejo globlje, kjer trčijo, brez usmiljenja praskajo drug po drugem. Prisilijo ga, da obstane brez besede, namenjene možu v karirasti srajci, ideje sporočiti množici, fantaziji ovekovečiti Linino lepoto. Po razburkanem dnevu se izčrpa, osvežilno zehanje ga le spomni na spanec, da bi se mu ob velikem kozarcu mrzle vode najbolj prilegel. Ko se gruča razkadi, uvidi, da je sam na pločniku. Od razburljivega incidenta ostaneta pred trgovinami ugasnjen poltovornjak in ob svetilki razširjena lestev.

Zjutraj se lučkar prebudi na trdo podvihani rjuhi edine postelje v prostorni, snažni samostojni sobi. Po svetlobi skozi okna ugotovi o zgodnosti dneva. Ko na steni zagleda ogledalo, umivalnik, gel za razkuževanje, se zave, da je v zdravstvenem (?) domu. Z občutkom, da si bo kmalu opomogel, zaradi česar koli je že tam, se previdno valja po postelji, razsodi, da si ni poškodoval telesa, raztegne svoji nogi proti oknom, ju sprostí, upadajoče-binglajoča uvela rožna lista v lahnem vetru brez podpore. Sedeč na ležišču, počasi vstane. Z naravnavanjem ogromne libele, z rokami ohranja ravnotežje, se s počasnimi od-pêt-do-prstov koraki stopnjujoče hitro razhodi po sobi. Na polovici lahkotnega sprehajanja od umivalnika do oken, ko se mu že začenja smejeti, zasliši hipno škripljanje vratne kljuge. Ne da bi se cel obrnil, z zasukom glave opazi v

sobo vstopati mladeniča. Prešine ga misel, da je v sobi sam in da v bistvu ni nikjer nikogar. Ni mu jasno, kaj počne mladenič v sobi. Bočno se obrne k njemu, da ga ne bi vrat zabôlel. Če bi ga srečal na cesti, ga ne bi poznal, a zapomnil bi si ga po nedoločljivi lastnosti. Fant zapre vrata, se ustavi pred njimi. Lučkar se ga ne zboji, fantove mirne drže, osorno zazrte vanj. Opazuje ga ležernega, z rokami v hlačnih žepih, če bo kmalu dojel, da je zašel v napačno sobo, a si fant ne premisli. Zelo počasi ga starec vendarle prepozna, med buljenjem, ko si iz škatle cigaret v žepu eno prižge in začne kaditi. Starec dojame, kdo koga čaka spregovoriti.

»Malo se bom razgledal,« izreče s prestrašenim glasom.

»Izvoli, vzemi si čas,« ga mladenič neobzirno kar tika. S kimanjem ga spodbuja, mu pritrjuje, naj se obrne in razgleda. Lučkar se, s tratenjem časa z očmi na prazni steni, trmasto zasuče, da bi dal védeti, kako ni upošteval fantovega spodbujanja. Še pred kratkim zaskrbljen od zadržkov stopi naprej, odpre okno nad sprevodom prijateljic po pločniku, njihovim plesnim rajanjem. V sobi zdravstvenega doma, postavljenega ob prostranem bregu na vrhu z drevesi, se spominja, kolikokrat je z višav nagovarjal mesto, mu sij luči v nočeh bodril domišljijo, kako je v mestu preživel nekaj dragocenih let.

»Boš en čik?«

Ko se obrne, vidi fanta z odprto škatlo cigaret, kako se je tiho približal ob oknu.

»Daj. Kje pa si, smrkavec, dobil cigarete?«

»Kupil sem jih na bencinski črpalki. Lahko, da so zanič, ne bi védel.«

»Kako pa lahko ti kupiš –«

Lučkar utihne, vzame ponujeno cigareto in vžigalnik, da si jo prižge. Med kajenjem se skozi okno sprehodi po vzpetinah. Pod učinkom razvlečenega časa ga po dlakah na golenih pobožajo konice travnih listov, sprehajajočemu se v spodnjicah, ko jih v naglem pobiranju rumenih regratovih cvetov preleti vse po bregu. Nepričakovano se mu zasolzi, trdo pridrži cigareto med prsti, da mu ne pade na tla, z drugo dlanjo se pritisne po licih. Na oster ukaz mladeničevega zavzdih lučkar še drugič odgovori z obmolkom, med globokim vdihom se spet zagleda skozi okno.

»A čik je dober?« ga mladenič klepetavo vpraša.

»Zanič je,« prizna lučkar, spravi oba v smeh. Mladenič stisne nasmejane ustnice, skuša prikriti svojo nerodnost.

»Pardon,« z dvignjeno roko razmiga prste v opravičilo, kako res ni nameraval.

»Za to priložnost je dovolj dober,« ostane lučkar priseben, da se mladenič spet zasmeje.

Retuša

LEPOSLOVJE

Pri cerkvi ali pa pred matičnim uradom, čisto mogoče bi bilo tudi pred gostilno Dom, saj z belega ozadja, to je stene, pred katero sta se postavila ali bila napotena, objekta ni mogoče z gotovostjo prepoznati, ju je med poročnim obredjem slikal potujoči fotograf. Nenaročen. Vse brez kakršnihkoli obligacij. Bodoče slike, ki se šele bo sčarala na belem papirju v njegovi temnici, mladoporočencema ni bilo treba zaarati. Dovolj je bilo le vandrajočemu *pazi, ptička* na licu mesta posredovati svoj naslov, ki ga je baretkar z Minolto zapisal v notes iz njegovega gornjega suknjičevega žepka. Če stranka tega ne želi, jo bo pa našel tudi brez te zaupnosti.

In to je bilo vse. Zaenkrat. Potem je potujoči v domačem studiu fotografijo razvil, povečal, tudi retuširal, če je bilo potrebno. In za olepšanje se vedno kaj najde. Ujetim na celuloidnem traku in pozneje fiksiranim na fotopapir kakšna ozaljšava ni bila nikoli v škodo.

Čez dneve ali celo tedne je takšen potujoči fotograf poiskal modele in jim izdelek ponudil v odkup. In se jih niso otepali. Sploh ko jim jih je na ogled dostavil uokvirjene.

Kakšen mesec dni po zgornjem sprožilčevem eksponiranju, ki je postal edina zanesljiva slika o prelomnem dvojnem življenjskem dogodku mojih staršev, to je o poročnem dnevu, je avtor fotografije našel očeta za šankom v mestnem hotelu Gol. Iz torbe je potegnil povečavo mladoporočencev in jo pred sabo drže kot na živem štafelaju postavil na ogled. Ata, tako o tem mnogokrat citirani familiarni spomin, je najprej pomislil, da je prineseno pomota ali pa da je popil kakšen špricer čez mero, zakaj z ženo se ju je uokvirjena komaj spoznal, tako sta bila spedenana in deležna številnih lepševalnih dodatkov. Je mogoče, da se je v tem kratkem zakonskem stanu tako postaral? Ali pa sta bila na poročni dan tako srečna. In sreča se na obrazu vedno naloži v podobi miline in lepote.

Pravzaprav je na fotografiji ženo z zanesljivostjo prepoznal po prstih, ki so oklepali

poročni šopek, sebe pa še najbolj po brkih. Edino s tem dvojim je bil retušer zadovoljen in se ju ni dotaknil. Vse ostalo je s kakšno popravo preuredil.

Dogovoril sta se, da bo uokvirjeno fotografijo odnesel domov in če bo žena po ogledu prikimala, bo poravnal kupnino. Naj kar stopi z njim.

Seveda je bil mamin odgovor ja – k odločitvi je pripomoglo dejstvo, da je bila to edina fotografija s popotnega dela njunega poročnega obreda, se pravi s poti do matičnega urada in kasnejšega obreda v cerkvi. Predvsem pa: na njej sta bila sama. Vse ostale fotografije so zamrznile dogajanje z ohceti, ki je bila na nevestinem domu. In na njih so bili svati deležni večje pozornosti kot onadva. Saj – fotografija je bila draga in nanjo je bilo treba strpati čim več ljudi. In o slehernem izmed njih so se v maniri bjanja iz roda v rod napletale najlepše zgodbe.

Pridobljeno poročno dvojino sta obesila na steno v spalnici. In sta jo, če ne večkrat, vsaj za hipec ošvrknila vsak dan. Tudi leže na hrbtu in z nazaj zvitima glavama sta se lahko pogledala na steni za njima. Pravzaprav sta s stene nad sabo pazila sama nase. In jima je dobro delo, da sta že v dremežu zapirala čas s kakšno besedo več kot čez dan. Sta nemalokrat ošinila sama sebe iz hvaležnosti, da še vedno sta, a se ni zgodilo samo enkrat, da sta se tudi s hudobijo v očeh, ko je bil za njima velik kreg, v spanje odselila obrnjena s hrbtoma drug proti drugemu in stran od slike. A glej čudo – ne samo enkrat ju je prav ta njuna dodelana podoba z dneva zakramentne zakonske zaobljube zbogala za nadaljevanje poti do novega okljuka.

Potem se je zgodilo, kot se je moralo: vedno pogosteje si nista več mogla priklicati v spomin nespedenane podobe drug drugega s poročnega dne, saj je njun spomin prekri-la mojstrova olepotena povečava, ki je, glej čudo božje, z leti postajala resnica sama. Če bi se po čudežu zgodilo, da bi bilo mogoče iz preteklosti priklicati njun pravi, neokrancljan, neolepšan, neretuširan dvojniski portret

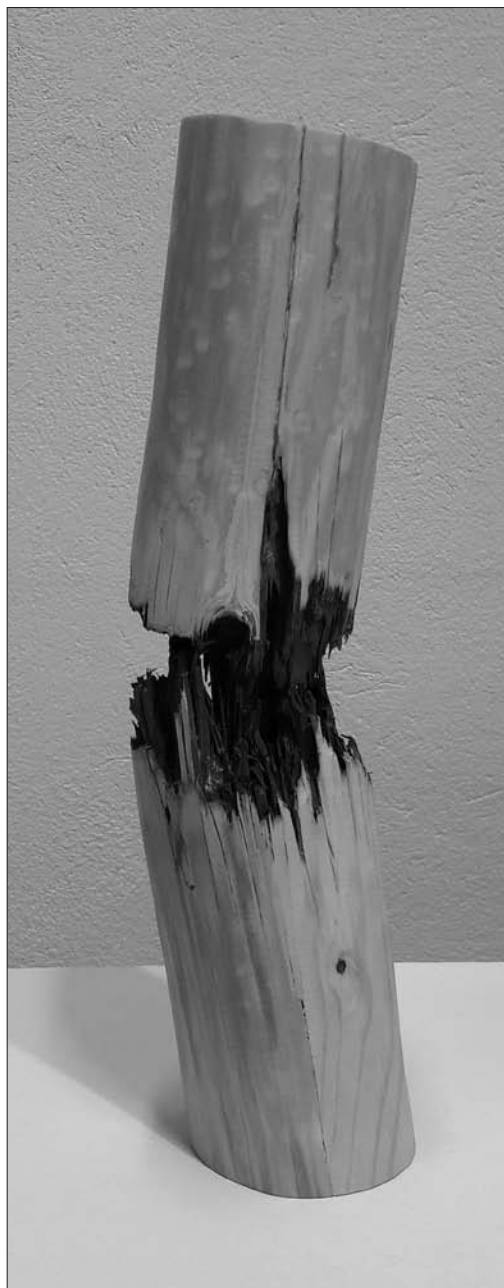
s poročnega dne, bi zdaj, ko je za njima že biserna poroka, prisegala, da je njuna resnična podoba ta s spalnične stene in ne ona v spominu zakopana. A tam, se zdi, za vedno izgubljena. Pa po dolгих letih tudi ni bilo nobene potrebe več, da bi sploh še bila od tam v resničnost priklicana. Z retušo biti je bilo lažje. In lepše.

Retuša je vedno bolj postajala dokument, krpala je krhkost spomina in nadomeščala njegovo nezanesljivost.

Tako je dvojina s stene v spalnici postala verodostojen mimesis. In bolj ko je bil spomin oddaljen od trenutka, ko je zanj škljocnil fotoaparat, da ga je ohranil, bolj je postajala slika dejstvo. Postala je ena in edina, brezprizivna resnica. Dokument. Za vse tiste, ki na dogodku niso bili prisotni pa sploh. In če bi restavrator uspel s slike odstraniti vse v fotografovem studiu dodano, bi tako vzpostavljen fakt za njuno mladež pomenil hudobno distopijo preteklosti, resničnosti pravzaprav. Izruvanje podobe rodbinskih korenin.

Pogostejše kot je mama v drži fetusa poležavala pod sliko nad glavo, redkeje se je ozirala nanjo. Se je zgodilo, da se na fotografiji ni več prepoznala, kakšen utrinek s svoje poroke pa je še znala priklicati. Iz luknjičavega spomina je zmogla izbrskati tudi kakšno svojo resnično podobo iz takrat še. To je bila posebna milost še znosne starosti: tako to gre – vse zdajšnje je precenjene vrednosti, vse minulo je draguljaste cene.

Edino za to gre v našem nehanju: tako krmariti svojo pot, da se jo da še takrat, ko je že skoraj do konca odvita, še vredno sprehoditi po kakšnem njenem davno že odhojenem kosu.

Boštjan Temnik, *Prostor preloma*, 2016, patiniran les, 35 x 10 x 8 cm

ODLOČITVE

DRAMATIKA

(Igra o plebiscitu '90 in vojni '91 v Podvelki)

Besedilo govori o dveh dogodkih: večeru pred plebiscitom in plebiscitarnem jutru (torej o 22. in 23. decembru 1990, dejanji I. in II.) ter o vojni za Slovenijo – dnevi po 25. juniju 1991, ko je bila razglašena državnost, a se je začela 10-dnevna vojna. Prvi dve dejanji se dogajata še pod jugoslovansko državno zastavo, naslednjih sedem pod slovensko.

Osebe

JOŽE – Anin mož, tih, trmast, doma v hiški v hribu nad Podvelko

ANA – Jožetova žena, gospodinja, odločna, "trdna k' skala"

MARIJA – delavka v fabriki, Jožetova sosedka

MARKO – šef izmene v fabriki, "stare šole"

TONE – varnostnik v firmi in "radijec", vedno z malim tranzistorjem

STANKO – sosed, teritorialec, "srce na pravem mestu"

PETRA – sosedka, medicinska sestra, umirjena, strokovna

LUKA – mlad fant, komaj polnoleten, poln poguma in nemira

MIHEC – dojenček

DEJANJE I

Večer pred plebiscitom (22. december 1990)

ANA: Jože, jaz ti moram nekaj priznati.

JOŽE: Kar povej.

ANA: Mene je tako skrbi za jutri, bojim se, strah me je ... saj veš, volitve pa vse ...

JOŽE: Oh, moja Ana, česa te je strah? Kaj pa lahko gre narobe? Glasovali bomo za našo domovino. Vse bo v redu, ti rečem.

ANA: Ja, saj vem, ampak kaj če se katera država ne strinja? Vse se lahko obrne.

JOŽE: Ana, hej! Ne govori tako, ti povem, da se nimaš česa bati. Jutri je zelo pomemben dan. Glasovat gremo za svojo državo. Pomisli na najinega Mihca, ki bo živel v Republiki Sloveniji. Bo lahko rekel: zdaj sem pa ta pravi Sloven'c.

ANA: Kako bo to dobro slišati. Najinega Miheca.

(Zasliši se trkanje (trkata Stanko in Petra).)

STANKO: Dober dan, sosedje! Kaj pa tako žalostno sedita tu? Danes se je treba veseliti! Jutri bo velik dan. Jutri se bo spremenilo vse! Postali bomo SLOVENC!

JOŽE: Ja ja, seveda, samo malo nas vendarle skrbi za vse, kako se bo odvijalo, saj razumeš.

PETRA: *(Malo bolj hinavsko.)* E, vidiš! Nisem edina, ki jo skrbi!

STANKO: Saj bo, brez skrbi!

DEJANJE II

Plebiscit (jutro 23. decembra 1991)

(Prihajajo v vrsto pred odrom, stojijo vsi in čakajo, da volijo, tam so že Ana, Petra, Stanko ... ostali vstopijo ob repliki.)

ANA: Mene takoooo zeeeebe!

PETRA: Nisi edina! Tudi jaz bom zmrznila!

STANKO: Ah, ženske, tako občutljive, hahaha. Meni je čisto v redu. Komaj čakam, da pridem v sobo in da bom lahko na debelo obkrožil DA!

JOŽE: Ja, jaz tudi. Komaj čakam, da se ta stres konča!

ANA: Gremo, ljudje, na vrsti bomo, jaz že grem not!

PETRA: SREČNO! Kako je lahko vesela, prišla je na toplo, mene pa še vedno zebe.

(Stanko in Jože se spogledata.)

STANKO: Ah, ženske.

JOŽE: Hahaha.

DEJANJE III

Stara fabrika – Tovarna oken v Podvelki, zgodaj zjutraj

(Tovarniška sirena ravno odtuli. Na odru dve delovni mizi/stoli, par škatel.)

MARKO: Ajde, ajde, ljudje, gremo, čez 10 min morajo ven nova vrata in kasli. Delamo!

MARIJA: Marko, roke se mi tresejo. Si ču? Proti Radljam so šli tanki. Cela kolona.

TONE: Pst. Tišina malo ... Po radiu so novice! ... 'Napetost ... premiki enot ...' Eh, šumi. Tu v dolini je antena vedno boga.

JOŽE: Na mostu čez Dravo že stojijo naši vojaki. O bog se jih usmili, da bi tanki obstali pred njimi.

MARIJA: Mene je strah, Jože. Če se začne ... kaj bo z nami?

MARKO: Ne bomo zdaj v jok padali. Delo je delo. Plače se ne napišejo same.

TONE: Psst! Zdaj, zdaj! ... 'Napadli so ... JLA ...' – Slišite?

LUKA: *(Prileti v kader.)* Prihajajo navodila: postavimo barikade in držimo linijo tukaj.

STANKO: Jaz grem k mostu, kdo si upa, pa naj gre z mano. To ni več hec.

JOŽE: Ana je doma z malim. Moram gor, domov, da povem novice. Ko to naredim, pridem nazaj dol pomagat.

MARIJA: Pojdi, Jože. Mi bomo ostali tukaj, varovali, kar še imamo.

MARKO: Pojdi. Družina je prva. Samo pridi nazaj, ko urediš.

TONE: Vzemi radio, za vse informacije. Baterije bodo še nekaj časa držale.

(Ropot tankov, kratka tema.)

DEJANJE IV

Hiša, opoldne

(Dvorišče: strik s perilom, vedro, stara miza, zibelka. Ana obeša rjuhe; Mihec v zibelki.)

ANA: Eh, rjuhe so spet težke. Pravijo, da bo dež. Samo da Jože pride zdrav s šihta.

JOŽE: Ana!

ANA: Jezusmarija, kak sem se ustrašila! Kaj pa je?

JOŽE: Na cesti so tanki. Po radiu pravi, da se je začelo. Naši pri mostu že pripravljajo barikade in okope z vrečami s peskom. Doma pa morava pripraviti vodo v lonce, sveče, dokumente, kak kos slanine, moko, malo soli.

ANA: Ti naliž vodo. Jaz spravim malega, pa plenice, brisače, odejo. Malo cukra za čaj, če bo jokaj.

PETRA: *(Prileti.)* Prihajajo! Prinesla sem malo gaze, obližev, razkužilo. Človek nikoli ne ve.

ANA: Hvala, Petra. Na vse misliš.

PETRA: Tak čas je, da ne smemo drugače.

ANA: Polne roke dela imam.

PETRA: Je že v redu. Moram naprej, še h komu.

JOŽE: Vodo sem nalil v škafe. Radio bom prižgal, ampak bom dal na tiho, da mali ne bo jokaj.

(Radio: rahla šuma.)

RADIO *(izven odra):* '... kolona vozil ... barikade ... držimo ...'

ANA: Ko smo šli lani na plebiscit, sem rekla: naj bo, samo da smo na svojem. Danes nihče ne ve, koliko nas bo to stalo.

JOŽE: Saj bomo zmogli. Skupaj ...

STANKO: Prišel sem po Jožeta. Rabimo roke. Pri vrečah, pri cesti.

ANA: Pojdi. Če bo hudo, beži v graben. In če bo glasno, si zatakni vato v ušesa.

JOŽE: Saj nisem več mulc, Ana.

PETRA: V redu, no. Samo še to – če koga zagradi strah, naj diha počasi in šteje korake: ena, dva, tri ...

STANKO: (*Smeje.*) Prav. Greva?

JOŽE: Bom napisal, kam grem. Če bo kdo vprašal.

ANA: Ni treba. Povedala bom, da si 'tam, kjer je treba'.

(Jože in Stanko odideta. Ana zre za njima.)

DEJANJE V

Pri mostu čez Dravo (barikada, večer)

(*Na odru vreče 'peska', lopata, tabla 'OBVOZ'. Daleč mrmranje motorjev.*)

MARKO: Ajde, vreče bližje. Tu imate motorko! Zdaj pa podirat drevesa, za ovire na cestah! Naj se vsakega voznika ustavi in vpraša. Gremo!

LUKA: Srce se mi trese. In nisem nič jedel od jutra.

MARIJA: Tu imaš, Luka. Kruh in zaseka, pa jabolko. Da ja ne boš omedlel, ko bo treba bit frajer.

LUKA: Hvala, Marija.

STANKO: Zadaž smo postavili pregrado iz brun. Mi bomo v zaklonu za vrečami. Če bodo rinili, ne bodo šli kar tako naprej.

TONE: Ej! Poslušajte – naši jih dol držijo. Tudi pri Rušah so barikade. Če bodo Jugoslovani pame-tni, se bodo pogajali.

MARKO: Ne vem, kaj bo jutri, danes pa stojimo.

(Zvok kolone v daljavi. Vsi gledajo v isto smer.)

JOŽE: Ne sekirajte se za ropot. Tudi strah gre naprej, če ga ne držiš za rep.

MARIJA: Jože, govoriš kot stara mama.

LUKA: Jože ... a te je strah?

JOŽE: Ata je rekel: 'Strah pride prej ko pamet. Če ostane, je problem.' Zato ga stisnem v žep in delam naprej.

PETRA: Je vse v redu? A koga boli glava, še koga stiska v želodcu?

MARKO: V redu smo. Samo noč je dolga.

TONE: Hej! Spomnimo se, zakaj delamo vse to. Za nas ... **ZA SLOVENIJO!**

DEJANJE VI

Ob vrečah peska

(*Ista barikada, jutranja svetloba. Utrujeni, a lažji.*)

LUKA: Celo noč nisem spal. Ampak jutri ... Verjamem, da ...

STANKO: Jaz tudi. Da potihne hrup, odide strah ... vsega je preveč.

TONE: Še držimo, fantje! Samo čakamo, da rečejo: mir.

PETRA: Ne pozabiti pit. Telo ni iz železa.

MARIJA: Jože, pojdi domov pogledat Ano in malega. Jaz te zamenjam eno uro.

JOŽE: Hvala, Marija. Bom koj nazaj.

DEJANJE VII

Anin in Jožetov dom

(*Doma, na odru samo Ana.*)

Ko mali spi, pa je v hiši kar naenkrat preveč tišine.

Pa vendar slišim vse: kako se v daljavi premika noč, kako ljudem bije srce.

Če zaprem oči, vidim Jožeta tam pri barikadi.

Jaz pa tukaj grejem čaj in držim hišo skupaj. Rada bi jim pomagala, ampak kaj naj?

Lahko sem samo doma in pazim na Miheca.

Rekli smo "ja", ko je bilo treba, in zdaj držimo, vsak na svojem koncu.
 Strah pride prej kot pamet – tako je rekel moj oče –.
 Zato na glas rečem: "Za naše ljudi, za našo vas, za naš narod."
 Včasih me stisne v prsih, ko pomislim, kaj vse se dogaja; takrat si tiho zapojem.
 Naj bo, kar bo, samo da ostanemo svoji.
 Zdaj pa grejem ta čaj in pošiljam dobro misel čez gozd do barikade, da vas malo ogreje.
 Držite se, fantje moji – doma vas čakamo, z lučko na oknu.
 Danes so dovoljene sanje; jaz jih bom držala budne, dokler ne pride jutro.
(Rahlo pritisne dlan na zibelko.)
 Jutri bo nov dan. In mi bomo še vedno tu.

DEJANJE VIII

Hiša v gozdu, dopoldne
(Ana meša čaj. Zagleda Jožeta.)
ANA: No?
JOŽE: Mislim, da bo. Ni še konec, ampak ni več tako črno. *(Sede oz. skoraj vrže se na stol.)*
ANA: Barikade in ... In ti tam ... Jaz tu z malim ... Pela sem mu staro pesem, da je lahko zaspal.
(Zajoče.)
JOŽE: Lej, vse bo v redu, ko vsak stori, kar je treba.
RADIO (izven odra): '... naši vojaki še držijo ... Slovenija se NE DA!!!'
ANA: Hvala. Pojdi nazaj, tako sem ponosna nate. Na vse! Kar povej jim.
JOŽE: Bom. Jaz te imam ... jaz vaju imam rad. Moj mali, adijo! *(Poljubi dojenčka, odide.)*

DEJANJE IX

Mirno popoldne (Podvelka, nekaj tednov kasneje)
(Pred firmo. Na mizi lončnica, skodelica s svinčniki. Zastava na palici.)
MARKO: No, če smo že prišli do sem ... Ana, a boš ti? Imaš jasen glas.
ANA: Jaz? Joj, ne znam po velikem. Ampak bom.
 Lepi moji. Lani smo rekli 'ja' in letos smo stali, kakor smo znali. Eni pri mostu, eni ob otroku, eni s povojem, eni z lopato, eni z radiem, eni z molkom in stisnjeno roko. Vse to je naše. Za otroke. Da bojo rekli: 'Tisti v Podvelki so držali.'
TONE: Pa še tisto, kar smo slišali en večer: 'Danes so dovoljene sanje, jutri je nov dan.' No, sanjali smo ... zdaj pa gremo v naš jutri.
LUKA: Hvala vam, stari in mladi. Da sem imel koga držat, ko me je ujel strah.
PETRA: Če bo kdo rabil ... še vedno imam obliže.
STANKO: Pa lopate tudi. Za vrt, ne več za vreče.
JOŽE: Ajde, gremo delat. Ampak zdaj po naše in na svojem.
(Kratek tih napev; zastava se rahlo zatrese.)

Uredniško pojasnilo.

Besedilo podpisuje Mery Lipuš, devetošolka OŠ Brezno - Podvelka. O plebiscitu in vojni v Podvelki je največ izvedela doma: od očeta in 20 let starejšega brata pa mame, sosedov, nekaj tudi v šoli. Zastavila si je cilj: o teh dogodkih napisati igro. Toda kako se tega lotiti, narediti? Za uslugo je zadolžila UI. Tako je bilo sproducirano dramsko besedilo (ostaja arhivirano), ki pa pri njeni učiteljici slovenščine Nini Vožič Makuc »ni pilo vode«, kot se reče. Bilo je papirnato, neprepričljivo, plehko – z lahkoto prepoznan strojni izdelek. Na pobudo N. V. M. se je pisanja lotila sama, iz prve roke (izhajajoč iz slišane o dogajanju pred tridesetimi leti in še kakšnim več ter ob očetovih sugestijah) in nastale so Odločitve. Le še kakšen uredniški poseg za tukajšnjo objavo je bil potreben.

Ko je besedilo natisnjeno, mu ni več usojeno izgubiti se v spletnem vesolju, kvečjemu na knjižni polici.

Gusti Stridsberg in HARTENŠTAJN

ESEJISTIKA

Kot smo lahko videli iz do sedaj objavljenih zapisov v *Odsevanjih*, je življenje Gusti Stridsberg kljub mnogim znanim zgodbam in epizodam še vedno le njena nikoli razkrita skrivnost. Z življenjem človeka navsezadnje ne more biti drugače. Z njenim pa sploh ne.

Vse pa kaže, da je podobno tudi s posestjo in dvorcem Hartenštajn. Spomini nanju bi se zabrisali, kot so utonile v pozabo podobe življenja na drugih izginulih gosposkih posestih v bližini Slovenj Gradca – na Gradišču, Galenhofnu, Legnu¹ – če jih v svojih literarnih delih ne bi vedno znova oživila nekdanja lastnica Gusti Jirku, kasneje Stridsberg. V romanu *Mojih pet življenj* je Hartenštajnu namenila celo poglavje in ga uvrstila med pet najpomembnejših postaj svojega življenja – Dunaj, Hartenštajn, Moskva, Španija, Stockholm.

O tem, kako se je njeno življenje zapisalo v spomin zaposlenih na Hartenštajnu, sem spregovorila že v prejšnji številki. Tokrat za izhodišče ponujam zapis slovenjgraškega župnika Jakoba Sokliča.²

Gusti Jirku

je dunajska židinja, krščena. Njen oče je bil bogat lastnik dunajske banke, Mayer. Ob inflaciji je doživel finančni polom in je napravil samomor (?). Gusti je od mladosti doživljala prvovrstno vzgojo. Njena guvernanta je poleg nemščine in francoščine obvladala tudi angleščino in tako je mlada Gusti še pred šolsko dobo obvladala tri jezike. Na Dunaju je absolvirala licej, nato pa je bila več let v Parizu in Londonu, kjer je študirala in prejela diplomu za pouk angleščine in francoščine na srednjih šolah. V tujini je ostala do prve svetovne vojne. Med vojno je živela na Dunaju, kjer je spoznala sanitetnega praporščaka Bernarda Jirku in se z njim poročila. Takrat ji je njen oče kupil grad Hartenstein pri Slov. Gradcu. Tu sta živela mlada zakonca, dokler

ni banka prevzela gradu. Na Hartenstein je zahajalo mnogo tujcev, pisatelji in umetniki so bili vsakdanji gosti. Radi so tja zahajali tudi aristokrati, kot grofica Herberstein, grof Oršič in drugi. Tudi židje so bili tamkajšnji gostje pogostoma. Gospodarstvo na Hartensteinu je pa šlo rakovo pot. Mlada Jirku sta imela celo krdelo hlapcev in dekel. V hlevu je bilo do trideset krav, več konj itd. Delala sta razne poskuse, iz knjig zajemala učenost o dobrem in plodonosnem kmetovanju in – zapravila posestvo.

Zakonca Jirku sta imela hčerko Marjeto. V osnovno šolo ni hodila, šolski upravitelj g. Franc Kavčič, sedaj ravnatelj nižje gimnazije v Limbušu pri Mariboru, je hodil deklico na dom učit. Na koncu leta je deklica delala izpit na osnovni šoli v Šmartnem pri Slov. Gradcu. Po osnovni šoli je študirala Marjeta v Švici, univerzo pa končala v Beogradu. Leta 1942 je odpotovala v Ameriko, kjer je že več let profesorica zoologije na univerzi v Berkeleyu v Kaliforniji.

Že leta 1919 sta se Jirku sodno ločila in Bernard je končal medicino na Dunaju. Kot zdravnik je deloval najprej v Ljutomeru, nato v Strigovi in končno v Karlovcu, kjer je 1949 umrl. Po narodnosti je bil Čeh.

Gusti Jirku je kasneje postala žurnalistka in kot taka živela nekaj časa v Avstriji, nato na Češkem in pozneje v Nemčiji in se slednjič preselila na Švedsko.³ Tam se je spet poročila in postala gospa Stridsberg. Tam na Švedskem je že precej let in zavzema važen položaj šefa odseka za kulturne zveze z inozemstvom pri zunanjem ministrstvu. Pod imenom Stridsberg je popularna pisateljica in je napisala več romanov v švedščini. Še vedno ljubi Cankarja »mite dem gleichem Wärme«, kot se je izrazila v pismu, ki ga je pred par meseci pisala g. rav. Kavčiču.

Jirku in Cankar! Da je do prestav Cankarjevih del prišlo, je glavni pobuditelj g. rav. Kavčič. Ko je Jirku prišla v Slov. Gradec na grad Hartenstein, se je hotela naučiti slovenščine. Ker je šolski upravitelj Fran Kavčič že učil njeno hčerko, se je pri njem učila še sama in se slovenščine dobro naučila. G. Kavčič ji je

1 Med pisanjem tega besedila sem po naključju odkrila spomine vnuka posestnikov z Zavlarja – Feldenhofna. Več o tem mogoče v naslednjih *Odsevanjih*.

2 Pismo je nastalo v letu 1951 na prošnjo Viktorja Smoleja, literarnega zgodovinarja, kritika, prevajalca in urednika. Shranjeno je v NUK-u.

3 Ti podatki so zelo pomanjkljivi, saj najbrž ni vedel za njene poti in izkušnje v Sovjetski zvezi in Španiji.

bral večkrat iz Cankarja, ki ji je prirastel k srcu. Začela je najprej predstavljati male črtice in njeni prevodi so bili tako dovršeni, da jih je Prager Tagblatt rad priobčil. Ko je začela predstavljati Hlapca Jerneja, je povabila k sebi na Hartenstein nemškega esejista Reinhardta, ki ji je stal ob strani pri delu in ji poiskal tudi založnika. Zanimivo je, da je ravnatelj ravske gimnazije g. dr. Sušnik prišel s tem pisateljem skupaj v Dachau. Oba sta imela pegavico. Dr. Sušnik je ozdravel, Reinhardt pa je umrl in šel skozi krematorij. R. je bil tudi judovskega pokolenja. R. je dosegel, da je ista založba izdala obe knjigi – prevoda Der Knecht Jernej in Das Haus zur barmherzigen Mutter Gottes. Tako je ta slovenski učitelj pripomogel do teh lepih izdaj Cankarja v nemščini. – G. Jirku je stara 56 let in je še vedno agilna pisateljica.

Govoril sem tudi z uslužbenci z gradu Hartenstein, ki pisateljice niso radi imeli. Zahtevala je, da so ji poljubljali roko in jo devotno pozdravljali. Z gosti se je zabavala pozno v noč. Za gospodinjstvo ni imela smisla, ravno tako Jirku za gospodarstvo ne.

Upraviteljica Hartensteina je bila nato g. Reli Kukovec, ki je sedaj v Sarajevu pri radiu. Pozneje so se na grad pred Hitlerjem zatekali Judje in posebno mladina. Bilo je tam nekako letovišče, še prav posebej za judovsko deco. Včasih je bilo tam do 40 otrok. Zahajali pa so tja tudi drugi gostje, ne prav izbrana družba. Literati in slikarji so bili med njimi. Iz Maribora je zahajal tja slikar prof. Karel Jirak. Sam sem bil samo enkrat, a me je družba odbijala – kot marsikoga, ki je bil iznervljen, ko je zašel na Hartenstein.

Baje je 1945 Jirku prišla spet na Hartenstein, a je samo pogledala žalostno pogorišče in takoj odšla. Grad je namreč med vojno pogorel. Sedaj je narodna last in spada k drž. posestvu Marenberg.

Grad Hartenstein leži pol ure hoda od Šmartna pri Slov. Gr. Poleg gradu je jako lep ribnik.

Sestavil na pobudo prof. Smoleja Viktorja, ki je rabil te podatke za neko svoje delo.

Soklič

Zapis gospoda Sokliča vsebuje kar nekaj napak: Hartenštajn naj bi kupil Gustijin oče⁴ – dejansko ga je kupila sama; posest naj bi prevzele banke – posest je bila res zelo zadolžena, a lastnica je do zadnjega ostala Gusti Jirku; hčerka Marjeta naj bi bila profesorica zoologije – bila je strokovnjakinja za mikrobiologijo, imunologijo in medicinsko parazitologijo; bivši mož Bernard Jirku naj bi nazadnje delal v Karlovcu – v resnici se je po drugi svetovni vojni vrnil v Ozalj; njeni literarni rokopisi niso nastajali v švedščini, temveč v nemščini in so bili v švedščino le prevedeni; Stridsbergova naj bi ob nastanku tega pisma bila stara 56 let – če velja, da se je rodila leta 1892, je bila leta 1951, ko je pismo nastalo, že v 59. letu.

Teh pomanjkljivosti gospodu Sokliču seveda ne moremo zameriti, njegove besede pa dokazujejo, kako izmuzljiv je spomin in s kakšno lahko-to kdaj prevzamemo neresnico.

V nadaljevanju bom poskusila predstaviti Hartenštajn, kot ga razkrivajo dokumenti in objavljena literatura. Tako kot o Stridsbergovi se je namreč tudi o njem ustalilo nekaj napačnih dejstev, ki se iz desetletja v desetletje pojavljajo celo v strokovnih besedilih: Gusti Stridsberg naj bi dvorec in posest podedovala; posest naj bi obsegala okoli tristo hektarjev in naj bi jo nazadnje prevzele banke; zadnja lastnica dvorca in posesti Hartenštajn naj bi bila družina Streuer/Streuner; partizani so dvorec požgali, ker naj bi bila v njem nemška postojanka. Dokumenti vsega tega ne potrjujejo.

Poimenovanje dvorca in posesti

Podeželski dvorec in posest v Dobravi se največkrat omenjata kot »Hartenstein«, v slovenskih besedilih tudi kot Hartenštajn ali Dobrovski grad.⁵

Izraz »dobrova« (dobrava) je slovanskega izvora in naj bi zaznamoval »prostor, kjer je listnat, hrastov gozd«. Poimenovanje Hartenstein pa izhaja iz nemškega prevoda, saj so Nemci slovensko ime Dobrava pogosto prevajali z nemškim imenom Hart ali Hard, kar je v srednji visoki nemščini pomenilo (močvirnat) gozd.⁶ Pri nekatereh avtorjih se ob imenu Hartenštajn pojavlja

⁴ Njen oče je umrl že nekaj let pred poroko.

⁵ V deželni deski Štajerske sta naslovljena kot Gut Hartenstein, v posestnem listu kot Hartenstein.

⁶ *Jezikovna svetovalnica* – Urška Vranjek Ošlak, Silvo Torkar (marec 2022) <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/5724/sklanjanje-imena-twiordy-kamen>

še (neupravičeno?) poimenovanje Štreuerjeva, Štreunerjeva ali Štrenarjeva graščina.

Med drugo svetovno vojno so nemške oblasti ime »Hartenstein« pripisale kraju Šmartno pri Slovenj Gradcu in Občini Šmartno, posest in dvorec pa so v svojih dokumentih poimenovali z izrazom Gut Schloss Hartenstein ali samo Schloss Hartenstein. V posestnem listu je kot zadnje zapisano tudi ime Dobrovski grad.

Lastništvo dvorca in posesti

Gospoščina Hartenštajn je v letih od 1713 do 1895 obsegala več kot petdeset kmetij,⁷ sama dvorec in posest pa sta v vseh stoletjih pogosto menjavala lastnike. Zgodbe o tem, kako sta prišla v roke Gusti Stridsberg (takrat še Jirku), so nemalokrat romantizirane, k čemur je veliko prispevala tudi sama z zapisom v romanu *Mojih pet življenj*, toda dejstvo je, da ga je kupila sama.

Zgodovina Hartenštajna se je začela na prelomu iz 16. v 17. stoletje. Prvi lastnik Bernhard Gall z Vodriža ga je prepustil sinu, ta pa ga je že leta 1630 prodal. O tem, kdo so bili lastniki in kako pogosto so se menjavali, podrobneje govori Hans Pirchegger⁸ in Ivan Stopar⁹. Prvi je zgodbo o dvorcu zaključil z ugotovitvijo, da sta bila zadnja lastnika Marko Benedik (od leta 1912 do 1918) in Auguste Jirku (od leta 1918), pri drugem pa se je zapletlo. Skoraj povsem enaki kronologiji lastništva je Stopar namreč na koncu dodal: »Po svojih zadnjih lastnikih Streunerjih je graščina dobila tudi novejšo domače ime Štreunerjeva graščina.«¹⁰ Po kom je povzel ta podatek, ni navedel. Zame pa je bilo to nekaj povsem novega, in ker za Štreunerjevo graščino niso slišali niti domačini, sem začela brskati. Zapisi domnevnih »zadnjih lastnikov« in posesti se od avtorja do avtorja celo razlikujejo.

Kolikor sem lahko odkrila, se podatek, da so zadnji lastniki Hartenštajna bili Streuerji (kar je zagotovo napačna trditev), pojavi že v *Leksikonu Dravske banovine*, ki je izšel leta 1937.

Sz. od Dobrove stoji Štreuerjeva graščina (Hartenstein). Njeni prvi znani lastniki so bili gospodje Galli, pozneje grofje Attemsi in Jöchlinger. L. 1878 je družba *Hüttenberger Eisenwerk Gesellschaft* začela tu žgati oglje. Dobro ohranjen grad ima obliko lovskega dvorca ter hrani mnoge starinske znamenitosti; ribnik in konjsko dirkališče. Grad zelo obiskujejo letoviščarji. Sedaj ga poseduje rod bina Streuer.¹¹

Podobno se je leta 1980 zapisalo tudi avtorju prispevka o Mislinjski Dobravi v *Krajevem leksikonu Slovenije* dr. Ivanu Gamsu.

Dobrovski grad ali Hartenstein, imenovan po zadnjem lastniku tudi Štreunerjeva graščina, je med zadnjo vojno uničil požar. Prvi lastniki so bili Galli, pozneje grofje Attemsi in Jöchlingerji, nato Kulmerji. Le-ti so v 18. stol. poslopje prezidali v lovski dvor, ki je bil bogato opremljen.¹²

Zapleta se torej pri identiteti zadnjega lastnika, čeprav ohranjeni uradni dokumenti (posestni list gospoščine Hartenštajn, deželni deski Štajerske in Kranjske, zemljiška knjiga, nemški popis posesti iz leta 1941 in razlastitvena odločba iz leta 1947) Streuerjevih ne omenjajo nikjer.¹³ Med zadnjimi posestniki, vpisanimi v posestnem listu, so Karl Rauchfuss, Fritz Bullmann, Mathias in Maria Perko, Peter Zanon iz Zagreba, od koder je bil tudi naslednji lastnik Marko Benedik, kot zadnja lastnica dvorca in posesti pa je navedena Avgusta Jirku, rojena Mayer, kasneje znana kot Gusti Stridsberg.¹⁴ Dvorec in posest je od Marka Benedika kupila leta 1918.

Na vprašanje, od kod takšen zaplet, ne znam odgovoriti.¹⁵ V prodajni listini iz 17. stoletja se Hartenštajn omenja kot »Hartenstein«:

⁷ Zahvaljujem se dr. Vinku Skitku iz Pokrajinskega arhiva Maribor, *Enote za Koroško*, da mi je skrajšal pot do posestnega lista in mnogih listin, ki sem jih iskala. https://vac.sjas.gov.si/vac/se-arch/details?id=1079056&refCode=SI_PAM/1802/001/051/00001&type=&subId=&subLink=

⁸ Hans Pirchegger: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Güten, Städte und Märkte*. R. Oldenbourg, München 1962.

⁹ Ivan Stopar: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*. Knj. 4, *Med Solčavskim in Kobanskim: občine Mozirje, Velenje, Slovenj Gradec, Ravne, Dravograd, Radlje, Maribor - Ruše, Viharnik*, Ljubljana 1993, str. 39–41. (V nadaljevanju Ivan Stopar: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*.)

¹⁰ Ivan Stopar: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*, str. 41.

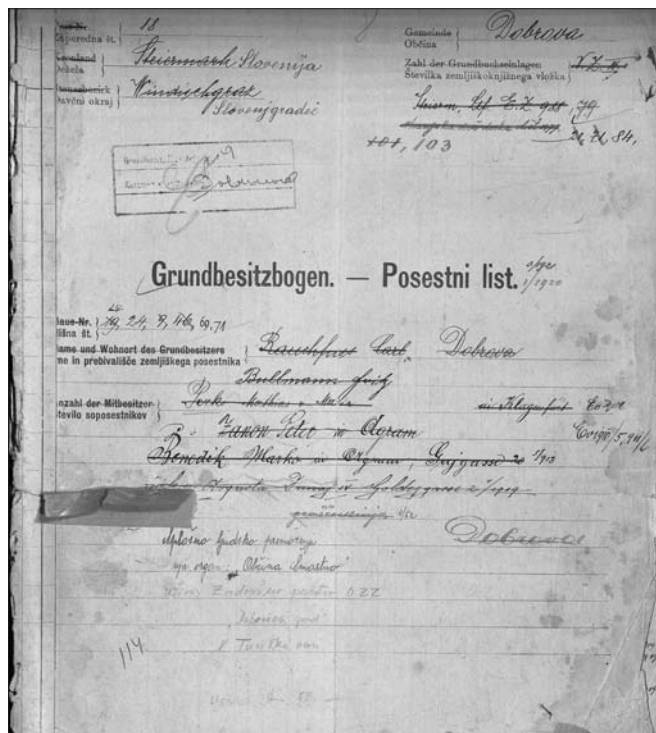
¹¹ *Krajevni leksikon Dravske banovine: krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev Dravske banovine*. Uprava Krajevnega leksikona Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 553.

¹² *Krajevni leksikon Slovenije*. IV. knjiga. *Podravje in Pomurje. Državna založba Slovenije*, Ljubljana 1980, str. 508.

¹³ Ne omenja ga niti Jakob Soklič v svojem pismu, ki je nastalo le nekaj let po uničenju dvorca, ne pozna ga Jože Koletnik, ki mi je pripovedoval o stanju posesti po drugi svetovni vojni.

¹⁴ Posestni list hrani Pokrajinski arhiv Maribor, *Enota za Koroško*.

¹⁵ Je mogoče povezano z *Gozdnim penzionom Strenn*, ki je pred drugo svetovno vojno deloval v okolici Starega trga, tako kot *Penzion grada Hartenštajn*?

Naslovnica posestnega lista
(Pokrajinski arhiv Maribor, Enota za Koroško)

Hartenstein "b. W.-Graz.

1637 verkauft Dominik Jöchlinger, Frh. zu Pfannberg, seinen „Edlmanssitz Hartenstein in Windischgräzer Poden“ an Gg. Sigmund Haller zu der Alben und Hallerstein.¹⁶

Res pa je, da sta bila dvorec in posest od leta 1730 do 1736 v lasti F. J. Sternerja, kar mogoče spominja na Štrenarja ... Res je tudi, da je na vojaškem zemljevidu, ki prikazuje Mislinjsko dolino v 18. stoletju, del gozda v Dobravi, ki se razprostira proti Podgorju, poimenovan kot Strenar Wald,¹⁷ toda ob dvorcu Hartenštajn je zapisano ime EH Hartenstein,¹⁸ na katastrskem zemljevidu iz 19. stoletja pa je tudi prostrani gozd že Hartensteiner Wald.

Zanimivo je, da je poimenovanje »Strenarjeva graščina« uporabil tudi Jože Curk v prispevku *O cestnem omrežju na slovenskem Štajerskem v 17. stoletju*¹⁹, ki pa posest že v naslednji objavi o tej temi imenuje samo še Hartenštajn.²⁰

16 *Steirische Miscellen: zur- Orts und Culturgeschichte der Steiermark*, Herausgegeben J. v. Zahn. U. Moser, Graz 1899, str. 70.

17 *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*. Karte, 5. zvezek. Znanstvenoraziskovalni center SAZU in Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1999.

18 Edelhoff – podeželsko posestvo plemiča.

19 Jože Curk: *O cestnem omrežju na slovenskem Štajerskem v 17. stoletju*. *Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1. in 2. zvezek, Ljubljana 1986, str. 7–15.

20 Jože Curk: *Prometne razmere med 11. in 20. stoletjem na širšem območju Mislinjske doline*. *Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II*. Mestna občina Slovenj Gradec in Občina Mislinja, Slovenj Gradec 1999, str. 155.

Katastrska mapa iz 19. stoletja

Presenetljivo pa je prevzemanje poimenovanja »Štrenarjeva graščina« tudi v novejših raziskavah. Pojavlja se tako v objavah Arhiva Republike Slovenije²¹ kot tudi v publikaciji *Šaleški gradovi viteza Gadolle*, ki je izšla leta 2015.²² Čeprav je v originalnem zapisu viteza Gadolle navedeno samo poimenovanje »Hartenstein« (Inhaber des Gutes Gutenhard, und der bergrechtlich robidischen Gilt Hartenstein²³), so se avtorji odločili v prevodu besedila ime dvorca »Hartenstein« sinonimno zamenjevati s poimenovanjem Štrenarjeva graščina, za kar pa – kot dokazujejo dokumenti – vsaj v novejšem času ni nobenega razloga.

L[eta] 1777 se je podpisoval tedanji lastnik Andrej Sigmund Jugolič »lastnik posestva Gutenhard in rudarskega Robidovega imenja Štrenarjeva graščina [Hartenstein, Streuer]«.²⁴

Zadnja lastnica Hartenštajna pa je kljub vsem zapisom bila Gusti Stridsberg – takrat še Avgusta Jirku. V romanu *Mojih pet življenj* sicer navaja, da je posest podedovala po materi²⁵, toda listine dokazujejo, da je posest in dvorec kupila 14. aprila 1918, in sicer za 350.000 kron, kot nova lastnica pa je bila 20. aprila 1918 vpisana v zemljiško knjigo.

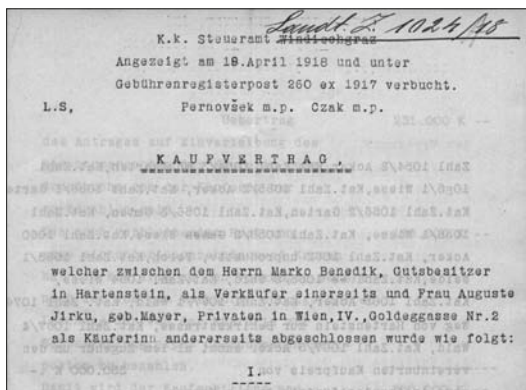
21 https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=1043696&refCode=SI_PAM/1875&type=&subId=&subLink=

22 *Šaleški gradovi viteza Gadolle* [avtorji besedil Boris Golec ... [et al.]; uredil Tone Ravnikar. Knjižnica, Ustanova Velenjska knjižna fundacija, Velenje 2015. (V nadaljevanju Gadolla.)

23 Gadolla, str. 99.

24 Gadolla, str. 100.

25 Gusti Stridsberg: *Mojih pet življenj*, str. 85. Pojavljajo pa se tudi druge variante.

Prva stran kupne pogodbe
(Steiermärkische Landesarchiv v Gradcu)

Istega dne kot Hartenštajn je Avgusta Jirku za 50.000 kron kupila tudi sosednjo posest Lampretovo, ki pa ga je že leta 1923 prodala.

Zakaj sta se noseča Avgusta, vajena svetovljanskega Dunaja, in njen mož tik pred koncem prve svetovne vojne odločila preseliti na slovensko podeželje, lahko samo ugibamo. Sama v romanu pravi, da sta se z možem odločila oditi na podeželje zaradi njegove bolezni, diabetesa, ki ga takrat še niso mogli zdraviti z zdravili; inzulin so izumili šele leta 1922.

Zagotovo so vojna in s tem podrejanje življenja dogajanju na fronti, pomanjkanje, lakota in visoka inflacija povsem spremenili življenje v avstro-ogrski prestolnici. »Vsak dan se je na stotine tisoč ljudi (policijska poročila navajajo število od 300.000 do 500.000) v grozljivih razmerah postavilo v vrsto, da bi dobili svoj obrok kruha, kos mesa ali nekaj jajc. Tisti, ki tega niso storili, so tvegali, da ne bodo prejeli ničesar.«²⁶ Hartenštajn pa je ponujal vse kaj drugega: »V veži so se mešali različni prijetni vonji: dišalo je po sveže pečenem kruhu iz preproste peči na skrajnem robu veže; močan duh po jabolkah iz velike shrambe; po kolačih iz male shrambe in opojen duh jabolčnika iz kleti.«²⁷ Navidezna idila se ji je hitro krhala, saj je ob pogledu na otroke poslov s Hartenštajna kmalu začutila, v kakšnem pomanjkanju živijo mali ljudje tudi takrat, kadar ni vojne.

V Mislinjski dolini se je zanju začelo novo življenje. Navezala sta stike s plemiškimi družinami iz sosednjih krajev in se navzela bonvivanjskih navad umirajočega podeželskega plemstva. A ker vloge zemljiških posestnikov nista bila

B		183
Eintragung		
1	Eintr. 27. Mai 1918 K. 1024/195 Auf Grund des Kaufvertrages vom 28. Mai 1918 wird das Eigentumsrecht für: <u>Paul Karon</u> <u>einverleibt</u>	
2	Eintr. 28. Mai 1918 K. 1024 Auf Grund des Kaufvertrages vom 28. Mai 1918 wird das Eigentumsrecht für Marko Benedik <u>einverleibt</u>	
3	Eintr. 28. April 1918 K. 1024 Auf Grund des Kaufvertrages vom 14. April 1918 wird das Eigentumsrecht für Gustav Stridsberg geb. Mayer <u>einverleibt</u> 850.000 K	

Vpis v zemljiško knjigo
(Steiermärkische Landesarchiv v Gradcu)

vajena, je propadlo več njunih agrarnih poskusov. Pogosti vpisi v zemljiški knjigi razkrivajo, kako sta se mlada zakonca zadolževala in bila včasih prisiljena prodati del zemljišča.

V poletnih mesecih so se posestniki zadolževali. Človek ni živel nič manj prijetno, popotoval je, bil na večdnevni obiskih pri sosedih, gostil v velikem slogu, vendar vse to na menični dolg v pričakovanju žetve. Banke v Mariboru in Celju so nas imele, nas posestnike, brez dvoma, za prismojene. Baron X je jamčil grofu Y in grof Y za barona X. V prvih treh letih sva 'podpisala' za nekaj sosedov, ne da bi bila terjala običajno vrnitev.²⁸

Čeprav je posest, ki je bila že obremenjena, kupila 14. aprila 1918, se je že čez dober mesec pri Okrajni hranilnici Slovenj Gradec za 120.000 kron zadolžila tudi sama.

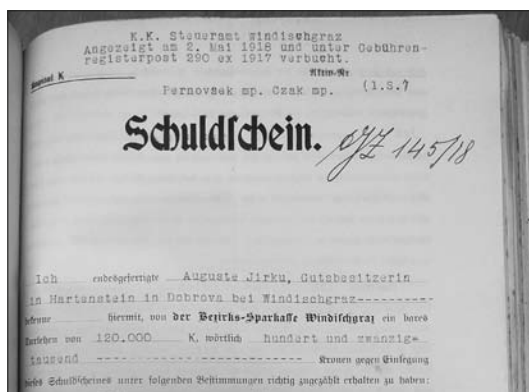
Leta 1924 je bil spisek dolgov v zemljiški knjigi že kar obsežen: maja 1918 – 120.000 kron, februarja 1919 – 20.000 kron, marca 1919 – 60.000 kron, marca 1920 – 40.000 kron, decembra 1920 – 200.000 kron. Tako je v začetku novembra okoliškim posestnikoma že prodala njivo in pašnik ter del gozda.

Če je izposojeni denar najprej prihajal iz Okrajne hranilnice v Slovenj Gradcu, se je kasneje iskal drugod: pri Hranilnici mestne občine v Celju; Trgovski banki, podružnici Slovenj Gradec; veleposestniku Arturju Pergerju iz Mislinje, Kreditnem in hranilnem društvu za Maribor in okolico; Obrtni banki Ljubljana, podružnici v Ljutomeru, ter pri Hranilnici in posojilnici Št. Ilj pod Turjakom. Nekaj dolgov je bilo vrnjenih, a so nastajali novi. Ko je odpoto-

26 https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Erster_Weltkrieg

27 Gusti Stridsberg: *Mojih pet življenj*, str. 87.

28 Gusti Stridsberg: *Mojih pet življenj*.

Prva zadolžnica
(Pokrajinski arhiv Maribor, Enota za Koroško)

vala in jo je naprej odneslo v Moskvo ter kasneje v Španijo in v Skandinavijo, očitno niso bili poravnani tudi dolgovi do države, zato je bila kar dvakrat uvedena prisilna uprava. Del terjatev je leta 1940 in 1943 prevzel Artur Perger.²⁹

Avgusta Jirku se je s Hartenštajna odselila med letoma 1930 in 1931. O tem, ali se je vračala na posest, nisem našla podatkov, zagotovo pa se je v naših krajih morala oglasiti, saj se je v banki v Ljutomeru zadolžila leta 1932 ter poravnala enega od manjših dolgov v Turiški vasi, leta 1933 pa je podpisala še zadnjo zadolžnico, in sicer v Hranilnici in posojilnici Št. Ilj pod Turjakom. Stike z življenjem na Hartenštajnu je zagotovo ohranjal tudi njen bivši mož, saj se je še leta 1939 pri profesorju Franju Bašu zanimal, ali je še pripravljen kupiti »dva mozaika s Hartensteina«.

Med drugo svetovno vojno so dvorec in posest zasegli Nemci. Policijski komisar je že 15. maja 1941 imenoval novega upravnika³⁰. Iz njihovega temeljitega popisa lahko razberemo, da sta posest in dvorec pred vojno bila v zakupu in da so ju odvzeli lastnici Augusti Jirku. V popisnih obrazcih in poročilih je lastnica zapisana kot Jirku Augusta, Jirko Auguste, Jirko Augusta, roj. Mayer, Jirko Gusti. Opravili so podroben popis parcel, ovrednotili posest in dodali ročno narisano načrto dvorca ter natančno skico parcel.³¹ Posest so podržavili in nadaljevali z agrarno dejavnostjo.

Kmalu po koncu vojne leta 1945 se je Gusti, tokrat že Stridsberg, zadnjič neposredno srečala

s Hartenštajnom. Kot odposlanka humanitarne odprave je poskrbela za prevoz cepiv iz Švedske v Jugoslavijo, v Beograd, kar je bila primerna krinka tudi za načrte sovjetskih obveščevalcev, s katerimi je sodelovala med drugo svetovno vojno in ki so želeli, da bi svoje delo nadaljevala v Jugoslaviji. Izprosila si je dodatno pot v Slovenijo. Njeno ganljivo srečanje z ruševinami nekdanjega doma je predstavljeno v *Odsevanjih* št. 121/122 in 127/128. Hartenštajn so namreč leta 1943 požgali.

Rušvine dvorca in posest Hartenštajn je nova oblast leta 1947 nacionalizirala. Odločba, ki jo je 31. maja 1947 izdala *Okrajna komisija za agrarno reformo* na Prevaljah, se nanaša na lastnico »Jyrko Avgusto«.

[...] smatra se za razlašeno v korist zemljiškega sklada po 14. členu tega zakona v celoti in brez odškodnine za vsa zemljiška posestva na območju *Ljudske republike Slovenije*, z vsemi zgradbami, z vsem živim in mrtvim kmetijskim in gozdnim inventarjem ter vsemi postojecimi pridelki in zalogami lesa, ki so last Jyrko Avguste, Dobrava pri Slovenj Gradcu.

[...] Obrazložitev: Po dosedanjih uradnih ugotovitvah imajo vsa zemljiška posestva navedenega lastnika nad 45 ha skupne površine – nad 25 ha obdelovalne zemlje in jih lastnik ne obdeluje sam s svojo družino. Zato spadajo ta zemljiška posestva v smislu 1. odstavka 7. člena zakona o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji pod agrarno reformo kot veleposestva in jih je smatrati za razlašena v celoti, brez pravice do odškodnine. [...] ³²

Oblast je z odlokom in več sklepi preklicala v zemljiški knjigi vpisane zastavne pravice in terjatve ter 19. januarja 1953 na podlagi razlastitvene odločbe posest razglasila kot del »splošnega ljudskega premoženja«. Tudi v posestnem listu, ki ga je izdala *Geodetska uprava Ljudske republike Slovenije*, je v rubriki »lastnik« vpisano: Splošno ljudsko premoženje Dobrava.

Nadaljevanje zgodbe bi ob usodah posameznih parcel lahko zasledovali v zemljiški knjigi. Natančna analiza in interpretacija, žal, presegata namen mojega pisanja. Dejstvo je, da je posest z nekdanjo oznako »splošno ljudsko premoženje« po uspešni dolgoletni zgodbi z letališčem spet v različnih bolj ali manj skrbnih zasebnih rokah. Velik del zemljišča z letališko stezo životari,

²⁹ Zemljiška knjiga, *Okrajno sodišče Slovenj Gradec*.

³⁰ To je bil upokojeni orožnik Tomaž Ovčar.

³¹ Vse gradivo je shranjeno v *Koroškem pokrajinskem muzeju, Enoti Slovenj Gradec*. Zahvaljujem se Brigiti Rajšter, Valeriji Grabner in še posebej dr. Marjani Linasiju, ki me je opozoril na gradivo in mi prijazno nakazal še kakšno podrobnost, da je zgodba o Gusti Stridsberg in Hartenštajnu lahko natančnejša.

³² *Pokrajinski arhiv Maribor, Enota za Koroško*.

nekdanjih hlev sta nova lastnika Jožica in Milan Merzdovnik zgledno obnovila, na parceli, kjer je bil dvorec, potekajo sobotni sejmi, obnovljen je tudi po vojni zgrajen kozolec, velika poslovna stavba, ki stoji na mestu po vojni zgrajenega novega hleva, nenehno menjava lastnike, na pretežno degradiranem delu pa je zrasel regijski center za ravnanje z odpadki Kocerod.

Opis dvorca in posesti

Prva znana upodobitev dvorca Hartenštajn je bakrorez iz okoli leta 1681 v Vischerjevi *Topografiji Štajerske*. Žal je na njem napisano napačno ime Forchstenstein.

Upodobitev Hartenštajna v 17. stoletju
(Ivan Stopar: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*, str. 39)

S primerjavo Vischerjeve podobe in odlomka iz romana *Mojih pet življenj* lahko ugotovimo, kako močno je lovski dvorec ohranil svojo prvotno podobo še na začetku 20. stoletja.

Tisoč jablan je obdajalo v štirih redih v širokem polkrogu staro hišo in v dvojnih vrstah obrobalo drevored, ki je vodil navzdol k deželni cesti.

Hiša je imela debele zidove iz velikih, neobdelanih kamnov. Med režami in razpokami so rasle trave in drobne zeli. V osrednjem delu je naprej pomaknjeni stolp presegal stranski krili za nadstropje. Levemu stranskemu krilu je bila prizidana kapela. Dve stopnici sta vodili v velik obokan prostor, ki je dobival svetlobo skozi zamrežena gotska okna. Znotraj si prišel po oglatih, ozkih stopnicah v eno izmed sob za tujce v prvem nadstropju. Drugo stransko krilo je stalo s svoji širino vzdolž »zelenjavnega vrta«. Na nepravilni in težki zgradbi je bila škodlasta streha, kakor lahek klobuk na glavi velikana. Sredi stolpu podobne sprednje zgradbe so bile zbledele hrastove duri, uokvirjene z gosto sprepletenima glicinijama, ki sta štrleli navzgor k škodla-

sti strehi kakor dva stebra. Dvakrat na leto so se majali ob sleherni sapici težki blede modri grozdi. Med glicinijami si stopil v dolgo gotsko obokano vežo z njenimi zidnimi vdolbinami za madono in svetnike. [...]

Široke kamnite stopnice so vodile v prvo nadstropje. Tudi tu je ležala vzdolž vse hiše dolga obokana veža – s tremi okni na prezidku in z oknom na dvorišče. Med vrati, ki so vodila v sobe, so stale baročne skrinje in stojala za puške in med visokimi svetilniki iz lesa izrezljani svetniki, na stenah so visele lovske trofeje zraven starih bakrorezov in preproste kmečke madone. Iz tega sprednjega prostora so vodile ozke stopnice v stolpno sobo s tremi majhnimi okni, skozi katera so v tihih jesenskih dneh kukali mladi sokoli.

Kot kulise za to samosvojo hišo so se vrstili travniki in pašniki, za njimi brezov gozdič, za njim temen smrekov gozd in čisto v ozadju Peca – težka gorska gmota. V Peci je spal kralj Matjaž, slovenski Barbarosa, svoje tisočletno spanje.³³

Kratek opis Hartenštajna se pojavlja tudi v vojaških zemljevidih (v tim. jožefinskih zemljevidih ali jožefinski izmeri), ki so nastajali v letih 1763–1787 in poleg zemljevidov vsebujejo opise krajev. V geslu »Dobrovska vas« lahko med drugim preberemo: »Plemiški dvorec Hartenstein je prostorna in trdna stavba«; v geslu »Vas Presika« pa: »Oddaljena od plemiškega dvorca Hartenstein 1/3 ure. [...] Gozd Strehnar je vseskozi visok in gost, ob dobrem vremenu bi ga lahko konjenica povsod prešla, sicer pa so tla mehka.«³⁴

Podrobneje pa sta dvorec in posest opisana v topografskem leksikonu za Štajersko, ki ga je v 19. stoletju uredil Josef Janisch.

HARTENSTEIN Grad in posestvo v občini Dobrova, okrožje Slovenj Gradec, pol ure južno od Slovenj Gradca. Grad je prostorna stavba brez arhitekturnih posebnosti, nedavno preurejena v lovsko kočjo na razvodju med Mislinjo in Podgorskim potokom, sredi gozda, komaj pol ure vožnje od okrožne ceste, ki vodi v Celje. V njem živi gozdar barona Dickmanna³⁵, pripada pa železarski

³³ Gusti Stridsberg: *Mojih pet življenj*, str. 87–88.

³⁴ *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Opisi, 5. zvezek, sekcija 148. Znanstvenoraziskovalni center SAZU in Arhiv Republike Slovenije*. Ljubljana 1999, str. 9.

³⁵ Baron Eugen von Dickmann-Secherau (1793–1863), najpomembnejši lastnik plavžev na Koroškem. Po angleškem vzoru je v Hüttenbergu uvedel novo tehnologijo vpihovanja toplega zraka v plavže. Da bi skrajšal pot za dovoz oglja, je zgradil cesto čez prelaz Klipitztörl, ki še danes povezuje okrožji Wolfsberg in Šentvid ob Glini. Leta 1844 je postal polovični lastnik železarne Prevalje.

družbi Hüttenberg, ki tu proizvaja oglje in ga izvažata na Prevalje.

Prejšnji lastniki so bili Galli, Attemsi in Jöchlingerji. Leta 1730 je lastnik posesti postal Franz Josef Sterner. 20. avgusta 1736 jo je kupil Georg Josef Schröckinger von Neuenberg. Leta 1750 je bila v lasti Julijane, baronice von Kulmer, leta 1798 pa Johanna Nepomuka, barona von Kulmerja. Pred sedanjim lastnikom je pripadala dedičem Jožefa Pahernika.³⁶

V nadaljevanju je predstavljena velikost posameznih zemljišč. Celoten kompleks posesti je obsegal 151,410 ha. Največ je bilo gozda in njiv, sledijo pašniki in travniki, brez navedene velikosti sta v popisu vključeni še stavbno in nerodovito zemljišče.

Naslednji zanesljiv podatek o obsegu posesti je shranjen v popisu veleposestev na Štajerskem iz leta 1901.

Gospodstvo Hartenstein (988), Občina Sv. Martin pri Slovenj Gradcu
Pošta in telegraf: Slovenj Gradec, železniška postaja: Dravograd,
polit. in sodni okraj: Slovenj Gradec.
Katastrska občina: Sv. Martin, Dobrova.
Obseg v hektarjih: stavbno zemljišče 0,5754; vrt 2,8773; njive 14,4865; travniki 14,4865; gozdovi 126,6027; neproduktivno 0,5754. Skupaj: 159,6038 ha.
Ocenjena vrednost: K 192.000, zemljiški davek: K 400, čisti katastrski dohodek: K 1000.
Lastnik: Karl Rauchfuss, pozimi in poleti na Hartensteinu.
Proizvodnja: 1 opekarna (letno okoli 500.000 kosov)³⁷

Opisu posesti lahko sledimo tudi v uradnih dokumentih. 1. junija 1920 je *Deželno sodišče v Ljubljani* izdalo sklep o prenosu zemljišča Avguste Jirku, rojene Mayer, veleposestnice na Hartenštajnu, z deželne deske Štajerske na deželno desko Kranjske. V njem so navedene številke parcel in namembnost zemljišč – vrtovi, travniki, njive, pašniki in gozd. Tri parcele pa so bile stavbne – na eni sta bila lovska kočica in hlev, na drugi grad in gospodarsko poslopje, na tretji opekarna.

Ob neproduktivnem zemljišču je zapisano, da je tam tolmun. Skoraj povsem enak zapis se pojavi v sklepu, ki je bil izdan 14. oktobra 1924. Z njim so popis zemljišč z deželne deske Kranjske prenesli v zemljiško knjigo.³⁸

O tem, kaj se je z dvorcem in posestjo dogajalo v tridesetih letih, ko sta oba z bivšim možem odšla, so znani samo drobci. Koliko časa je posest upravljala Reli Kukovec³⁹, ki jo omenja Jakob Soklič v svojem pismu, nisem mogla ugotoviti. Zagotovo pa je bila posest oddana v zakup, nekaj let je v dvorcu deloval celo penzion. Oglaševali so ga v brošuri iz leta 1937, ki je predstavljala turizem v Slovenj Gradcu in okolici. Od kdaj do kdaj je deloval penzion in kdo ga je vodil, je zame še vedno uganka.

PENZION GRADA HARTENSTEIN

Pošta Slovenj Gradec, 20 minut od železniške postaje Turiška vas, 560 m nad morjem. Gorsko podnebje. Odlična oskrba in dobra pitna voda. Bazen za kopanje. Travniki. Jelovi gozdovi. Priljubljeno sončno bivališče poleti in pozimi. Zimski sport. Sprejema deco v popolno nadzorstvo in oskrbo.⁴⁰

Ko so 14. 5. 1941 posest zasegli Nemci, so na podlagi popisnih obrazcev opravili temeljit opis, ki ga v nadaljevanju povzemam. Dobrava je zapisana kot Dobrowa, Dobrova, Fritzkogel ali Dobrava.

Posest obsega 126,6207 ha in je v zelo slabem stanju. Grad z gospodarskim poslopjem leži skoraj na sredi posesti, na planoti, približno 50 metrov dvignjeni nad dolino. Okrog gradu so zapuščeni sadovnjaki, polja in travniki, obdani z gozdom. Tudi ta bi bil potreben oživitve, saj je bil v zadnjih letih močno opustošen.

Dvorec je zapuščen, skoraj vsa poslopja so v nezavidljivem stanju. Grajska bivalna hiša ima nadstropja in je glede na način gradnje zelo stara. Že leta se z njo ni dogajalo ničesar. Streha je škodlasta in potrebna nujne prenove. Tudi notranjost je močno zapuščena.

Hlev ima obokan strop. Preden bi ga spet uporabljali za rejo živine, bi ga bilo treba temeljito prenoviti. Velikost posesti omogoča večjo

36 Josef Andreas Janisch: *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark*. Leykam-Josefstahl, Graz 1878–1885, str. 538. Prevedla avtorica. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-QQOVGIBG>

37 *Schematismus des ländtlichen und Grossgrund-Besitzes von Steiermark. Nach amtlichen Quellen und direkten Angaben bearbeitet. Buchhandlung Leopold Weiss*, Wien 1901, str. 100. Prevedla avtorica. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-33WC0MBG?&language=eng>

38 Sklepe hrani *Območna geodetska uprava Slovenj Gradec*.

39 O Avreliji Kukovec (Radulovič) mi je uspelo pridobiti le nekaj biografskih podatkov, ki za zgodbo o Hartenštajnu niso relevantni.

40 *Slovenj Gradec in okolica: Slovenija, Jugoslavija. Turizkoprometni odbor Mestne občine Slovenj Gradec*, Ljubljana 1937.

čredo živine. Nad hlevom je gumno, tudi to je pokrito s škodlami. Svinjak je v delu pod gradom. K posesti spadata še dve hiši za delavce; obe sta potrebni popravila.

Ohranjeni so plug, brana, trije kmečki vozovi, en kultivator, dvojne sani, ena slamoreznica, preša, mlin za mletje sadja, sedem velikih sodov, ena decimalna tehtnica, stiskalnica za seno. Zalog in poslovnih knjig ni, tudi ne popisa osebja.

S posestjo je intenzivno gospodaril zakupnik, a jo je grobo izkoriščal. Živine ni imel. Živel je od prodaje pridelkov, travnikov, sadnih dreves in nekaj polj.

Grad Hartenštajn bi bil zaradi svoje lege idealno posestvo. Polja in travniki so primerni za obdelavo s stroji, ugodna je tudi lega gozdov. Obnova zgradb in posesti bi zahtevala veliko sredstev. Delitev posesti na manjše, okoli 30 ha, bi bila vprašljiva.

Grad je menjaval lastnike in ni opremljen. Od Slovenj Gradca je oddaljen uro in pol in okoli 5 minut od ceste proti Mislinji. Lega je klimatsko ugodna in primerna za sadjarstvo. Do železniške postaje Turiška vas je okoli 30 minut. Pošta je v Slovenj Gradcu, kjer so tudi večje trgovine.⁴¹

Ohranjena sta še dva popisa okupacijskih oblasti. Prvega so opravili 1. januarja 1942. Avtor ponovno poudarja slabo stanje posesti, veliki 126,6207 hektarja. Povprečna starost gozda je bila ocenjena na 35 let, prevladovali so iglavci. Med sadnimi drevesi je bilo 218 jablan in hrušk, 172 češenj in višenj ter 10 sliv. V hlevu so že bili 4 konji, 20 govedi, 12 prašičev, 40 glav perutnine. En skedenj je menda zadoščal za vse.

Drugi popis, ki je malo daljši, je nastal 17. februarja 1942. Obsega vse posesti lastnice Auguste Jirku, ne samo Hartenštajna, zato se velikost razlikuje od prejšnjega popisa – 135 ha, 14 arov, 13 m². Tudi ta popis samo povzemam.

Grad Hartenštajn, hišna številka Dobrova 19, lastnica: Jirko Augusta, narodnost: Judinja, državljanstvo: Hrvaška, poklic: veleposestnica.

Vrt obsega 350 m². Sadna drevesa: 470 jablan, 35 hrušk, 4 češnje, 25 marelic, 5 sliv.

Celotna površina gradu je 480 m²; zgrajen je iz opeke in kamna ter potreben prenove. Je delno podkleten in ima dve manjši kleti za približno 30.000 kg sadja.

V stavbi so ena kuhinja, enajst sob in dva stranska prostora. Preskrba z vodo je slaba, električnega priključka ni.

Hlev ima prostor za govedo – 150 m², 46 m² za konje in 52 m² za prašiče, kar omogoča rejo 28 govedi, 6 konj in 12 prašičev. Prostor za konje in govedo je zidan, obokan in v dobrem stanju, pokrit z opeko; prostor za prašiče je ob stanovanjski stavbi, je v slabem stanju in pokrit s škodlami.

Uporabna površina skednja je 126 m². Je lesen, pokrit s škodlami, streha bi morala biti prekrita. Leseni sta tudi lopa za vozove (144 m²) in preša (80 m²).

Nepremičnina je bila dana v najem in je dotrajana.⁴²

Po prevzemu je okupacijska oblast nadaljevala delo na posesti, ki so jo razglasili za »*Gaugut des Reichsgaues Steiermark*«⁴³, zato je bil Hartenštajn večkrat tarča napadov, o čemer pričajo poročila žandarmerijske postaje v Šmartnem. Žal sem v *Arhivu Republike Slovenije* uspela najti samo poročila iz leta 1943 in prve polovice 1944.

Junija 1943 okoli polnoči se je v poslopju pojavilo deset oboroženih partizanov. Presenetili so spečega upravnika Fritza Langmanna in nekaj delavcev ter preiskali prostore. S sabo so odnesli odeje, večje količine prekajenega mesa in svinjske masti, jajca, jabolka, mošt in nekaj žganja ter škornje, gojzarje, zemljevid in 600 mark. Iskali so tudi orožje. Osebe so povprašali, kako upravnik ravna z njimi. Oblečeni so bili v civilna oblačila, stari med sedemnajst in trideset let. Med njimi je bilo tudi deklet s svetlimi lasmi. Dvorec so zapustili po približno dveh urah in zahtevali, da z njimi odide tudi sedemnajstletna Gertrude. Odšli so proti Šmiklavžu. Eden od zaposle-

42 Oba popisa sta shranjena v Koroškem pokrajinskem muzeju, *Enoti Slovenj Gradec*.

43 Izraz »Gau« označuje okupacijsko enoto, torej je Hartenštajn postal državna last.

41 Za pomoč pri prevodu se zahvaljujem Majdi Klemenšek.

nih je iz nadstropnega prostora videl okoli sto partizanov, ki so se na dvorišču formirali v štiri kolone.⁴⁴

Septembra 1943 ob osmih zvečer so v dvorec vstopili štirje partizani in od oskrbnika zahtevali, da jim izroči orožje, gotovino, dokumente, zemljevide, oblačila in hrano. Prisvojili so si tri moške plašče, dvojne hlače, pet srajc, štiri spodnje hlače in tri hlebce kruha, milo, nahrbtnik, torbo, brivski pribor, nekaj svinjske masti, masla in sladkorja. Od oskrbnika so v nemščini zahtevali, da v osmih dneh zapusti območje Spodnje Štajerske, sicer ga bodo ob naslednjem srečanju ustrelili. Partizani so bili stari od 20 do 28 let. Na delih oblačil in kapah so imeli prišite rdeče zvezde. Po sobah so iskali orožje in po približno eni uri odšli. Ker je bila prijava na policijski postaji vložena šele naslednji dan, so bili zoper prijavitelja sprejeti ustrezni ukrepi.

Oktober istega leta se je življenje dvorca dokončno končalo. V noči na 31. oktober 1943 so ga v sklopu uničevanja okupatorjevih prometnih zvez in pomembnih objektov zažgali partizani. 26. oktobra so razstrelili rudnik v Starem trgu, v naslednjih dneh pa močno poškodovali ali uničili železniške postaje v Otiškem Vrhu, Turiški vasi, Dovžah in Gornjem Doliču.⁴⁵ Požig Hartenštajna je opisan v poročilu orožniške postaje Šmartno pri Slovenj Gradcu, ki so ga Nemci preimenovali v Hartenstein⁴⁶. Tudi zato se najbrž v večini besedil, ki omenjajo požar na Hartenštajnu, pojavlja trditev, da so partizani dvorec požgali zato, ker je bila tam nemška postojanka. To seveda ne drži. Na posesti so še naprej gojili živino in pridelovali hrano, le pod upravo okupacijskih oblasti, orožniška postaja pa je bila v Šmartnem, preimenovanem v »Hartenstein«.

Poročilo o požigu je nastalo 1. novembra 1943 in ga v nadaljevanju povzemam.

31. 10. 1943 okoli devetih zvečer se je v dvorcu pojavila skupina dvajsetih partizanov⁴⁷.

⁴⁴ Ocena o številu partizanov je seveda pretirana. Tudi Mirko Fajdiga v knjigi *Pohorski partizani 1943* na strani 98 o istem dogodku piše malo drugače: »Skupina desetih partizanov s partizanko se je zgodaj zjutraj 25. junija 1943 pojavila v Zgornjih Dovžah, proti polnoči pa so partizani odšli v grad Hartenštajn (Dobrovski grad) v Mislinjski dolini. Tu so preiskali vse prostore in odnesli veliko živeža, oblačil in drugega ter 5000 do 6000 RM gotovine.«

⁴⁵ Mirko Fajdiga: *Pohorski partizani 1943. Založba Obzorja, Maribor* 1985, str. 232–233.

⁴⁶ Podobno so ponemčili ali preimenovali tudi druge kraje: Dobrava – Fritzkgel, Golavabuka – Kropfbuch, Brde – Bergen, Turiška vas – Türkendorf ...

⁴⁷ Imenujejo jih banditi.

Stanovalcem, ki so že skoraj spali, so ukazali, naj dvorec zapustijo v petnajstih minutah, saj ga bodo požgali. Ljudje so imeli le toliko časa, da so poskušali spraviti na varno svoje stvari, zato o napadalcih niso mogli podati nobenih natančnejših informacij. Hkrati z dvorcem je pogorelo tudi gospodarsko poslopje. Pri tem so bile uničene večje količine koruze, ajde, slame, sena, dve preši za sadje ter nekaj orodja. Živali (kokoši, štiri teleta, dva vola, tri konje, osem prašičev in 34 ovc) so umaknili na varno.

Dvorec je bil obdan z gozdom, kar naj bi partizanom olajšalo delo, tudi dostop do posesti. V dvorec so vstopili samo štirje, ostali naj bi skrbeli za varnost. Večina je bila oblečena v civilna oblačila, le dva sta nosila neznano uniformo. Nekateri so si spodnji del obraza zamaskirali z robcem. V dvorcu so se zadržali okoli dvajset minut, potem pa so se umaknili proti Šmiklavžu.

Poročilo o požigu je okoli enajstih podal ekonom, ki je bil priča napada. Po prijavi so na kraj dogodka prišle gasilske brigade iz Šmartna, Slovenj Gradca in Turiške vasi. Ognja zaradi pomanjkanja vode ni bilo mogoče pogasiti, lahko so le preprečili širjenje požara na senik, ki je bil v bližini gospodarskega poslopja.

Upravnik posesti je bil ob požigu doma v Starem trgu, zato poročilo še ni dopolnjeno s škodo, ki jo je požar povzročil na inventarju.⁴⁸

Partizanskih napadov na Hartenštajn je bilo še več. Tudi po požigu osrednjega poslopja se je delo na posesti nadaljevalo. Marca 1944 malo pred polnočjo ga je obiskala večja oborožena skupina. S sabo so odpeljali dva vola, dve kravi, tri konje z opremo in vozom ter dva prašiča. Poleg tega je moralo z njimi tudi pet moških.⁴⁹

Kot sem že zapisala, je po vojni nova jugoslovanska oblast po določilih agrarne reforme Avgusto Jirku oziroma Gusti Stridsberg leta 1947 razlastninila. Posest je namreč obsegala 135 hektarjev, torej več kot 45 hektarjev, od tega več kot 25 hektarjev obdelovalne površine, ki je lastnik ni obdeloval sam s svojo družino. Čeprav je bil dvorec požgan in gozd izropan, so sadna drevesa, njive in travniki omogočali nadaljevanje

⁴⁸ Poročilo hrani Arhiv Republike Slovenije. SI AS2173, enota 51.

⁴⁹ Poročilo hrani Arhiv Republike Slovenije. SI AS2173, enoti 27, 28.

kmetijske dejavnosti, zato so ustanovili kmetijsko zadrugo.

O dogajanju mi je pripovedoval gospod Jože Koletnik, ki je bil tam zaposlen kot skladiščnik.

Zaposlil sem se leta 1959. Skrbel sem za pridelke, semena, gnojila, škropiva ... Naslednje leto so posest *Dobrovski grad, Zadruga Šmartno, Mestno ekonomijo Slovenj Gradec* in *Zadruga Stari trg* združili v *Kmetijsko gospodarstvo Slovenj Gradec*, leta 1961 pa je z združitvijo nastalo *Kmetijsko-gozdno gospodarstvo*.

Zemljišče je bilo obdano z gozdom. Cesta je bila speljana samo do dvorca, povezave naprej ni bilo. Obdajal jo je drevored sadnih dreves. Od stavbe ni ostalo skoraj nič. Delno so se še ohranile stene, tako da je bil viden obris poslopja. Kamne smo uporabili za ureditev shrambe. Ohranila pa sta se preša, s katero smo še naprej lahko prešali mošt, in na drugi strani ceste štepih za vodo, od katerega je bil speljan vodovod.

Za hlevom, ki je bil skoraj enak, kot je danes, je bil sadovnjak. Jabolka smo najprej prešali, potem pa smo jih prodajali tako, da jih je lahko vsak nabral sam. Tudi zase smo jih lahko nabrali.

V podaljšku hleva, v katerem je bilo okrog trideset glav govedi, smo uredili prostor za pitance, kasneje pa so prizidali stanovanja. Nov hlev je bil zgrajen tam, kjer je danes poslovna stavba. Kozolec je bil postavljen po drugi svetovni vojni.

Gozd proti Sredmam smo krčili in uredili sadno drevesnico, ki pa so jo kasneje ukinili. Jo je pa za lokalne potrebe še naprej vzdrževal zasebnik, in ko je iz intervjuja lokalnega novinarja za to izvedel Kmetijski zavod, so jo dokončno zaprli.

Bajer, ki je nekoč očitno bil velik ribnik, je bil zapuščen; Slovenjgradčani so v njem lovili žabe. Opekarna je bila pozabljena. Tudi Čehovi⁵⁰ kanali, s katerimi je poskušal izsuševati zemljišče, so bili zaraščeni.

O nekdanjih prebivalcih so še krožile govorice. Hčerka je bila menda živahen otrok, lastnica pa je bila velika gospa.

Gospod Koletnik je nehote ohranil košček nekdanje gospoščine – lesena stenska ura in jedilna miza sta narejeni iz oreha, ki je lahko več desetletij spremljal zgodbo danes skoraj pozabljenega lovskega dvorca sredi Dobrave – Hartenštajna in od blizu opazoval življenje Gusti Jirku.

Hartenštajn v romanih in spominih Gusti Stridsberg

Hartenštajn je stalnica romanov in spominov Gusti Stridsberg. Posest in dvorec omenja že v svojem prvem romanu *Zwischen den Zeiten – Med obdobji* (1931). Sicer ga ne poimenuje, lahko pa ga prepoznamo s pomočjo opisa in omenjenih zemljepisnih imen: večstoletni dvorec z debelimi zidovi, ki gospoduje sredi travnikov, na ravnini, dvignjeni nad dolino, nad vhodom razkošna glincinja, kolovozna pot do deželne ceste in železniška postaja v bližini, v ozadju temnozeleni hribi, v bližini sta ribnik in potok »Janina«⁵¹. Omenjeni sta »Urska gora« in Peca. Ko je roman več kot trideset let kasneje izšel v švedščini (leta 1965), ga je naslovila *Slottet vid gränsen – Dvorec ob meji*, na naslovnici pa je narisana podoba Hartenštajna.

V uvodu, ki ga je podpisala kot G. F. Stridsberg-Jirku, je med drugim zapisala:

Rosno mlada ženska sedi ob ognju, v starem dvorcu. Sneg se zdi kot zid okoli gradu. V tej deželi je zima ostra. Zajci, ptice in celo lisice iščejo zavetje. Misli mlade ženske so zaposlene z usodami njenih sosedov, s spanjem še vedno speče lepote. [...] Začne pisati – in besede začnejo živeti in nenadoma – na njeno veliko presenečenje – nastane knjiga. To svojo prvo knjigo sem napisala leta 1931.⁵²

V drugem romanu *Skuggspel i Jugoslavien – Igre senc v Jugoslaviji* (1946) dvorec že dobi ime. Pisateljica je izbrala nemški zapis (poetičnega) ruskega prevoda imena Hartenštajn⁵³, in sicer Twiordy-Kamen. Posamezni dogodki so povezani z okoliškimi kraji »Turiska Vas, S:t Martin in Huda Lukna«.

⁵⁰ Poimenovanje se nanaša na prvega moža Gusti Stridsberg Bernarda Jirkuja, ki se je rodil na Moravskem.

⁵¹ Jenina, desni pritok Suhodolnice.

⁵² Gusti Stridsberg-Jirku: *Slottet vid gränsen. Rabén & Sjögren*, Stockholm 1965, str. 5.

⁵³ *Jezikovna svetovalnica* – Urška Vranjek Ošlak, Silvo Torkar (marec 2022) <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/5724/sklanjanje-imena-twiordy-kamen>

Naslovnica romana *Slottet vid gränsen* z jasno podobo Hartenštajna
(Avtor: Gunnar Brusewitz)

V tretjem romanu *Menschen, Mächte und ich* - Ljudje, sile in jaz (1961), ki je edini preveden v slovenščino, in sicer kot *Mojih pet življenj* (1971, 1983), sta literarni in realni dogajalni prostor izenačena. Osrednje dogajanje drugega poglavja tega avtobiografskega romana se namreč odvija na posesti in v dvorcu Hartenštajn.

V naslednjem romanu *Målat på glas* - Naslikano na steklo (1964) je pisateljica podeželsko posest, kjer avstrijska plemiška družina preživlja poletja, spet preoblekla, tokrat v ime Hartenfest. Posest in dvorec sta postavljena v deželo, kjer so »Türkendorf - Turška Vas« (od koder vozi vlak proti Celju), »Urška gora« in zvonovi v cerkvi sv. Martina.

Literarizirani in dokumentarni spomini *Tänk inte med hjärtat* - Ne misli s srcem (1966) prinašajo njeno zadnje srečanje z Mislinjsko dolino in Hartenštajnom. Hkrati je to tudi slovo - leta 1945, ko ga je zadnjič obiskala, je lovski dvorec, nekdaj njen dom, samo še ruševina.

Drobce s Hartenštajna pa se ni odrekla niti v naslednji knjigi, zbirki kratkih zgodb *Hjärtats äventyr* - Pustolovščina srca (1967), saj se posest kot dogajalni prostor pojavlja kar v dveh. Sicer ni poimenovana, a jo lahko na podlagi zapisov v njenih prejšnjih besedilih z lahkoto prepoznamo.

Brez nostalgčnih reminiscenc ali pripovedi o dogajanju na Hartenštajnu je pri svojih šestinsedemdesetih letih tako zakorakala le v svojo

zadnjo knjigo, roman *Vår stund med varandra* - Ko smo drug z drugim (1968).

Z dvema odlomkoma bom poskušala ponazoriti, kako tesno je bila povezana s prostorom, kjer je začela svoje zaresno življenje. Prvi ponazarja njeno prvo srečanje s Hartenštajnom in Mislinjsko dolino v letu 1918, drugi, njeno zadnje leta 1945.

Ko sem se v začetku junija 1918 prvič peljala po jablanovem drevoredu, ki se odcepi od deželne ceste in se polagoma vzpenja k planoti, sem bila docela obupana. Tu, v tej samoti in tišini, ki jo je včasih pretrgal le sokolji krik, naj spravim čez šest tednov otroka na svet. /.../ Hiši se je poznalo, da je pogrešala desetletja, mogoče stoletja ljubezni in prijateljstva. Samo svetu odtujena norčka, kakor sva bila Bernhard in jaz, sva mogla zbrati toliko lahkomiselnosti, da sva iz temeljev začela novo življenje, in to v trenutku, ko se je že začel razpad Avstrije.⁵⁴

Šla sem naprej in uzrla bele zidove med golimi vejami. Mogoče pa le ni res? In potem sem zagledala. Okostje. Znotraj zidov je vse izginilo. Kot bi odpihnilo streho. Namesto oken samo velike črne luknje, za njimi kupi odpadlega ometa, kamenja, zoglenelega lesa. Nesrečna zelena vrata so še vedno ohlapno visela pod vhodnim obokom, toda velika glicinija na obeh straneh je bila požgana in uničena. »Dvorec s sto let staro glicinijo« so ljudje pogosto imenovali Twiordy-Kamen. Stopila sem v vhodni prostor. Stopnice v drugo nadstropje so plavale v zraku, spodnja polovica pa je ležala zdrobljena na kupu na tleh. Nisem mogla razumeti. Stopnice so bile tako trdne, tako varne - dvanajst kamnitih stopnic in že si bil doma.

Šla sem ven in poskušala v sobe pogledati skozi okenske odprtine. Toda sob ni bilo. Tam, kjer je bila knjižnica, je ostal samo še kos zidu, moja soba je bila praznina med zrušenimi stenami.

Sedla sem na travo in nisem občutila ničesar. Bila sem samo presenečena, da se je stavba, ki je petsto let nudila zavetje generacijam in generacijam, ki je petdeset desetletij bila priča rojstvu in smrti mnogih ljudi, ki je bila tako trdna kot planine tam čez - da je ta trdni dvorec umrl kot šibko človeško bitje.⁵⁵

⁵⁴ Gusti Stridsberg: *Mojih pet življenj*, str. 85-86.

⁵⁵ Gusti Stridsberg: *Skuggspel i Jugoslavien*. Albert Bonier Förlag, Stockholm 1946, str. 12, 13.

Hartenštajn

(Arhiv Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzej Slovenj Gradec)

Odgovor na to, zakaj sta se Hartenštajn in Mislinjska dolina tako globoko zasidrala v spomin Gusti Stridsberg, najbrž ni daleč od spoznanja, da sta mlada človeka na Hartenštajnu kljub vojni našla mir in zatočišče pred pomanjkanjem. Da se jima je tu rodila hčerka in s tem njen edini otrok. Da sta lahko navidezno vsaj še nekaj časa živela statusno in družinsko iluzijo – mogoče tudi dóma, ki človeka nikoli ne pričaka prazen, ne glede na to, od kod in zakaj se vrača. Da je na Hartenštajnu vstopila v svet slovenske literature in postala prevajalka. Da je tu napisala svoj prvi roman. Da ji je svet režimske in skorumpirane Kraljevine Jugoslavije odprl oči in mogoče tudi pot do politične nedolžnosti. In ne nazadnje – da je človek lahko tujec samo med ljudmi. V »travi pod orehom«, ob »cvetoči gliciniji«, ob pogledu na okoliške hribe tik pred dežjem, ob vonju »jesenskega listja in razmehčane zemlje«, ob »zaspanih marjeticah« – nikoli.

»Bilo je cvetoče in dišeče poletje, na vrhu Urške gore se je lesketal sneg, z grmovja so padale prezrele kosmulje in maline, lastovke so se že zdavnaj vrnile in sokoli so preizkušali svoja krila. Zakaj bi se tukaj počutili kot tujci? Zemlja, gozd, jablane – vse je tukaj prijazno do nas.«⁵⁶

Ker pa so šele izkušnje tiste, ki izklešejo človeka, jim je Avgusta Jirku šla naproti in doživela več, kot se lahko strne v pet človeških življenj. Zemlja, gozd, jablane pa so še vedno tu in s pravo zgodbo o Hartenštajnu ter z mnogimi srečanji z njo in njeno literaturo v *Odsevanjih* zadnjih let tudi hommage Gusti Stridsberg.

⁵⁶ Gusti Stridsberg: *Målat på glas*. Raben & Sjögren, Stockholm 1964, str. 113.

Pri trboveljski Založbi 5KA knjigi kar dveh Korošcev

Tomaž Mihelič: 33

(To ni še ena knjiga o Caminu)

Če gre na Camino »potujoča spovednica in erotični radio«

Knjigo sem brala z velikim zanimanjem, saj je bil Tomaž Mihelič, slovenska medijska zvezda, dijak naše Zdravstvene šole Slovenj Gradec. Omenja, da si je ob neki neumnosti s sošolci razbil nos in bil zaradi krivega potem zakompleksan ter tudi znanje in veščine, ki jih je dobil na šoli. Omenja tudi rodne Radlje, starše (mater, »precej cankarjansko figuro«; str. 11), dedka, ki je umrl na isti dan, kot je njega na *Evroviziji* pesem Sester *Lahko ti podarim samo ljubezen* izstrelila med zvezde, kolege in prijatelje (Salome, Magnifica, S. Makarovič ...), sam pa se Judi, popotniku, s katerim se je na Caminu najbolj povezal, opiše: »Jaz sem stara kuzla. Preživel sem polnih triinštirideset pomladi. Prava galapaška želva z dvajsetletno kariero rokenrola pod pazduho. Pozna se, da nisem eksperimentiral z drogami. Moja edina pregreha je trava, pa še te sem se odvadil. Tu in tam kakšen dimček, to je to.« (str. 24).

Temu Tomažu Miheliču, sicer tudi novinarju, 33, ki je izšla v letu 2024 pri Založbi 5KA, ni ne prva ne edina knjiga, pač pa še ena, a, kot jo sam podnaslovi, ne »še ena o Caminu«, tej sloviti španski romarski poti, dolgi okoli 800 km, ki pešcem vzame najmanj tri tedne, avtor pa jo je prehodil v 33 dneh.

Seveda je 33 (tudi) še ena knjiga o Caminu, saj je v njej beseda o tistem, o čemer so pisali že avtorjevi številni »predhodniki«, začevši s predstavitvijo opreme, npr. nahrbtnika (»Kuhinjo, kopalnico, stranišče, špajzo, dnevno sobo in spalnico sem združil v en klinčev ruzak« – str. 38), v nadaljevanju pa zadovoljevanja vsakdanjih potreb (»Prebava in z njo povezane aktivnosti so na poti ključnega pomena in ti lahko povzročijo veliko preglavic. A kljub neznanski frekvenci ljudi so stranišča presenetljivo čista. Svoji *roziki*,

čmokici, rozeti, sifončku, roru, deponiji, skratka zadnjični odprtini, sem nudil dovolj udobja, da ni imela pretiranih razlogov za knjigo pritožb« (str. 83) in s tem povezanih pojavov (»In se čudil lastnemu zadahu. Honorarno bi lahko z njim obujal mrliča. Raje sem držal varnostno razdaljo, dokler si nisem skrtačil gobčka« (str. 71), seveda tudi o mišično-skeletnih in kožnih težavah, npr. žuljih.

Že teh nekaj navedkov iz knjige pa vseeno nakazuje, da to res ni še eno delo o Caminu, preprosto zato, ker je izpod peresa enega in edinega Tomaža Miheliča (Marlenne, »kraljice preobleke«), za katero so jezične *Sestre* rekly: »Naša grešnica gre iskat Boga in prosit odpuščanja« (str. 11), sama pa tudi, da se bo »...s pohodnimi čevlji in srcem, polnim bleščičkaste nagajivosti, sprehodila pod Mlečno cesto, čez hrbet Španije« (str. 15).

Sam vzroka za odhod na Camino neposredno ne navede, čeprav zapiše: »V folkloro Jakobovega romanja sodi vprašanje, zakaj si sploh tu« (str. 23), še prej pa: »Po statističnih podatkih se namreč iz verskih vzgibov na Camino odpravi tretjina vseh popotnikov. In tudi če bi šel v imenu križa, je to moja osebna izbira« (str. 11).

Vsaj približno predstavo o tem, kateri sta drugi dve tretjini popotnikov, dobimo, ko se s Tomažem in njegovo »novo družino« (Juda, Brenda, Barbara, Daniel, Gloria, Kris ...), ki se je ob njem, tudi na tem romanju nesporni »zvezdi«, »junaku dneva«, »srčku«, nabrala na poti, podamo po španskem Caminu. Nič skromno avtor ne poudarja (sploh na poslovilni večerji v Finisterreju), da so ga občudovali zaradi njegove pojave (visok, vitek ...), humorja, nasvetov, moralnih pogledov, simpatije, dovzetnosti za probleme drugih in njihovega reševanja. Sam se poimenuje za romarskega detektiva (vsakega je kar hitro »prebral« in ugotovil, kaj je z njim »narobe«, zakaj je prišel na to očiščevalno pot) in moralnega razsodnika (s svojega aspekta; razsoja o istospolno usmerjenih duhovnikih, denarju kot sveta vladarju, spolnem zlorabljanju ...). Zapiše: »Prijatelji vedo, da

KNJIŽNE OCENE

o seksu govorim popolnoma brez zadržkov. Tudi moji romarski izbranci so spoznali, da nisem samo potujoča spovednica, ampak tudi premični erotični radio. *Pussy juice* je bila besedna zveza, ki je največkrat priletela iz mojih nagajivih ust. Vsi so se je navzeli in postala je naša interna mantra» (str. 252), a poudari tudi: »Edini ultimat, ki sem si ga postavil pred odhodom na Camino, je bila popolna seksualna abstinenca«; in še: »Da ne bi podlegel skušnjavam, sem zaklenil svojo štacuno. S pripisom – *od pasu navzdol do nadaljnega ne obratujemo*« (str. 251).

Že teh nekaj navedkov kaže tipičnega Miheliča še v nečem: v nadvse slikovitem pisanju, celo v knjižnem jeziku, a z mnogimi neženiranimi izrazi, predvsem iz sveta spolnosti.

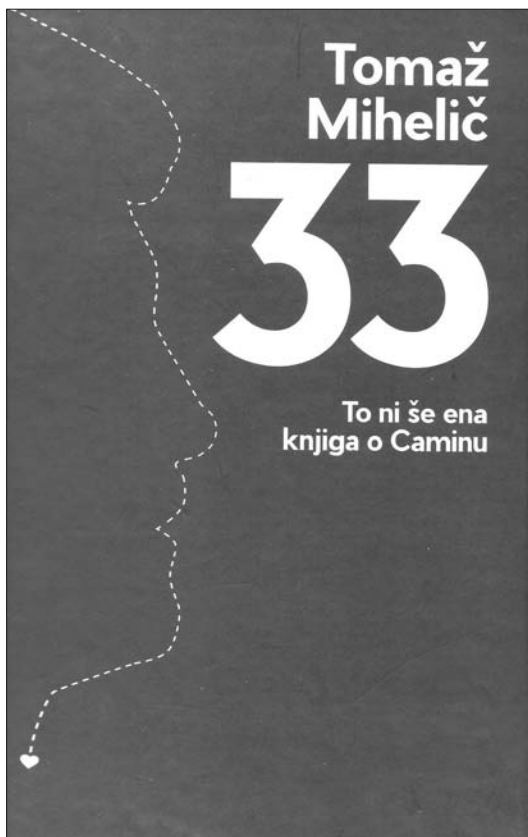
Nedvomno je 33 zelo zanimivo branje, čeprav je človek proti koncu, kot romarji na dolgi poti, že malo 'utrujen' od težkih fizičnih, predvsem pa psihičnih bremen, ki

so jih popotniki prinesli od doma. Pomisli celo, da na takšno pot sam ne sodi, češ da je njej »preveč bolnikov«, a je vseeno vesel, ko avtor v 32. poglavju z naslovom *In kaj potem?* navede, kako je njegovim romarjem pot spremenila življenje, nedvomno tudi zaradi odkritih pogovorov s Tomažem (da se tega zaveda, zapiše v zadnjem, 33. poglavju, ki je v obliki pisma, brez podpisa).

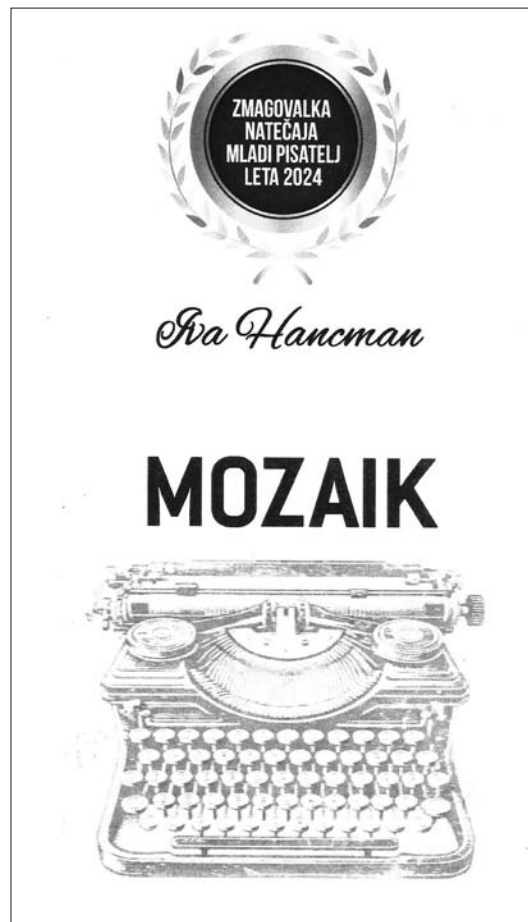
Čeprav se človek med branjem sprašuje, ali ni smisel Camina vendarle drugje – ne v druženju, zabavi, »žuranju«, skupini na telefonu, snemanju glasu (menda je bila tako cela knjiga »napisana« že med hojo), mora na koncu vendarle reči: lepo, če so udeleženci po vsem tem nemiru na romanju našli svoj mir, ki je nedvomno cilj vsake Jakobove poti.

33 je pač knjiga »o ateističnem Caminu«, a z močno sporočilno noto iz pesmi *Lahko ti podarim samo ljubezen* v najširšem smislu.

Helena Merkač

Naslovnica 33 Tomaža Miheliča

Naslovnica knjige Iva Hancman

Iva Hancman

Ravenska gimnazijka z nagrajenim romanom

Knjiga je zmagala na natečaju *Mladi pisatelj Založbe SKA 2024*, izšla pa leto kasneje. Pravi izbor!

Na zavihku knjige je avtorica, v letu 2024 še dijakinja ravenske gimnazije, zapisala: »Neskončno sem hvaležna sebi v preteklosti, za čas, ki sem ga ob knjigah preživela več kot kjerkoli drugje, saj sem takrat sama sebi podarila besede in z njimi ljubezen do pisanja.« Velika naložba!

Zanimiva zgodba! Študent Theodore (Teo), ki se z imenom pojavi šele v drugem delu romana, se iz rodnega Bordeauxa v Franciji odpravi v Pariz. Stanovanje si najde v gostišču brata Gerauda in sestre Joseline Vaotour, s katerima se spoprijatelji. Začne pisati 'kolumne' za neki časopis, urednik Visage ga sprva zavrača, nato pa mu z mladim avtorjem uspe dvigniti naklado v višave. Uspevati začne takrat, ko mu navdih postane deklica Thalie (ne vemo, ali je resnična ali samo privid). Teova prva bralka je Joseline, ki je zato, da je po očetovi smrti (ta bila skrivnostna, zamolčana) prevzela gostilno, obesila šolanje na klin. Brat, lep, pameten, a vagabund, se na koncu utopi. Pisatelj se vrne v rodni kraj, slaven, s svojim pisalnim strojem v kovčku – kot je prišel v Pariz.

Delo je pisano v maniri francoskih romanov 19. stoletja, npr. kot Balzacov *Oče Goriot* (ko sem brala Ivina francoska imena, npr. Geraud, mi je ves čas hodilo po glavi ime Vautrin iz Balzacovega romana *Oče Goriot*) ... Avtorica je morala veliko brati francoske realiste, da je svoj prvenec postavila v njihovo okolje. Ali tudi v njihov čas, nisem prepričana; da pa ga tudi v sodobni čas ni umestila, dokazuje npr. dobri stari pisalni stroj, na katerega piše Teo.

Tudi besedišče nikakor ni sodobno. Človek se čudi, kako je možno, da se 19-letnici 21. stoletja v knjigi ne zapišeta noben slengizem in nobena posebna tujka, pač pa jezik in slog prav dišita po Parizu nekega preteklega časa. Jezik nikakor ni preprost, razcefran, pač pa visok, dokaj zahteven (nekateri povedi sem morala prebrati večkrat, da sem jih razume-

la). Predvsem je zelo posebna skladnja; npr.: »Papirje je položil pred Theodora in čeznje udaril s pestjo, členki beli (str. 66). »Členki beli« so kot neka elipsa, saj bi bila popolnena poved »Členki so bili beli«. Opazna je tudi zahtevna metonimija, npr. »Minil je mesec, kar je Gorono zamenjala Sena« (str. 59). Mar to ne razkriva izvirnega pisateljskega peresa?

Mogoče je proti koncu knjige malo manj te 'umetniškosti' v slogu, a vsaj en primer še velja omeniti: »Stopil je iz domače postelje in noge komajda prepričal v nošnjo svoje teže« (str. 60). Ali kot pravi uvodna poved v delo: »Ritmični škripi usnjenega kovčka, ki se ga je oklepel preteklih nekaj dni, so naznanjali pisateljev prihod« (str. 5). Se motim, če v takšnih zapisih vidim stil Rudija Šeliga?

Izredno zanimivo bi bilo prešteti, kolikokrat je avtorica v delu zapisala frazo »privzdigniti obrv«, obrv kar kot edninski, ne množinski samostalni, kar sicer po pravilu je, npr. »Visage je privzdignil obrv in zdaj sta vanj zrli dve črni zrkli« (str. 67). Se motim, če v takšnih zapisih vidim avtoričino strinjanje z rahljanjem togih pravopisnih pravil slovenskega jezika, kar kaže uporaba tudi čisto edninskega »starš« namesto množinskega samostalnika »starši«?

Gotovo pa se ne motim, da je tudi dilema v romanu *Mozaik* podobna kot v kakšnem romanu francoskih realistov, namreč: Ali more uspeti mladi nadobudnež (talentiran, očitno pa tudi iskren, pošten in priden) v okolju, večjem od svojega domačega kraja? Seveda! Iva Hancman v svojem prvencu nedvoumno sporoča vsem mladim: sanje se lahko uresničijo!

Velja tudi zate, Iva! Ne nehaj ustvarjati, naj bo navdih tvoj stalni spremljevalec! Da njegovo bistvo dobro poznaš, pove tvoja poved na str. 122 v *Mozaikih*: »Ni je imel časa pogrešati (deklince Thalie kot navdiha, op. a.), kajti bila je črnilo, ko je pisal, in bila je sanje, ko je spal.«

Delo, vsekakor vredno nagrade, branja in zapisa v *Odsevanjih*!

Helena Merkač

KNJIŽNE OCENE

NOVA KNJIGA NIKA R. KOLARJA

KNJIŽNE OCENE

Zaradi izjemne razsežnosti v vseh pogledih je knjiga predstavljena v več jezikovnih zvrsteh.

NOVICA (o izidu knjige Nevsakdanje komunikacije)

Slovenj Gradec, 30. julija 2025

Izšla je 2. knjiga Nika R. Kolarja z naslovom *Nevsakdanje komunikacije*. Kot prvo iz leta 2020 *Vsakdanje komunikacije* je tudi to izdala Založba Roman iz Miklavža na Dravskem polju, katere direktor Roman Kaučič je tudi obe knjigi uredil. Prva predstavitev *Nevsakdanjih komunikacij* bo v četrtek, 18. septembra, v Kulturnem domu Slovenj Gradec, nato pa bosta predstavitvi še 2. oktobra v Klubu Korošcev v Ljubljani in 16. oktobra v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah.

ŽIVLJENJEPIS (avtorja Nika R. Kolarja)

Nikolaj Rudolf Kolar se je rodil 6. decembra 1945 v Slovenj Gradcu, očetu Rudolfu Slivniku, vrtnarju, in materi Ljudmili Kolar, delavki. Po očetu je imel polbrata in ima polsestro, po materini strani ima še tri polsestre in polbrata.

Osnovno šolo je obiskoval na Prevaljah. Leta 1963 je končal poklicno kovinarsko šolo v Mariboru, leta 1968 pa absolviral na Višji šoli za socialne delavce v Ljubljani, a se leta 1971 kot tehnični vodja zaposlil v Umetnostnem paviljonu v Slovenj Gradcu. Od leta 1974 do 1984 je opravljal naloge tajnika Kulturne skupnosti Slovenj Gradec ter bil od leta 1998 do 2008 direktor zasebne Galerije Kolar v Slovenj Gradcu, v kateri je organiziral več kot 50 razstav. Upokožil se je leta 2008. Ob profesionalnem delu je opravljal še mnoge neprofesionalne funkcije. Bil je član Kulturne skupnosti Slovenije (dva mandata) ter upravitelj ukrepa družbene varstva, direktor in urednik Koroškega radia (v 80. letih prejšnjega stol.). Bil je na čelu svetov zavodov ali njihov član: Splošne

bolnišnice Slovenj Gradec (od 2013 do 2023), Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, Pokrajinskega arhiva Maribor, Knjižnice Ksaverja Meška Slovenj Gradec ... Bil je soustanovitelj in podpornik več ustanov in društev (Narava Pohorja in Regijski park Pohorje) ter soorganizator mnogih dejavnosti (Likovne komunikacije Brda od 2002 do 2008, prireditve Turističnošportnega društva Vedrin Turiška vas in Kulturnega društva Jože Tisnikar Mislinja. Šest mandatov (do leta 2022) je bil občinski svetnik Mestne občine Slovenj Gradec, med letoma 2005 in 2024 član stranke DeSUS. Založniško in uredniško aktiven je bil pri revijah *Dialogi*, *Odsevi*, *Odsevanja*, *Prepih*, pri Literarnem klubu Slovenj Gradec, ČZP Voranc Ravne, pri Slovenski matici Ljubljana kot soavtor *Slovenjegraške knjige* (2014) ter pri mnogih drugih publikacijah in leposlovnih knjigah. Je tudi pesnik in novelist (objave poezije v *Tribuni*, *Sodobnosti* ...) ter izdajatelj dveh svojih obsežnih biografij (*Vsakdanje* in *Nevsakdanje komunikacije*, 2020, 2025).

Vojaški rok je služil v letu 1969/70 v Aleksincu v Srbiji.

Njegovi hobiji so nogomet, tenis in šah, v katerem si je pridobil naslov šahista I. kategorije.

Je poročen.

Za svoje delo je prejel Bernekerjevo nagrado (1985) in nagrado Mestne občine Slovenj Gradec (2007) ter vrsto drugih nagrad in priznanj.

PREDSTAVITEV OSEBE (avtorja Nika R. Kolarja)

Prej nižje kot visoke rasti, čvrste postave, z močnejšimi lasmi, da je v mladih letih spominjal na Beatlesa, z brado ali brez, a tisti, ki »se vedno smuka tam okoli« in se med vsemi edini zdi gospod. Vedno v kravati in neredko se sliši: »Glej, glej, kako je Kolar pošlihtan!« Sliši pa se tudi: »Preveč govori ...« A njegova

beseda ima vseeno pravo težo. Je pomemben glas v naši družbi. Deluje po načelu argumentov, z izjemno retoriko in splošno razgledanostjo zna utemeljiti svoja prepričanja. Zato njegova mnenja štejejo. Zna prisluhniti tudi drugim in še pomembneje – vidi. Vidi širšo sliko, prepozna tisto, kar mnogi spregledajo. Spoštuje tudi drugačne poglede in vizije. Njegov pristop je vedno konstruktiven, nikoli usmerjen zgolj v kritiko, ampak obenem v iskanje rešitev.

Je zravnana osebnost, po kateri in ob kateri ljudje nehotе uravnavajo svoje korake in smer hoje, saj je oseba, ki predstavlja stabilnost, odločnost in vizijo. Je kulturnik od pet do glave oziroma najbolj zagnan kulturnik na Koroškem, družbenopolitični akter, ki ve, da za uresničitev ciljev potrebuje dobre organizacijske time, ki zna tehtno sodelovati pri odločitvah in snovanju načrtov za realizacijo programov in projektov. S svojo koroško trmo, vztrajnostjo in tekmovalnostjo predstavlja neustrašnega borca, ki se ne preda do zadnjega diha. Je športnik, ki izraža znanje in nepopustljivost, po tekmi pa s stiskom rok kaže dostojanstvo in spoštovanje. Je človek, ki se nenehno razvija in raste. Z mnogimi ljudmi je mimobežen, a tudi magneten, in trenutki z njim so dragoceni.

(Oznake so pretežno vzete iz knjige *Nevsakdanje komunikacije* iz poglavja Izjave in zapisi o Nikolaju Rudolfu Kolarju.)

PREDSTAVITEV PREDMETA

(knjige *Nevsakdanje komunikacije*)

Knjiga s trdimi platnicami formata A4 ima na črni naslovnici belo osenčen celostranski stranski portret avtorja (iz objektivna Toma Jeseničnika) z imenom in priimkom avtorja NIKO R. KOLAR v belih krepkih verzalkah ter temno turkiznih (teal) NEVSAKDANJE in belih KOMUNIKACIJE. Na hrbišču knjige v turkiznem se napisi ponovijo, a z avtorjevim podpisom (v črnem) in navedbo založbe z logotipom (v belem), v barvi teal pa je tudi zadnja stran s črno-belimi portretnimi fotografijami štirih ustvarjalcev iz Mežiške doline (Herman Vogel, Marija Suhodolčan Dolenc, Marjan Kolar, Gustav

Gnamuš) levo zgoraj in štirih iz Mislinjske doline (Jurij Bocak, Vinko Cajnko, Janez Komljanec, Franček Lasbaher) levo spodaj, z odlomkoma iz zapisov Laure Kumprej in Janeza Pušnika o Niku R. Kolarju v knjigi, fotografijama Batičevega spomenika na Poljani in Tršarjevega Združeni v Galeriji na prostem v Slovenj Gradcu ter dvema odlomkoma Kolarjeve poezije. Na veznih listih knjige je grafika mag. Katje Felle. Delo Nevsakdanje komunikacije ima 525 strani finega papirja in tehta dobra dva kilograma.

Izdajatelj je ZALOŽBA ROMAN, Iryna Kaučič, iz Miklavža na Dravskem polju, urednik je Roman Kaučič, fotografije je prispevalo 12 posameznikov in dve ustanovi, lektorirali sta Maja Martinc in Urška Novak Lešnik, oblikoval Sans, tiskal Eurografis Maribor v 800 izvodih po 49,90 €.

Vsebina knjige je razdeljena na 18 poglavij. Uvod je napisala Iva Potočnik. V njem poudari, da Kolar s to knjigo »poravnava dolg sebi, prijateljem in soprogi« in da »naslov Nevsakdanje komunikacije napeljuje na misel, da se bomo srečali z nepričakovanimi dogodki, stiki in poglavji« (str. 7). V nadaljevanju so pod naslovom Literarni ustvarjalec Niko R. Kolar objavljeni trije njegovi zapisi ter Belo-modri refleksiji o pesniku Martu Ognu in slikarju Miliću od Mačve. Pod naslovom Poezija, publicistični zapisi in medkulturnost slovenske književnosti v Avstriji predstavi avtor tri teme: njemu najljubšo poezijo s Koroškega (stvaritve 13 avtorjev: Cvetka Bevc, Gašper Bivšek, Milena Cigler, Anja Zag Golob, Kristina Kočan, Andrej Kokot, Cvetka Lipuš, Vinko Ošlak, Matjaž Pikalo, Blaž Prapótnik, Marjan Pungartnik, Barbara Simoniti in Herman Vogel)), osebno izbrane koroške publicistične zapise (o 15 ustvarjalcih pišejo drugi: Rudi Mlinar o Prežihovem Vorancu, dr. Ivan Lah o Francu Ksaverju Mešku, Simona Šuler Pandev o Blažu Mavrelu, Brigita Rajšter o Ljubi Prenner, Karla Zajc Berzelak o Gusti Stridsberg, Greta Jukič o Leopoldu Suhodolčanu, Mitja Šipek o dr. Francu Sušniku, Peter Vodopivec o Igorju Šentjurgu, Andreja Čibron Kodrin o Janezu Mrdavšiču, Igor Gregori o Ivanki Hergold, Špela Šipek o Mitju Šipku, Benjamin Hlastan o Vinku Ošlaku, Helena Merkač o Andreju

Makucu, dr. Dragica Haramija o Primožu Suhodolčanu in Tanja Salecl o Renati Salecl) ter svoj izbor književnikov, predstavnikov medkulturnosti v Avstriji (o Maji Haderlap in Florjanu Lipušu piše dr. Silvija Borovnik, o Petru Handkeju Helena Koder, o Janku Messnerju Andraž Gombač, o Valentinu Polanšku Tone Partljič, o Gustavu Janušu Bojan Wakounig). V Recenzijah, poglavju, ki sledi, so ocene štirih koroških knjig (pišejo Mitja Mejak, Milan Vogel, Miroslav Osojnik in Kolar sam).

Sledi slikovni kolaž iz Kolarjevega sveta založništva z naslovom Založništvo s kratkimi komentarji in navedki avtorjeve funkcije pri zbornikih, revijah, literarnih knjigah ..., na koncu pa je še njegova predstavitev dosežkov Mestne občine Slovenj Gradec, h katerim je pripomogel tudi sam.

V nadaljevanju je še eno poglavje kot fotografski mozaik (Iz vsakdanjosti v nevsakdanjost I. – z umetniki, umetnostnimi zgodovinarji, športnimi in družbenopolitičnimi funkcionarji; na štirih straneh je na 40 fotografijah avtor s posamezniki iz navedenih svetov, vmes pa je osem fotografij stavb, spomenikov ...). Samostojno poglavje je nato intervju N. R. Kolarja z Marjanom Pungartnikom pod naslovom Literatura pripada vsem, nato pa se na osmih straneh »odvrti filmski življenjepis« Niko. R. Kolar, Brdjan iz Slovenj Gradca, ki ga je pripravil B. Prapótnik.

Na strani 229 se Nevsakdanje komunikacije prevesijo na likovno področje. Pod naslovom Likovna pričevanja so v sliki in s kratkimi komentarji predstavljeni zborniki, katalogi ... 11 avtorjev oz. ustanov ter trije zapisi in govori s tega področja – o galerijah Kolar v Slovenj Gradcu (Tone Turičnik) in Fori v Velenju ter o koroškem pečatu Mirsada Begića, oboje izpod peresa Nika R. Kolarja.

Sledi obsežno poglavje Koroška sodobna umetnostna sporočila z razdelki Fotografija (predstavljeni Nika Höll, Alojz Krivograd - Futy, Primož Lavre, Maja Šivec, Voranc Vogel), Oblikovanje (Stanka Blatnik, Borut Bončina, Katja in Jure Bricman, Harald Draušbaher), Ilustracija (Ciril Horjak, Jernej Kovač Mynt, Gašper Krajnc), Glasba (Stanko Arnold, Jure Gradišnik, Lojze

Lebič, Marko Letonja, Vivijana Rogina) in Film (Tomo Novosel, Sonja Prosenc, dr. Uroš Zavodnik, Barbara Zemljič).

Naslednje poglavje se spet bolj nanaša na avtorja knjige. Pod naslovom Izbor osebnih doživetij in organizacija prireditvev (o gostih na prireditvah v Turiški vasi, praznovanjih osebnih obletnic ter o svojem delu v organih Splošne bolnišnice Slovenj Gradec in stranki DeSUS).

V nadaljevanju so pod naslovom Promocija knjige Vsakdanjih komunikacij navedene predstavitev prve Kolarjeve knjige v sedmih krajih (z vabili, gosti ...), Intervjuji z Nikom R. Kolarjem v obdobju pandemije covida-19, ki so jih opravili Tomaž Ranc, Elvira Miše Miklavčič in Mateja Kotnik, 2. sklop fotografskega mozaika pod naslovom Iz vsakdanjosti v nevsakdanjost II., tokrat z županjama in župani, sorodniki, prijatelji in z znanci (po istem principu kot v prvem, le z več skupinskimi fotografijami), Koroška športna odsevanja, v katerih najdemo predstavitev sedmih koroških športnikov (Tina Maze, Andrej Gradišnik, Andrej Jež, Tine Urnaut, Janja Garnbret, Jernej Špalir, Ivo Beliš) ter zapise o rokometu, ženskem in moškem nogometu ter tenisu.

V predzadnjem poglavju Nevsakdanjih komunikacij so Spominski zapisi 13 avtorjev o 15 pomembnih Korošcih (Milan Januška piše o Juriju Bocaku, Miran Kodrin o Hermanu Voglu, Marjan Linasi o Bogdanu Žolnirju, Natalija Cajnko Vitezič o Vinku Cajnku, Silvester Čuk o Janezu Gradišniku, Jernej Kožar o Andreju Grošlju in Bogdanu Borčiću, Dušan Stojanovič o Janezu Komljancu, Meta Boštjan o Mariji Suhodolčan Dolenc, Patrik Kolar o Marjanu Kolarju, Draga Ropič o Janezu Žmavcu, Niko R. Kolar o Jožetu Potočniku in Frančku Lasbaherju, prim. doc. dr. Nado Vodopija o prim. Dragu Plešivčniku, dr. medicine, in Marko Košan o Gustavu Gnamušu), 12 avtorjev (Bojan Borovnik, Irena Fafald, Aleksandra Gradišnik, Matjaž Jež, Benedikt Kopmajer, Judita Krivec Dragan, Laura Kumprej, dr. Peter Pungartnik, Janez Pušnik, Almira Rogina, Mira Strmčnik Gulič, Matjaž Zanoškar) pa je podpisanih pri poglavju Izjave in zapisi o Nikolaju Rudolfu Kolarju. Knjigo zaključuje

avtorjeva Zahvala.

V Nevsakdanjih komunikacijah je omenjenih več kot 200 oseb: ali so predstavljena njihova dela, ali so predstavljeni oni sami, ali pa avtorji, ki so pisali o njih. Število fotografij v knjigi je 567.

OCENA

(knjige Nevsakdanje komunikacije)

»Za veliko knjigo je treba veliko tem,« je rečeno. Knjiga Nika R. Kolarja Nevsakdanje komunikacije je nedvomno 'velika' knjiga, najbrž ena 'največjih' na Koroškem (ob še kakšni monografiji), z veliko temami. Vse so vzete iz Kolarjevega 80-letnega življenja in vse se lepo prelivajo k drugim (sto in več!) življenjem, povezanih z avtorjem in omenjenih v knjigi, njemu dragih ali, gledano s širšega družbenega vidika, ki Kolarju tudi ni nepomemben, v njegovi 'veliki' knjigi omembe vrednih. Nekateri so samo navedeni, drugi so samo na fotografijah, tretji širše predstavljeni, v slikah in besedah ... Čestitke avtorju, da mu je uspelo zaobjeti tako velik 'bazen' ljudi za svojo knjigo, tudi v posrečenih kombinacijah, kot sta npr. mami, ki pišeta o svojih otrocih (A. Goltnik Urnaut in A. Rogina), otroci o očetu (P. Kolar, Š. Šipek, N. Cajnko Vitežič), nečakinja, ki piše o teti (M. Boštjan o M. Suhodolčan Dolenc), sestra, ki piše o sestri (T. in R. Salecl) ... S koliko ljudmi je moral avtor komunicirati, da jih je nagovoril za sodelovanje, dobil njihovo privolitev za

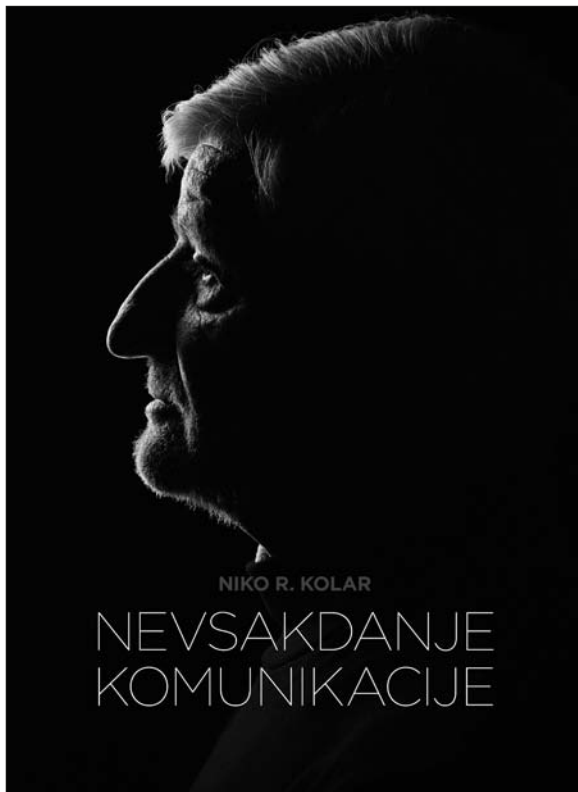
objavo, da so avtorizirali zapisano (nekatera besedila so nastala še pomladi letos in bila pisana posebej za Komunikacije) ... Čestitke in v imenu vseh, ki s(mo) v knjigi, tudi hvala, z upanjem, da tistih, ki so zaradi neomembe razočarani, ni veliko. V tolažbo jim naj bo, da zna ob avtorjevi kondiciji in bogastvu materiala, ki ga menda še premore, luč sveta zagledati tudi tretja knjiga.

Kolikor človek Nika in ljudi v knjigi

pozna, pa mora reči, da so mere izbora najbrž kar prave, a tudi, da začuti neka 'nesorazmerja' med izbranci v knjigi, seveda z zavedanjem, da gre za Nikova osebna tehtanja. Zelo izstopata poglavji Koroška športna odsevanja in Koroška sodobna umetnostna sporočila, ki skupaj naneseta skoraj 150 strani in imata tudi zelo veliko fotografij. Nesorazmerje je mogoče zaznati tudi v kazalu (Vsebina), ki je pri nekaterih poglavjih zelo razdelano, pri drugih

pa manj. Tu so mogoče nekoliko zatajile Kolarjeve 'desne roke', ki so z njim soustvarjale knjigo, čeprav je treba vsem izraziti spoštovanje za opravljeno delo pri tako megalomanskem projektu. Treba je pohvaliti npr. odlično zamisel z večstranskima slikovnima kolažema, ki poskrbita, da se med branjem zapisanega 'oko spočije' na fotografijah (a v isti sapi povedati, da se pri besedi nevsakdanje na naslovnici pa zelo namuči, saj je skoraj ne vidi), opozoriti pa na kakšen droben spodrsrlaj, kot je npr. covid-9.

Na koncu je treba nedvomno poudariti, da ne le da Kolar izdaja 'velike' knjige, pač

Na naslovnici avtor Niko R. Kolar

pa da je 'velik' človek tudi sam. Kaj nam pove razmerje, da je v Nevsakdanjih komunikacijah le 24 % besedila vezanega strogo nanj (15 % ga je napisal sam, 9 % pa ga govoril o njem), tri četrtine zapisanega pa je o drugih?

Ta podatek nam pove, da avtor ni pisal o drugih zaradi sebe, pač pa o sebi zaradi drugih. To pa zmorejo le »veliki«.

REPORTAŽA

(s predstavitev Nevsakdanjih komunikacij v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah)

Ko so na stežaj odprta vrata v razstavišče Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika na Ravnah tistega 16. oktobra malo pred šesto zvečer vabila na predstavitev knjige Nevsakdanje komunikacije Nika R. Kolarja, je sonce izza Pece obsevalo le še najvišje vzhodne lege nad Ravnami.

Dobre štiri ducate nas je bilo zbranih, ko so se vrata zaprla, predvsem tistih iz literarnih, likovnih, oblikovalskih in športnih krogov blizu Kolarju, ki smo dobili svoje mesto v knjigi in zato bili tudi povabljeni. Pozdravni govor je imela Simona Pandev Šuler, glasbene točke je izvajal violinist Aleksander Rogina iz Slovenj Gradca, izbor fotografij, s poudarkom na ustvarjalcih iz Mežiške doline, je na PP pripravil dr. Uroš Zavodnik, pogovor z avtorjem pa je vodila Iva Potočnik, ki je napisala tudi Uvod v druge Kolarjeve Komunikacije. Poudarila je, da so »lepo branje, ki prinaša lepa sporočila, presežek za dolino in Slovenijo«. Potem je ob šmuglcu, kot se je izrazila, počasi listala knjigo od poglavja do poglavja, Kolar pa je komentiral njene iztočnice. Izpostavil je izviren pristop, zasnovan že v 1. knjigi, a tokrat z načelom, da se izogne ponovitvam, kar mu je, kot meni, uspelo. Uspelo pa mu je najti tudi predstavljene v knjigi v vlogah, ki jih javnost ne pozna; npr. Vinka Ošlaka kot sonetista (za ilustracijo prebrali njegov sonet, ki je nastal ob obletnici Tisnikarjeve smrti), Marjana Pungartnika »kot edinega Korošca, ki je z razdalje nad Koroško razočaran«, Primoža Suhodolčana, ki ga Dragica Haramija kot ena redkih predstavi »nesmešno« ... Kot je poudaril avtor, pa mu

je »težko pri srcu«, da v njegovi knjigi niso našli mesta še nekateri slikarji (npr. Štefan Marflak) in gledališčniki (npr. Ivo Ban), je pa zelo ponosen, da so ga našli nekateri »fenomeni«, kot so Igor Šentjurs (v tujini izdal čez 20 romanov v večmilijonski nakladi), Gusti Stridsberg (vohunka, pisateljica), Milić od Mačve (grafik evropskega formata), Harald Draušbaher (oblikovalec za Gorenje, Krko), ilustrator Gašper Krajnc, »vaš sosed z Brdinj, a ljudje tega ne vejo« ... Kako mu jih je uspelo pridobiti za knjigo, je ilustriral na primeru Petra Handkeja: »Lani jeseni je Helena Koder izdala knjigo esejev Krošnja z neznanimi sadeži, tudi z esejem o Handkeju. Ko sem to prebral, sem avtorico direktno poklical, ona pa me je vprašala, kdo ste. Povedal sem ji in ji takoj poslal svoje Vsakdanje komunikacije. V nekaj dneh mi je dala soglasje za ponatis omenjenega eseja in uredila avtorstvo z Mladinsko knjigo ...« To se je lahko zgodilo, saj je bil Kolar »vedno v odnosih, ki so gradili«, kot je poudarila moderatorka, na koncu pa ob kozarčku tudi Vojko Močnik: »Ko smo drugi že skoraj obupali, je Niko vztrajal. Le tako smo lahko napisali uspešne zgodbe založbe Voranc in Prepiha.« Urica in pol klepeta ob Kolarjevih Nevsakdanjih komunikacijah je minila kot tren, tudi zaradi nekaterih avtorjevih hudomušnih dodatkov, npr. o tem, kako na fakulteti ni mogel poslušati prof. Kmecla, »saj je padel z drevesa in bil v bolnišnici«, kako so ga zbadali, da ga »spremlja Pečkov sindrom« ... Res, je poudaril, a se vseeno s hvaležnostjo spomnil vseh, ki so sooblikovali njega, in vseh, ki so sooblikovali njegove Nevsakdanje komunikacije, z dodatkom, da o novih zaenkrat ne razmišlja in da te priporoča v branje »zdaj, ko prihaja zimski čas«.

Ko sem tistega večera zapuščala ravenški grad skozi nenavadno tih ravenški park, sem doumela, da je škoda vsake strani, ki v Nevsakdanjih komunikacijah Nika R. Kolarja ostane nepregledana ali neprebrana.

Helena Merkač

Ko voda in val preoblačita dni

Noetove noči Lucije Mirkac

Avtorica Lucija Mirkac je pronicljiva opazovalka sveta v Mežiški dolini po najbolj uničujočih poplavah v zgodovini Republike Slovenije. Avgusta 2023 je deroča voda v krajih, v katerih živi, prestopila bregove in z neopisljivo silo potoke spreminjala v uničujoče hudournike, podirala mostove, goltala kleti in požirala celo hiše. Varna, udobna in samoumevna jutra so žalostno plavala po vodi. Ker pa je Lucija tudi ena izmed najbolj tenkočutnih, razmišljujočih in občutljivih mladih posameznic, ki jih poznam, je usodo svojega kraja in ljudi odtisnila v strukturno domišljen in dovršen libreto za kantato. Starodavne *Noetove noči* so postale sinonim za sodobne, poplavljenе noči z veliko strahu in neznankami.

Čeprav je Bog v krščanski tradiciji po kataklizmičnem potopu enkrat že sklenil zavezo z Noetom, da sveta ne bo več uničil z vodno stihijo, je v časih, ko sami preizkušamo robove in nemogoče zmožnosti narave, težko računati na zavezo, ki naj bi jo simbolizirala mavrica. Vsa sivina potrošnega človeštva v tehnološko nenadkriljivi dobi se velikokrat zgosti prav v vodi: v morjih, oceanih plastike, neprepoznavnih, nerazgradljivih odpadkov. Zato mogoče narava na koncu ne prizanaša niti Mežiški dolini, dolini, strjeni med idilične in z mogočnimi smrekami posute kraje pod Peco, kjer s svojo vojsko še vedno spi znameniti Kralj Matjaž. Ptice se lahko kjerkoli »ujamejo v vihar« in reke lahko povsod »grmijo čez strme brežine«, ko »voda in val preoblačita dni«.

Vprašanje je, kako nadaljevati, ko se voda umakne.

Mogoče je odgovor v nenehnem prisluškovanju. Kljub izjemni civilizacijski zmožnosti ima narava še vedno svoje tihe zakonitosti. Na Zemlji nismo sami. Ko govorimo o raznoliki flori in favni, bi morali govoriti o zaščitene naravnih lepotah. Naravne nesreče nas opozarjajo, da bo prav narava tista, ki bo zadnja odrinila človeka, če bo človek predtem preveč agresivno zarezal v njen skrajni rob.

V libretu za kantato, tudi glasbeno izjemno nadarjene avtorice, je skrito svarilo, kako hitro nas lahko narava spet preizkusi. In čeprav je »siva voda, ki čuva zemljino skrivnost« med uničujočimi poplavami pokazala svoje zobe, so Mežiški dolini najbližji nesebični sosedje in prostovoljci iz celotne Slovenije in tujine z izjemno solidarnostjo, neznansko pomočjo in empatijo spet vrnili nasmeh in upanje. Morda pa je bila v nesreči izjemno povezana skupnost prisposoda za novodobno barko, plavajočo med čermi vsakdana, ko skorajda nimamo več časa drug za drugega. Ko je voda odtekla, so se naši kraji zbudili v kolektivno Noetovo jutro.

Potem ko je Noe po neprekinjenem deževju, ki je trajalo štirideset dni in štirideset noči, s svojo barko po božjih navodilih rešil družino in živali, se je golob z gore Ararat v znak sprave vrnil z oljno vejico, Bog pa je človeštvo z obljubo, da do usodnih potopov ne bo več prihajalo, nagradil z mavrico.

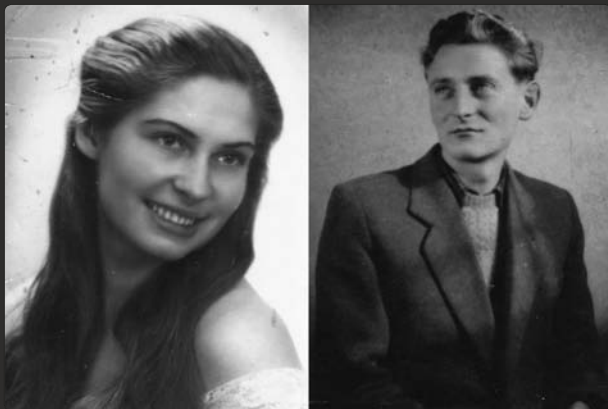
Tudi Lucija je v *Noetovih nočeh* pustila nepozaben odtis. V večplastni literarno-glasbeni mojstrovini, ki jo počasi stopnjuje, nas lahko med drugim sipko opominja o moči narave in vlogi človeka, vtkanega v zaslonski svet digitalnih podob. Mogoče pa se moramo večkrat zaupati nebu in prisluhniti tolmunu, da bomo spet razumeli vse tisto, kar nas v resnici obdaja.

Mira Razdevšek

Naslovnica, likovna oprema Andrej Jemec

KNJIŽNE OCENE

Kako gre čas ...

Rodil sem se 25. 3. 1959 v Slovenj Gradcu. Mama Zinka Klemenčič je dobila službo na Muti kot vzgojiteljica v vrtcu. Sicer je bila iz Stanetincev (Prlekija). Izhajala je iz kmečke družine kot ena izmed osmih otrok. Ata Adi je bil zaposlen v livarni v Vuzenici kot ključavničar. Izhajal je iz kmečke družine v Trbonjah, kjer je bilo pet bratov. Bil je tudi muzikant. Igral je trobento pri godbi na pihala in pri ansamblu Fantje treh dolin. Prišlo mu je na uho, da je na Muti lepa dolgola-ska in jo je šel osvajat. Dobro, da mu je to uspelo.

»Že čez nekaj tednov sta se vzela, kmalu dva otroka sta imela, eden izmed njiju sem tud' jaz. Po njej pode-doval sem vso lepoto in po njem vso moško sem kraso-to, a po obeh svoj božanski glas ...« (*Božanski glas*)

*Terezija (Zinka) Klemenčič, roj. 11. 9. 1936, in
Adolf (Adi) Smolar, roj. 6. 2. 1932*

(Oba sta že pokojna, a pustimo ju živeti do zaključ-ka tega mojega življenjepisa.)

Živeli smo v bloku na Muti. Tri leta. Name je včasih popazila soseda Vida. Ko sem že znal malo govoriti, sem se razburil, ko je po radiju zazvenela pesem *Pa se sliš', pa se sliš', od svet'ga Vida zvon, od svet'ga Vida zvon ...* in govoril: ne od teta Vida zvon, Adi zvon, Adi zvon ...

»Ko otroka sta dobila, sta ljubila se še bolj, sta vzga-jala ga in učila, da že malo je dovolj ...« (*Na travniku*)

Prva fotografija mene kot dojenčka

Leto in pol kasneje, 18. 9. 1960, sem dobil sestro Diano. Po enem letu smo se preselili v večje stanovanje v bloku v Vuzenici. Imeli smo se radi, živeli skromno, mama nama je velikokrat pela. Ko sva bila večja, smo peli vsi, troglasno, mama in sestra prvi glas, jaz dru-gega, ata bas. Ker so bile pogosto redukcije toka, smo se ob večerih ob prižgani petrolejki pogovarjali, oba starša sta rada govorila o svojem otroštvu, ata pa si je izmišljal pravljice o srnici z belo tačko. Lepo sta naju vzgajala.

»Glej, ta naš svet tako je lep kot lepe sanje, življenje imej za prekrasno potovanje, grde stvari naj ti te rado-sti ne vzamejo, srečni so le, ki srečo res dojamejo.« (*Na travniku*)

Na sprehodu v Vuzenici

Fotoaparata nismo imeli. Ko smo kaj praznovali, smo prosili soseda, da nas je prišel fotografirat, naj-večkrat ob praznovanju rojstnega dne. Ker je torta že bila na mizi in na njej svečke za moj rojstni dan, so po fotografiranju mene starši odstranili eno svečko in postavili ob torto še sestro, ki je sicer praznovala pol leta kasneje.

»Če niste dob'li nič nikdar, posluš'te, kar vam pravi Smolar: sreče ne prinese d'nar, le radi se imejte ...« (*Radi se imejte*)

Moj peti rojstni dan

Ata je hitro ugotovil, da imam zelo dober posluš, zato sem leta 1965 od dedka Mraza dobil harmoniko ter začel obiskovati glasbeno šolo. Zelo hitro sem napredoval. Brati sem že znal, pisati pa še ne, zato so mi v zvezek ob pouku teorije povedano zapisali drugi učenci. Vso osnovno šolo sem s harmoniko veliko nastopal ob raznih prireditvah in proslavah, večkrat sem na njo igral tudi popevke in zraven pel, tudi pesem Iva Mojzerja *Koledar ljubezni*, o fantu, ki se eno leto trudi, da bi osvojil dekle, a mu ne uspe. Ko sem mu to pred leti povedal, je bil ponosen.

»Jaz sem izvisu, prijel' me je, da bi se v reko zabrisu, naj vame kar takoj udari strela, ženski je kot plevla, jaz pa sam ...« (*Jaz sem izvisu*)

Mama, sestra in jaz s harmoniko

Za pusta sva se s sestro rada našemila. Brskala sva po omarah in med oblačili našla kaj primerne. Ona je bila kraljična, jaz pastir ali muzikant. Brke in brado mi je ata narisal z ogorkom vžigalice. Je pa bil v Vuzenici vsako leto pustni karneval, kjer so bile dobre maske nagrajene. V njem smo sodelovali tudi otroci iz našega bloka. Sosedov Marko je bil rabelj z veliko leseno sekiro, Nino je hodil spredaj, oblečen v župnika, jaz sem se opotekal za njim z zvezanimi rokami kot ujeti tat, sestra je vsa razcapana z ruto na glavi tekala okrog nas in vekala. Dosegli smo drugo mesto, dobili ogromno vrečko bonbonov in si jo pravično razdelili.

»Je moja b'la edina hiba, da sem bil premajhna riba, ne šraufe, je tovarne treba krast!« (*Nič nisi vreden*)

Sestra in jaz, našemljena

Leta 1966 sem začel obiskovati prvi razred Osnovne šole Vuzenica. Ker so starši hodili v službo, tudi mama je takrat delala v livarni, so zjutraj odšli pred šesto in naju pustili doma kar sama. Zvečer je mama pripravila dva kupčka z oblačili, po vrstnem redu, kakor jih je pač bilo treba obleči, da sem oblekel sebe in nato še sestro. Prav tako sta me naučila, koliko kaže ura. Budilka nama je zazvonila ob sedmih. Od doma sva šla ob pol osmih. Sestro sem peljal v vrtec, šel v šolo in jo po končanem pouku spet šel iskat. Vedno sva se trdno držala za roke.

»Če bi živeli v pravadnini, oblečeni bili bi mini, šole sploh ne bi poznali, vse dneve bi se le igrali ...«

(*V pravadnini*)

Prvi razred OŠ Vuzenica, l. 1966, razredničarka Zora Pušnik

Vse razrede osnovne šole sem končal z odličnim uspehom, hkrati pa sem bil član skoraj vseh krožkov. Na proslavah sem recitiral, igral harmoniko, pel v pevskem zboru, pel v duetu s sošolko Roziko, pel v dekleškem pevskem zboru, ki se je ob mojem prihodu preimenoval v *Zbor sedemnajstih*, bil tudi igralec. Ogromno sem bral. V *Veseli šoli*, sem v 7. in 8. razredu postal občinski prvak, ekipno pa tudi 2-krat občinski prvak v šahu. Bil sem prijazen, resen, razgledan, zelo odgovoren in skrben otrok. Nikoli nisem česa ušpilil.

Sem bil dosti pametnejši od tistega fantiča v pesmi: »Jaz ne grem v šolo, ne, ne grem v šolo, jaz bom kar počitnice imel.« (*Jaz ne grem v šolo*)

Zbor sedemnajstih v Osnovni šoli Vuzenica

V bloku, kjer smo živeli, se je otrokom dobro godilo. Bili smo približno iste starosti, skupaj smo se igrali in skupaj praznovali. Dneve smo preživljali pred blokom ali na bližnjem travniku, večkrat pa šli tudi v gozd. Čeprav smo izhajali iz različnih družin, starši so se razlikovali po izobrazbi in statusu, od ključavničarja do učiteljic, ravnatelja in zdravnika, med nami ni bilo razlik. Ob bloku je vsaka družina imela svoj vrt, tako da smo se naučili tudi vrtnariti.

»Živele razlike, vsakdo vedet' mora, da za vse različne je zadost' prostora ...« (*Živele razlike*)

Praznovanje mojega 12. rojstnega dne, jaz na sredini, sestra skrajno desno

Med šolskimi počitnicami, leta 1973, smo se preselili v našo novo hišo na Muti. Gradili smo jo šest let. Za naju s sestro je bila to velika sprememba. Prej sva imela do šole nekaj sto metrov, sedaj pa več kot dva kilometra. Morala sva vsak dan peščiti, jaz v osmi, ona v sedmi razred. Izgubila sva stike s prijatelji. Bila sva žalostna. Da bi naju potolažili, so starši kupili dva kužka, jazbečarja. Oče je bil lovec, a nista bila kaj prida uporabna za lov, smo ju preveč razvajali in crkljali. Moj je bil Čedo, sestrin pa Hero. Lahko sta spala pri naju v postelji.

»Adi in pojoča psa, to bo šlo v d'nar, Evropa evo mene, evo mene celi svet, sem s temi mislimi zaspal, naj bom preklet ...« (*Pasji dnevi*)

Hero in Čedo, nista pela, zgolj lajala.

Po končani osnovni šoli sem se vpisal na Gimnazijo Ravne na Koroškem. Dodelili so me v razred 1. Č. Naš razrednik je bil profesor Danijel Vevar, od katerega sem dobil pri matematiki prvi cvek v življenju. Imel sem težave pri matematiki in fiziki, ostale predmete sem kar dobro zvožil. V razredu smo se med sabo lepo razumeli, v ničemer nisem izstopal. Nekajkrat smo si organizirali piknik, rad pa sem se udeleževal tudi šolskih izletov. Sicer sem bil po pouku v glavnem kar doma, v svoji sobi, in sanjaril.

»Prav'jo mi, če boš sanjaril, si življenje boš pokvaril, jaz pa pravim, ne, jaz drugače bom živel, bom gledal zarjo in ponoči zvezde štel ...« (*Drugače bom živel*)

Pohod po poteh okupirane Ljubljane

Vsa štiri leta sem pel v gimnazijskem pevskem zboru, prvi dve leti tenor. Po velikosti sem bil predzadnji med fanti. Med počitnicami pred tretjim letnikom sem na veliko olajšanje staršev končno zrasel in mutiral. Sošolci so me komaj spoznali, jaz pa sem se tudi čudil njim, kako so se zmanjšali. Ob začetku šolskega leta me je zborovodja prestavil med basiste.

»Na smrt sem se prestrašil, ko prvič sem spoznal, da dolga suha prekla iz otroka sem nastal ...« (*Kompleksomanija*)

Naš razred z razrednikom, moja glava se vidi levo v ozadju, leto prej se ne bi.

Sestra je prišla na gimnazijo leto dni za mano. Odločila se je za pedagoško smer. V tretjem letniku so ji starši kupili kitaro, ki jo je potrebovala za pouk. Naučil sem se jo uglasiti za sestro s pomočjo stavka: EAD(i) G(o)BE, nekaj malega sem nanjo tudi brenkal. Nisem niti malo slutil, da bo kitaro nekoč pomemben del mojega življenja. Dve leti zapored smo šli na maturantski ples. Bili smo zelo urejeni. Na mojem, v Kavarni na Čečovju, so igrali *Fantje treh dolin*. Ata se je odrekel honorarju.

»Klinc gleda d'narje, glavno, da je glava cela, glavno, da srce še dela ...« (*Glavno, da je glava cela*)

Jaz maturant, ata, mama in sestra

Zelo rad sem risal. Za *Vresje* (glasilo maturantov) sem narisal naslovnice in še štiri ilustracije. Po gimnaziji sem želel iti na *pedagoško akademijo*, likovni pouk, a so bili starši zelo proti. Sklenil sem, da grem v tem primeru študirat predmet, pri katerem bom dobil prvo petko. Dobil sem jo pri slovenščini. Vpisal sem se torej na študij slavistike in primerjalne književnosti. Odločitev je bila neumna.

»Jaz sem nor, jaz sem ubogi, 'bogi, 'bogi, 'bogi, 'bogi stvor ...« (*Jaz sem nor*)

Med počitnicami sem v gimnaziji dvakrat šel v mladinsko delovno brigado, ta odločitev je bila pa dobra.

Dve leti sem redno hodil na predavanja in opravljal izpite, a z vse večjim odporom. Študij me ni veselil. Veselilo me je igranje kitare. Ob prihodu v Ljubljano sem si od cimra sposodil kitaro in se nanjo naučil igrati. To je postalo moja strast. Igranje kitare in pisanje pesmi. Predtem nikoli nisem imel želje pisati pesmi, spise ja, poezije pa ne. Začel sem jih peti na študentskih zabavah. Poslušalci so bili nad njimi navdušeni.

Kako je bilo s tem v našem podnajemniškem stanovanju, sem odpel v pesmi *Mi smo pa špilali*. Če koga to zanima.

Študentska zabava v našem stanovanju

Najdlje časa sem stanoval na Ilirski 17. V trosobnem stanovanju nas je bilo pet študentov. Opremili smo ga s pohištvo, nabranim na odpadu, ki smo ga popravili in prebarvali. Pri nas so se vrstile zabave, obiskovalci so želeli, da igram svoje pesmi. Nekateri so me na zabavah posneli, in tako se je moja glasba širila med študenti. Sodeloval sem na toliko brucovanjih, da nihče ni vedel, kaj pravzaprav študiram. Zelo radi so me imeli npr. etnologi. Tam sem jim igral tudi na harmoniko.

»Saj se nikamor ne mudi, časa je še dovolj, zakaj bi s tem delal si skrbi, le enkrat se živi ...«

(*Saj se nikamor ne mudi*)

S kitaro na brucovanju etnologov

Igral sem na različnih zabavah, na otvoritvah likovnih razstav, na literarnih večerih, po mladinskih klubih, leta 1981 so mi prijatelji organizirali koncert v Cerknici, na katerega so prvič vabili plakati z mojim imenom. Štejem ga za svoj prvi uradni koncert. Pesmi sem imel že za več kot dvourni program. Poslušalci so jih radi peli z mano, me spodbujali, da kaj posnamem, vendar nisem imel denarja. Doma so bili name hudi, kitaro so starši krivili za moj neuspeh pri študiju.

»Pogojev vseh nisem naredil, ker sem pre malo se učil, in za kazen takoj so vzeli jo, štipendijo.« (Štipendija)

Spim ob kupu študijskega gradiva, zraven pa kitara.

Preživljal sem se s priložnostnimi deli, med ostalim sem mimoidočim na ulici prodajal časopis Tribuna. Leta 1982 sem se ob delu vpisal na *pedagoško akademijo*, na oddelek slovenščina - knjižničarstvo. Prvi letnik sem izdelal s prav dobrim uspehom, v drugem sem opravil enajst izpitov od skupaj šestnajstih, nakar sem dobil poziv za služenje vojaškega roka na Vrhniki. Naborna komisija, ki me je pred tem dvakrat zavrnila, ker sem bil presuh, je tokrat zapisala: omejeno sposoben. Ko me je oficir, ki nas je pričakal, zagledal dolgolasega in suhega, je zavpil: »Jao, vidi, došao nam narkoman!«

»Ob petih bom vstaju in telovadu, strelal bom s puško in čistu skret ...« (K soldatom)

Naša četa, stojim četrti z leve.

Na ramo sem dobil 12-kilogramski ročni minometalec, opravil petmesečno usposabljanje in bil razporejen v *vojaški klub*. Glede na izobrazbo in pevske izkušnje sem postal zborovodja, nato še član okteta, na avdiciji za pevca v vojaškem ansamblu sem z Bajagino pesmijo *Zažmuri* navdušil in bil sprejet, obenem sem preuredil in vodil knjižnico ter postal urednik biltena *Čelična - jeklena pest*. Na matrice za tisk sem moral tipkati prispevke in v tem kmalu postal zelo hiter. Dobil sem značko dobrega vojaka in medaljo odličnega strelca. 12. 2. 1986 sem bil izpuščen.

Ko smo korakali, sem se domisli refrena: »Taga daga daga da, taga daga da ...« (Tagada)

Pojem v kvartetu in igram kitaro.

Po končanju vojaškega roka sem bil nekaj dni doma, nato pa smo s starši sklenili, da si najdem službo v Ljubljani. Dobil sem jo v *VVO Ciciban*, v kadrovskega oddelku. Nadomeščanje delavke na porodniški. Zelo prav mi je prišlo, da sem se v vojski naučil tipkati. Sodelavke so me imele rade. Otroci tudi. Kuharice najbolj. Pri kosilu sem dobival dvojno porcijo. Da bi se zredil. Ni jim uspelo. Tam sem delal deset mesecev. Na *pedagoški akademiji* sem se sicer pozanimal, kdaj so izpitni roki, a z glavo nisem več bil pri študiju, spet sem začel z nastopi. Prijatelj iz študentskih let ni bilo več v Ljubljani. Bil sem osamljen.

»Pozen večer, vse je tiho in posluša, le moj korak, kar tako, nikamor ...« (Iskra, čas in mraz)

Pasaža Maximarketa, prvi nastop po vojaščini.

Pred končanjem zaposlitve v vrtcu sem v časopisu zasledil oglas za delo v uredništvu revije Ljubljanske banke. Poslal sem jim prijavo in bil povabljen na razgovor. Kandidatov je bilo trinajst. Po pogovorih s kadrovsko službo in glavno urednico so se odločili zame. Bil sem zelo vesel. Kot tajnik urednice sem imel svojo pisarno in zelo veliko telefoniral ter tipkal. Delo je bilo raznovrstno in zanimivo, a bilo ga je ogromno. V sklopu revije smo izdajali tudi brošure umetnikov, ki so razstavljali v prostorih banke.

»Po službi rad grem na pir, da imam vsaj malo mir ... potem pa znova sem Sloven'c pošten'ga kova.«
(Po službi)

V pisarni uredništva revije Ljubljanska banka

Ob vikendih sem nastopal. Še z dvema kantavtorjema, Petrom Andrejem in Bojanom Sedmakom, smo imeli turnejo po vsej Sloveniji, prvega v Hrastovcu pri Mariboru, zadnjega v Cankarjevem domu, kamor nas je povabil Jani Kovačič. Med poslušalci je bil tudi Bojan Adamič, ki je po nastopu prišel v zaodrje in nas zelo pohvalil. Povabil nas je na *Slovenski šanson* v Gornjo Radgono, vendar so ga kmalu po tem ukinili. Za nas bi bila to velika priložnost, da se predstavimo širši javnosti, a smo jo žal izgubili.

»Sem zgubu že denarnico, zgubu sem dekle, zgubu sem prijat'le in frnikole ... zgubu sem že čisto vse, a volje do življenja ne ...« (Zgubu, zgubu)

Jaz, Jani (malo se vidi), gospod Adamič, Bojan in Peter

Stanoval sem v samskem domu, v Štepanjskem naselju. Stanovanje je merilo 22 kvadratnih metrov. Spoznal sem odličnega kitarista Petra Lagudina. Pri meni sva imela vaje. Zaigral je z mano na snemanju moje prve kasete, ki sem jo po dolgoletnem prigovarjanju mojih prijateljev in znancev končno le posnel v *Studiu Činč* v Ljubljani in jo izdal v samozaložbi. Pri snemanju mi je zelo pomagal tudi pevec skupine Tantadruj, Aleš Hadalin. Pisalo se je leto 1991. Naslovil sem jo *Naš svet se pa vrti 1*.

»Naš svet se pa vrti, če si al' pa te ni, vedno eni zgoraj so in drugi pod zemljo ...« (Naš svet se pa vrti)

Velika mojstra vadita v majhnem stanovanju.

V začetku leta 1993 so revijo ukinili. Urednica je šla v pokoj, jaz pa na *zavod za zaposlovanje*. V tem času sem končno natipkal svoja besedila. Pisatelj in prijatelj Tomo Rebolj (Aaron Kronski) je pri založbi *Miof* načrtoval izdajo svojega romana, uredil je, da so hkrati natisnili in izdali tudi moje songe.

»Zavod za zaposlovanje, to je kraj, kjer se končajo sanje, da delam bom, mirno živem, da bom denarja nekaj imel, da kupim star avto in pa stroj za pranje. Zavod za zaposlovanje, to je kraj, kjer se končajo sanje, da bom še kdaj šel na dopust, nikol' več trgal si od ust, da bom otroke delal in tud' skrbu zanje.« (Zavod za zaposlovanje)

Promocija izida treh knjig, tudi moje

Ko mi na *zavodu* kar niso uspeli najti službe, me je svetovalka vprašala, kaj še sicer počnem. Dejal sem, da že 12 let nastopam kot kantavtor. »Poskusite s tem, nimate kaj izgubiti!« Njene besede so me opogumile. S kaseto, časopisnimi članki o svojih nastopih, z življenjepisom in z nekaj priporočili (tukaj se moram predvsem zahvaliti Ladu Leskovarju in Perotu Lovšinu) sem šel na *ministrstvo za kulturo* in čez čas so mi odobrili status samostojnega kulturnega delavca, glasbenika in pesnika. 21. 3. 1994 sem postal profesionallec.

»Zdaj medijsko sem znan gospod, sem čist slučajno padu not, v šoubiznis, kot se temu prav', do smrti pel bom in igral ...« (*Premau*)

Z Mišo Molk v oddaji Res je

Če sem želel imeti več igranj, sem moral postati bolj znan. Odpravil sem se na *ZKP RTV Ljubljana* in se ponudil, da pri njih izdam kakšno kaseto. Ker so že imeli Šifrerja in Mlakarja, so me zavrnili. S kitaro sem se podal do *Založbe Helidon*. Niso še slišali zame, zato sem jim zaigral nekaj svojih pesmi. Bili so navdušeni. Čez 14 dni so posneli dva moja koncerta in izdali kaseto ter zgoščenko *No ja, pa kaj* (1993). Postala je uspešnica. Podpisali smo večletno pogodbo in s prijatelji *Letečimi potepuhi* sem se odpravil v *Studio Činč* posneti novo ploščo.

»Ljubezen, pesem in pijača, fant moj, živet se splača in pa pozabit nikdar ne smeš na smeh ...« (*Ljubezen, pesem in pijača*)

No ja, pa kaj, naslovnica

Plošča *Neprilagojen* (1994) je bila še uspešnejša. Pesem *20 ljubic* je ponarodela, *Daleč je za naju pomlad* je ljudi ganila. Tudi druge pesmi so pritegnile ljudi. In medije. Opravil sem veliko intervjujev za revije, bil gost na radijskih postajah, vabili so me v TV-oddaje. Življenje se mi je povsem spremenilo. Sledila je plošča *Bognedaj, da bi crknu televizor* (1995), pa plošča *Saj te prime - pa te mine* (1996), nato še *Jaz sem nor* (1997) in *Od A do S* (1998). Plošče so bile velike prodajne uspešnice. Imel sem vse več nastopov, tudi dobrodelnih.

»Je treba delat', na svetu je pač tako, je treba delat', z lufta padlo nič ne bo ...« (*Je treba delat'*)

Pri Borutu Činču v studiu, vsega skupaj sem tam preživel vsaj eno leto življenja.

Leta 1999 sem pri založbi *Nika Records* izdal ploščo *Je treba delat'*, sledili sta *Ne se bat'* in *Koncert v živo* (2002). *Jaz ne grem v šolo*, *Vse je krasno* in *Brez dlake na jeziku* sem izdal v samozaložbi, *Se počasi daleč pride* (2011) ter *Prav zdaj* (2018) pa v sodelovanju z založbo *Gong records*. Leta 2019 so pri *Helidonu* izdali vinilno ploščo *Pasji dnevi za kantavtorje* in tako počastili mojo obletnico nastopanja. V tem času sem se leta 1995 poročil, se z ženo Lidijo iz Ljubljane preselil na Ravne, nato smo z dvema sinovima, Juretom in Janijem, živeli v Šmartnem vse do leta 2009, ko sva se ločila, a ostala v lepih odnosih.

»Daleč so trenutki, ko ves sem se predal, minilo je življenje, kot sem ga poznal ...« (*Je mimo čas ljubezni*)

Jure je oktobra 2023 z odliko diplomiral na fakulteti za matematiko; ponosni ata, brat Jani in mama.

Po ločitvi sem se posvetil tudi izdajanju knjig za otroke. Predtem sem izdal zgolj eno: *Pujsa in Andrej Migeč*. Pujsa je bila moj morski prašiček. Z mano je živela v samskem domu. Ko je umrla, sem ji posvetil nekaj zgodb, da ne bi šla v pozabo. Na prošnjo ilustratorja Boža Kosa, ki je izdajal mladinsko revijo *Petka*, sem jih napisal še trideset. Vse so izšle v štirih knjigah. V časopisu *Firbec* sem na predlog Dese Muck objavljial *Zgode in Prigode Tečka Sitnobe* in prvi del že izdal, drugi je v pripravi. Izšle so še *Jezikovni kotliček*, *Radovedna Putka*, *Domisljava žaba*, *Jaz ne grem v šolo* in *Zgodba o rolici papirja*. V pripravi je tudi slikanica *Objemi drevo*.

»... kajne Pujsa, ti vražiček moj mali.« Pujsa se je nasmehnila in zvito dejala: »Andrej Migeč, jaz nisem tvoj vražiček, kajne? Jaz sem tvoj angelček!«

Pujsa v mojih dlaneh

Ob prejemu Bernekerjevega priznanja MO SG

Kot kantavtor nastopam že 44 let. Za mano je okrog štiri tisoč nastopov, vsaj tisoč dobrodelnih. Za svoje delo in ustvarjanje sem prejel razne nagrade tako popularnosti kot priznanja strokovne javnosti. Nekatere od njih so:

Založbi *Helidon* in *Nica Records* sta mi podelili vsega skupaj 18 zlatih, nekaj platinastih in diamantnih plošč. Nagrade popularnosti predstavljajo dva *viktorja* (1996, 1998) in dva *gonga popularnosti* (2007, 2008), leta 1998 in 1999 sem bil tretji na lestvici najpopularnejših Slovencev, hkrati sem bil dvakrat razglašen za Korošca leta. Leta 2006 sem prejel naziv *častni občan Mute*. Bralci revije *Readers Digest* so me leta 2013 izbrali za najbolj zaupanja vredno osebnost. Nagrade stroke so predstavljali *zlati petelini*, med letoma 1996 in 2001 sem jih prejel osem, *Slovenski triennale satire in humorja* me je leta 2001 razglasil za najboljšega slovenskega satirično-humorističnega kantavtorja, leta 2008 mi je RTV Slovenija podelila *nagrado Frana Milčinskega - Ježka*, leta 2017 sem s strani Mestne občine Slovenj Gradec prejel *Bernekerjevo plaketo*.

Za dobrodelnost, kamor spadajo prireditve, kjer so se zbirala finančna sredstva za ljudi v stiski pa živali, gasilce, kulturna društva, šole, igranja za bolnike in delavce v bolnišnicah, igranja v zavodih za telesno in duševno prizadete, starostnike in še bi lahko našteval, sem prejel tudi: Leta 1999 *zahvalo za dobroto, plemenitost in človekoljubno delo (Naša žena)*, 2001 *priznanje za spodbujanje kakovostnega življenja otrok, mladine in družin (Zveza prijateljev mladine Slovenije)*, 2013 *priznanje za podporo humanitarnim organizacijam in sodelovanje v dobrodelnih akcijah (Upravni odbor nacionalnega foruma humanitarnih organizacij Slovenije)*, 2019 *priznanje za poseben prispevek h kakovosti in varni obravnavi otrok in mladostnikov na pediatrični kliniki (UKC Ljubljana)*.

»Svojo srečo kuje, kdor druge osrečuje, in tisto, kar ima, deli ...«

(Treba je pomagati)

*Pokroviteljica akcije Naše žene,
Štefka Kučan, starši in jaz*

Že 15 let se ob mojem rojstnem dnevu fotografiram. Vedno sedem na isti stol, v naročje vzamem Megi, ki sem jo posvojil iz zavetišča, sinova se postavita vsak na eno stran. Te fotografije mi krasijo steno v dnevni sobi. Jure dela magisterij na fakulteti za matematiko, živi z dekletom v Ljubljani, Jani študira filozofijo in knjižničarstvo. (Takrat, ko ne nastopa kot bobnar z bendom *Bibliban*). Lepo je videti, kako odrasčata.

»... v sinova svoja se zazrem in v trenutku vedno znova se zavem: Vse je v redu, vse je lepo in prav, tud' če bi vnaprej vse vedu, enako bi ravnal ...« (*Vse je v redu*)

S sinovoma in psičko Megi

Sestra mi zelo veliko pomeni. Z družino živi v Goriških brdih. Z možem Markom se ukvarjata s pridelavo grozdja, z vinarstvom in sadjarstvom. Vino *REJA* je na Primorskem znana in cenjena znamka. Nečakinja Maja počasi prevzema dejavnost, nečak Miha je doštudiral filmsko animacijo in je že prejemnik nagrad za svoje filme, najstarejša nečakinja Sanija je uspešna modna oblikovalka, kreacije je predstavila na več modnih revijah. Kadar le moremo, se srečamo, slišimo. Zelo se imamo radi. V mojih očeh je Diana še vedno moja mala sestra. Vsakič ji povem, da jo imam rad in da se lahko vedno zanese na svojega starejšega brata.

»Povej najdražjim in pokaži jim, da imaš jih rad. Ne odlašaj, saj morda bo kmalu zadnjikrat.«
(*Kdor me videl bo umiral*)

Jaz, Maja, sestra Diana, Miha, Marko, Sanija

Moja starša sta bila skromna, dobra in prijazna človeka. Rada sta se smejala in zaplesala.

Bila sta in bi bila še sedaj zelo ponosna na vse nas. Ata je umrl 19. 12. 2002, mama 7. 8. 2016.

KAKO GRE ČAS

Zinka in Adi

Moje pesmi ljudi zabavajo, jih nasmejijo, spodbujajo k dobremu, jih opogumljajo in tolažijo. Ljudje jim radi prisluhnejo. Nastopam že 44 let, a prošnjam za igranja ni konca, še vedno jih imam kakšnih deset na mesec. Na koncertih vlada zelo sproščeno vzdušje. Dvorana je osvetljena, da lahko ob pogledu na prisotne presodim, katere pesmi bom zapel in v kakšnem vrstnem redu. Vedno se odločam sproti. Povezujem jih z anekdotami in svojimi razmišljanji o odnosih in vsakdanjem življenju. Običajno igram vsaj dve uri. Po koncertu se z obiskovalci še malo družimo, da pokramljamo in se fotografiramo.

Jaz med publiko

EPILOG

Kdo ve, katera pesem zadnja bo, ki jo bom odpel. Enkrat se bo pač zgodilo, da moj glas bo onemel. Zato povem vam zdaj za vsak slučaj, če blizu je ta dan, kar itak že veste: Slovenci moji, res vas rad imam!

»Se počasi daleč pride, se prav počasi spletejo vezi, dokler mi sonce ne zaide, iskal poti bom do ljudi!«

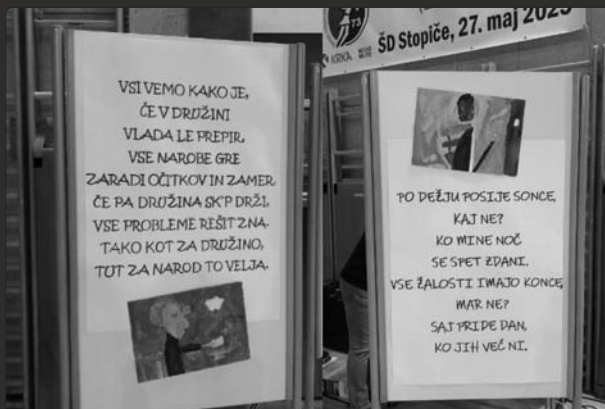
(Se počasi daleč pride)

Verzi iz mojih pesmi, okrašeni z otroškimi risbami, se mnogokrat znajdejo tudi na panojih v šolah, kamor me vabijo na kulturne ali dobrodelne prireditve, na podelitve nagrad, na praznovanja ali pa kar tako. Večkrat me pričaka razstava risbic mojih literarnih junakov, portretov mene in mojega kužka pa tudi kopica domiselnih izdelkov iz tulcev toaletnega papirja, ki jih naslovijo: »Pa mi je prav prišla rolica papirja!«. Lepo je videti, da se sporočila mojih pesmi dotaknejo tudi najmlajših in da bodo zvenela med ljudmi še dolgo, tudi takrat, ko me več ne bo.

»A na koncu bi dodal še prošnjo za vse zbrane: naj vam vsak dan bo tistih žal, ki nimajo nič hrane.«

(Pesem o rolici papirja)

Adi Smolar

BOŠTJANA TEMNIKERJA

LIKOVNA

Slovenijo, zeleno oazo v osrčju Evrope, zaznamujejo gozdovi, ki pokrivajo skoraj šestdeset odstotkov njenega ozemlja. Les je bil tukaj prisoten v vsakdanjem življenju od nekdaj, tudi ali še zlasti v našem koroškem kotu, kjer si, vsaj načelno, zelo prizadevamo za ohranitev naravnega ravnovesja značilne krajinske podobe ter s tem tudi tradicionalnih veščin obvladovanja tega žlahtnega materiala in njegove rabe na gospodarskem in kulturnem področju v najširšem pomenu besede, torej tudi v (likovni) umetnosti ... od najstarejših časov dalje. V številnih znamenjih in kapelicah, ki so na gosto posejane po koroški krajini, ter celo na oltarjih podeželskih cerkvah praviloma srečujemo svetniške podobe, ki so zlasti v baroku delo domačih ljudskih rezbarjev, tradicija pa se je ohranjala tudi v novejšem času in odmeva še danes v delu sodobnih avtorjev, med katerimi se lesu na posebno tenkočuten način posveča Boštjan Temnikar.

V nedrih Pohorja so nekoč kopali železo-vo rudo, za pogon plavžev v fužinah so pridobivali oglje iz obsežnih bukovih gozdov, ki so jih izsekavali tako intenzivno, da je v gozdnem podmladku mogočne listavce skozi stoletja vse bolj nadomeščala dosti hitreje rastoča smreka. Ta nudi zavetje hudourniškim potokom, ki se s kop hribovja zlivajo v dolino, in osmišlja življenje višinskih kmetov, saj jim les slejkoprej daje kruh, ki je zaradi propada nekdanjega mogočnega lesne industrije v treh koroških dolinah tudi trpek. Boštjan Temnikar je otrok teh gozdov, v ozki globači slovenjgraškega Pohorja je preživel svoje otroštvo, odmaknjen od mestnega hrupa pa tam živi in ustvarja še danes, ko z diplomama arhitekta in akademskega kiparja oblikuje gradivo, s katerim in ob katerem je odrasčal.

Z raziskovanjem lesa kot materiala, njegove strukture in fature, odzivanja na različne tehnološke postopke, z iskanjem praoblik, ki reference nemalokrat iščejo celo v ljudski umetnosti rezbarjenja, se zdi, da skuša nezavedno poudariti, da je tudi kultura, ki jo ustvarja človek, neizbežno zgrajena iz naravnih materialov in danosti ... da vsak, še tako umetelen princip in snov pravzaprav temeljita na naravnih virih. V les in njegove lastnosti se je začel poglobljati že v poklicni in srednji lesarski šoli, ko ga je skušal razumeti na kar najbolj temeljni ravni njegovih snovnih posebnosti in živosti, kot umetnik pa ga je nato skušal 'obrzdati' in ga

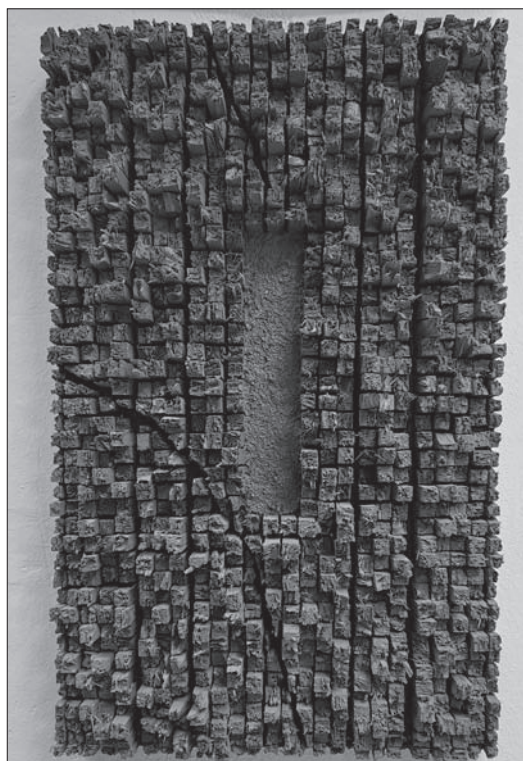
stisniti ter zgostiti v čiste forme, s katerimi je nemalokrat tudi zaobšel njegov organski značaj, ki je na prvi pogled odmeval le še v taktilnosti robustne obdelave. Čeprav skulpture nakazujejo geometrijske forme (denimo v reliefni zasnovi Singularnost ob koncu iz leta 2019), so mnoge vendarle navdahnjene z oblikami iz narave ter silhuetami in površinami samih dreves (v serijah Raz-Dvojen-Ost in Prostor preloma z grobo izdolbenimi in žganimi partijami drevesnega 'korpusa'), kot bi se Temnikar zavedal, da sta pravzaprav vsak poseg v drevo in vsako kiparjenje v lesu v prvi vrsti nasilje nad živo materijo – neke vrste žrtvovanje, ki se ves čas odvija tudi v naravi. Drevo je treba najprej podreti, da ga lahko obdelujemo, in čeprav je drevo mrtvo, je les po prenehanju svojega vitalnega obstoja še vedno živ material, ki se spreminja, suši, poka, gnije in počasi ter neizbežno propada. Te procese je Temnikar skušal zakriti tako, da je leseni material tako rekoč obrtniško prefabriciral v lamele, ki so postale gradniki, s katerimi je oblikoval raskave abstraktne reliefe, ali celo, kot že prej v mavcu (cikel Integrali, 2008–2014) 'gnetel' silhuetne figure, ujete v obnemelo strukturno mrežo, iz katere se zgolj nakazujejo obrisi teles in obrazov. Sugestivnejše se zato zdijo rešitve z nepravilno, informelsko teksturo, za katero je značilna spontana, gestualna obravnava, pogosto ustvarjena z nekonvencionalnimi ustvarjalnimi postopki in načini ter z močnim poudarkom na snovnosti in čutnem izrazu, ki je takšen že sam po sebi, brez dejanskega namena, da bi hotel izraziti kakršnakoli neposredna čustva. In prav tekstura je tista, ki odigra ključno vlogo v Temnikarjevih artefaktih, saj nenehno preizkuša, kako lahko ekspresivno obdelana površina delom doda globino in tridimenzionalnost ter gledalce pritegne na več čutnih ravneh.

Tudi portreti bližnjih, prijateljev, sosedov, ki jih je zmodeliral v glini, mavcu in različnih umetnih masah, dobijo svoj popolni odsev in prvinski alter ego v razbrazdani maski odtisa na lesenem 'zrcalu' iz recikliranih lesenih ostružkov in nazadnje še v siloviti tridimenzionalni ekspresivni glavi slehernika (Gulag, 2019) – upodobitvi ogolele eksistence same na sebi, s katero nas opominja na občutenje minevanja časa, ki se spreminja glede na naše stanje duha. Njena razdrobljena faktura pa nas lahko opominja še na nekaj: na medsebojno povezanost vseh

stvari, od najmanjših celičnih struktur do neizmerne in neznanega vesolja. Nepravilne konture in grobo modeliranje so ob tem lahko tudi metafora za našo lastno človečnost, saj zareze in 'rane' premišljeno pripovedujejo zgodbo o minljivi in nepredvidljivi naravi življenja. Ko v obrisu obraza manjka delček, celoto pa animirajo sence, ki se zalezejo v številne reže razbrazdane površine, to odraža vrzeli in prelome, ki jih vsi doživljamo – tiste trenutke ranljivosti in sprememb, ki nas oblikujejo, kakršni smo, z vsemi vrlinami in pomanjkljivostmi.

Boštjan Temniker svoja umetniška dela načrtuje, sestavlja, oblikuje, pri čemer se disciplina in doslednost dopolnjujeta z bežnimi trenutki navdiha. Kipar pogosto obenem deluje kot oblikovalec in obrtnik, vendar sta ta dva vidika kiparstva običajno ločena, toda Boštjan Temniker ju zavestno prakticira vzporedno – ali kot je že v svoji diplomski nalogi zapisal sam:

»Ne gre mi toliko za likovno delo, kot mi gre za akt ustvarjanja. Proces spreminjanja likovne materije mi predstavlja glavno draž in smisel kiparske likovne prakse. Podobno kot otrok ne ljubi sankanja zaradi snega, zime ali sank, ampak zaradi sankanja samega, jaz ljubim likovno 'igranje' zaradi gibanja dleta ali čopiča in ne zaradi artefakta samega. Likovna dela raje ustvarjam, kot gledam in preučujem. Izbira lesa kot enega glavnih materialov, s katerim delam znotraj svoje kiparske likovne prakse, je bila posledična nuja in hkrati velika želja, ki je izhajala iz moje življenjske poti po osnovni šoli. Poklicna mizarska šola, srednja lesarska šola in nazadnje fakulteta za arhitekturo so bile ustanove, ki so vsaka na svoj način prispevale k izgradnji moje konstitucijske zavesti v ključnih letih mojega osebnostnega razvoja. To so bila leta, ko sem poleg možganske aktivacije vzljubil fizično aktivacijo svojih rok. Spoznal sem, da podobno kot pismenost verbalnega jezika za svojo rast potrebuje vajo, vajo potrebuje tudi pismenost naših rok. Obe obliki aktivacije sta se v meni odlično dopolnjevali. Ko so bili izpred pisalne mize ali računalnika utrujeni možgani, so si delovnega napora in haptičnega dotika zaželele roke, ko pa so le-te postale od trdote fizičnega materiala neubogljive in utrujene, jih je zopet zamenjal ratio. Misel je zamenjala snov, snov je zamenjala misel. Ta ritem mi je zlezel pod kožo in ga živim še danes.«

Boštjan Temniker, *Osnutek za mesto preloma*, 2023, patiniran les, 49 x 31 x 6 cm

Boštjan Temniker (Slovenj Gradec, 1978) se je po končani Poklicni mizarski šoli v Slovenj Gradcu in Srednji lesarski šoli v Škofji Loki leta 1998 vpisal na Fakulteto za arhitekturo v Ljubljani (FA), kjer je leta 2006 diplomiral. Že med študijem arhitekture je redno obiskoval ateljeje na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani (ALUO), kamor se je vzporedno vpisal leta 2002 in pričel s študijem kiparstva pri prof. Dušanu Tršarju in prof. Matjažu Počivavšku. V času dodiplomskega študija so nanj pomemben pedagoški ter umetniško-vzgojni vpliv imeli še profesorji Franc Novinc, Emerik Bernard, Tomaž Brejc in Jožef Muhovič. Pri slednjem in prof. Matjažu Počivavšku je leta 2016 diplomiral z diplomskim delom *Fenomen kiparskega prostora*. Med letoma 2004 in 2008 se je obštudijsko izpopolnjeval v ateljeju akad. kiparja Stojana Batiča v Rožni dolini. Leta 2007 je na ALOU pričel s podiplomskim študijem slikarstva pri prof. Francu Novincu in magistriral leta 2016 pri prof. dr. Jožefu Muhoviču z magistrskim delom *Načrtovalski vidiki likovne prakse*. Imel je nekaj samostojnih razstav ter sodeloval na več skupinskih razstavah. Zaposlen je kot arhitekt v lastnem arhitekturnem biroju in kot pedagog na Šolskem centru Slovenj Gradec (ŠC SG). Živi in ustvarja na Legnu pri Slovenj Gradcu.

Marko Košan

Boštjan Temnik, *Raz-potegnjen-ost*, 2016,
patiniran les, 164 x 20 x 20 cm

Boštjan Temnik, *Raz-dvojen-ost III*, 2016,
patiniran les, 103 x 21 x 21 cm

Boštjan Temnik, *Dvojna raz-dvojen-ost*, 2019,
patiniran les, 107 x 23 x 23 cm

Boštjan Temnik, *Raz-dvojen-ost IV*, 2016,
patiniran les, 127 x 30 x 20 cm

Boštjan Temnik, *Raz-dvojen-ost II*, 2015,
patiniran les, 89 x 89 x 15 cm

Boštjan Temnik, *Prostor preloma II*, 2016,
patiniran les, 94 x 25 x 16 cm,

Boštjan Temnik, *Raz-dvojen-ost*, 2012,
patiniran les, 130 x 45 x 45 cm

Boštjan Temnik, *Integral VII*, 2014
patiniran mavec, 60 x 38 x 20 cm

KIPARJEV CREDO

LIKOVNA

Čeprav vemo, da časovna in prostorska distanca bistveno prispevata k večanju pomena diverzifikacije zazna(v)nega, je dejstvo, da do različnih nazorov, življenjskih vodil in pristopov do vseh področij, s katerimi se človeštvo ukvarja, ne prihaja izključno zaradi različnih časovnih in prostorskih okvirjev, ampak tudi znotraj prostorsko in časovno enotnih period. V likovni umetnosti je slednje še prav posebno vidno. Na eni strani v razlikah med kolektivnimi likovnimi jeziki različnih slogovnih obdobj in na drugi strani v razlikah med individualnimi likovnimi govori posameznih avtorjev. Mimo obeh vrst razlik razvijajoči se likovni umetnik ne more brez posledic, čeprav je mnogim izmed njih linearni tok časa tuj in deklarativno zavračajo sistematičnost zgodovinskega razvrščanja, slogovnega 'predalčkanja' in končnega poenotenja likovnih premis generacije.

Kaj je tisto poglavitno, kar dela kiparje različne, kar dela njihova kiparska dela, če že ne originalna, pa vsaj nova, različna in avtorsko prepoznavna? Ko prične kipar zavestno razvi-

jati lastno ustvarjalno poetiko, mora neizogibno skozi proces samospoznavanja in samorefleksije. Gre za procese selekcije, omejevanja, nukleacije in odločanja, ki so bistveno pogojeni s kiparjevo *konstitucijsko zavestjo* – ta se je izgradila v preteklosti in se izgrajuje v sedanjosti. Dasiravno smo generacijsko vpeti v enake politične, ekonomske, izobraževalne in ostale splošne družbene podsisteme, sta individualnost in unikatnost slehernega izmed nas pogojeni in zagotovljeni z množico dejavnikov, ki se jih niti ne zavedamo, a so kljub temu trdno zasidrani v nas. Med poglavitne prav gotovo spadajo mikroprostor našega bivanja, prostor družine in vzgoja, socialni stiki z okolico in prijatelji ter predvsem poteze in lastnosti naše osebnosti, ki jih določa genetika – naš dedni material. Preplet vsega tega vpliva na izoblikovanje kiparjevega življenjskega creda (načel, nazorov, prepričanj), ki določa njegov odnos do sveta, ki določa tisto, v kar verjame, kar počne in katera kiparska izrazna sredstva si bo za to, kar počne, izbral za svoje pojmovanje in orisovanje stvarnosti.

Boštjan Temnik, *Integral V*, 2008–2014
patiniran mavec, 60 x 38 x 20 cm

Boštjan Temnik, *Integral VI*, 2014
patiniran mavec, 60 x 38 x 20 cm

Boštjan Temnik, *Jevšnik II*, 2012,
patiniran mavec, 38 x 18 x 16 cm

Boštjan Temnik, *Jevšnik IV - legenski kapitel*,
2012, patinirana umetna masa, 36 x 18 x 19 cm

Konstitucija kiparjeve zavesti ni nikoli zaključen ali končan proces, saj se kipar v svojem delovanju in mišljenju, v svojem praktičnem delu in teoretičnem spoznanju, v svojih izkušnjah in verjetju neprestano utrjuje, izpopolnjuje in uči. Šele operativna konstitucijska zavest lahko dvigne kiparjevo mišljenje znotraj kiparske prakse na nivo, kjer se lahko 'vklopi' tako imenovana *konstrukcijska zavest* kiparja ter prične ustvarjati nova spoznanja in originalne kiparske forme, kar je želja in cilj vsakega kiparja. Razlike v izpovedni moči, prefinjenosti in polnokrvnosti kiparskih stvaritev torej v prvi prsti določata kiparjevi neponovljivi zavesti, kot sta konstitucijska in konstrukcijska zavest, ki predstavljata temelj njegovega življenjskega creda. Iz zapisanega lahko izpeljemo, da vsakodnevno iskreno odločanje kiparja za uporabljeno vrsto kiparske materije, izraznega sredstva, sintakse kiparskega prostora, kompozicije in morfologije ni tako svobodno in brezvzročno, kot bi lahko (po)kazal prvi pogled na likovno delo.

Kot pri vseh likovnikih je tudi kiparjev temeljni namen, da bi s svojim izraznim načinom ustvaril nov likovni slog. Vendar pa se najpogosteje zgodi, da kipar na svojstven način poosebi in predela že znano likovno smer. Razlike med likovnimi smermi in avtorskimi likovnimi govo-

ri so pogojene s številnimi objektivnimi (čas, prostor, družbene silnice ...) in subjektivnimi danostmi, ki, kot je bilo rečeno, predstavljajo jedro kiparjeve konstitucijske zavesti. Poleg vsega prej naštetega pod kiparjevo subjektivno danosti in lastnosti uvrščamo še kiparjeve razvijajoče se psihofizične lastnosti in vse tiste kiparjeve lastnosti in odločitve, ki so rezultat njegove osebne likovne strategije. Vloga likovne strategije v kiparski praksi je v nekakšni vrhovni koordinatorki, ki naj vse sestavine poveže in požene proti zastavljenemu cilju. Z likovno strategijo si kipar da odgovore na vprašanja kaj, s čim, kako in kam. S tega stališča so za likovno strategijo bistvenega pomena uporabljeni likovni izrazni načini (likovne tehnike), likovna izrazna sredstva (likovne prvine), likovna sintaksa (likovno sestavljanje) in neposredno likovno artikuliranje (delovni likovni pristop). Slednji je odvisen od umetnikovega značaja, izkušenj, znanja, telesnih oziroma motoričnih predispozicij, likovne motivacije in podobno. Vsak kipar mora sam zase ugotoviti, kakšen način dela mu ustreza. Ali kot pravi znan angleški postmodernistični kipar sir Anthony Cragg: »Po tridesetih letih dela razvijete določene strategije do materiala.«

Veliko umetnikov preteklih obdobj se je pri opisovanju lastnih pristopov in likovnih stra-

Boštjan Temnik, *Jevšnik V*, 2013,
patinirana umetna masa, 36 x 18 x 29 cm

Boštjan Temnik, *Gulag*, 2019,
patiniran les, 45 x 34 x 34 cm

tegij pogosto razpisovalo o pozitivnih vidikih otroškega pristopa do likovnega ustvarjanja. Sam čutim podobno. Ne gre mi toliko za likovno delo, kot mi gre za akt ustvarjanja. Proces spreminjanja likovne materije mi predstavlja glavno draž in smisel kiparske likovne prakse. Podobno kot otrok ne ljubi sankanja zaradi snega, zime ali sank, ampak zaradi sankanja samega (se pravi gibanja po zasneženih travnikih in cestah), jaz ljubim likovno 'igranje' zaradi gibanja dleta ali čopiča in ne zaradi artefakta samega. Likovna dela raje ustvarjam, kot gledam in preučujem. Izbira lesa kot enega glavnih materialov, s katerim delam znotraj svoje kiparske likovne prakse, je bila posledična nuja in hkrati velika želja, ki je izhajala iz moje življenjske poti po osnovni šoli. Poklicna mizarska šola, srednja lesarska šola, fakulteta za arhitekturo in nazadnje akademija za likovno umetnost in oblikovanje so bile ustanove, ki so vsaka na svoj način prispevale k izgradnji moje konstitucijske zavesti v ključnih letih mojega osebnostnega razvoja. To so bila leta, ko sem poleg možganske aktivacije vzljubil fizično aktivacijo svojih rok. Spoznal sem, da podobno kot pismenost verbalnega jezika za svojo rast potrebuje vajo, vajo potrebuje tudi pismenost naših rok. Obe obliki aktivacije sta se v meni odlično dopolnjevali. Ko so bili

izpred pisalne mize ali računalnika utrujeni možgani, so si delovnega napora in haptičnega dotika zaželele roke, ko pa so le-te postale od trdote fizičnega materiala neubogljive in utrujene, jih je zopet zamenjal ratio. Misel je zamenjala snov, snov je zamenjala misel. Ta ritem mi je zlezal pod kožo in ga po tridesetih letih živim še danes, ko dnevno prehajam med domačim ateljejem, šolsko predavalnico, mizarsko delavnico in arhitekturnim birojem.

Ker so moje roke najraje delale z lesom, ni naključje, da sta bili moji prvi kiparski deli narejeni iz lesa. Šlo je za afriško masko iz lipo-vine, ki sem jo izgotovil v srednji šoli v okviru izbirnih vsebin, in za relief pečata domačega mesta Slovenj Gradec, ki sem ga iz hrastove deske izdelal malo zatem. Ker sprva nisem imel denarja za prava rezbarska dleta, sem pričel rezbariti kar z mizarskimi dleti. Ker so ta bila samo treh velikosti, se spomnim, da sem na očetovo veliko nejevoljo zbrusil in naostril kar set njegovih najljubših izvijačev, ki so mi dobro služili za obdelavo finejših detajlov. Tudi v času študija na akademiji sem poleg dela s klasičnimi materiali, kot so glina, mavce, kamen in bron, nadaljeval z delom v lesu. Najdlje sem se ukvarjal z repeticijskim zlaganjem pravokotnih lesenih letev, s

Boštjan Temnik, *Tija II*, 2013
patinirana umetna masa, 47 x 22 x 20 cm

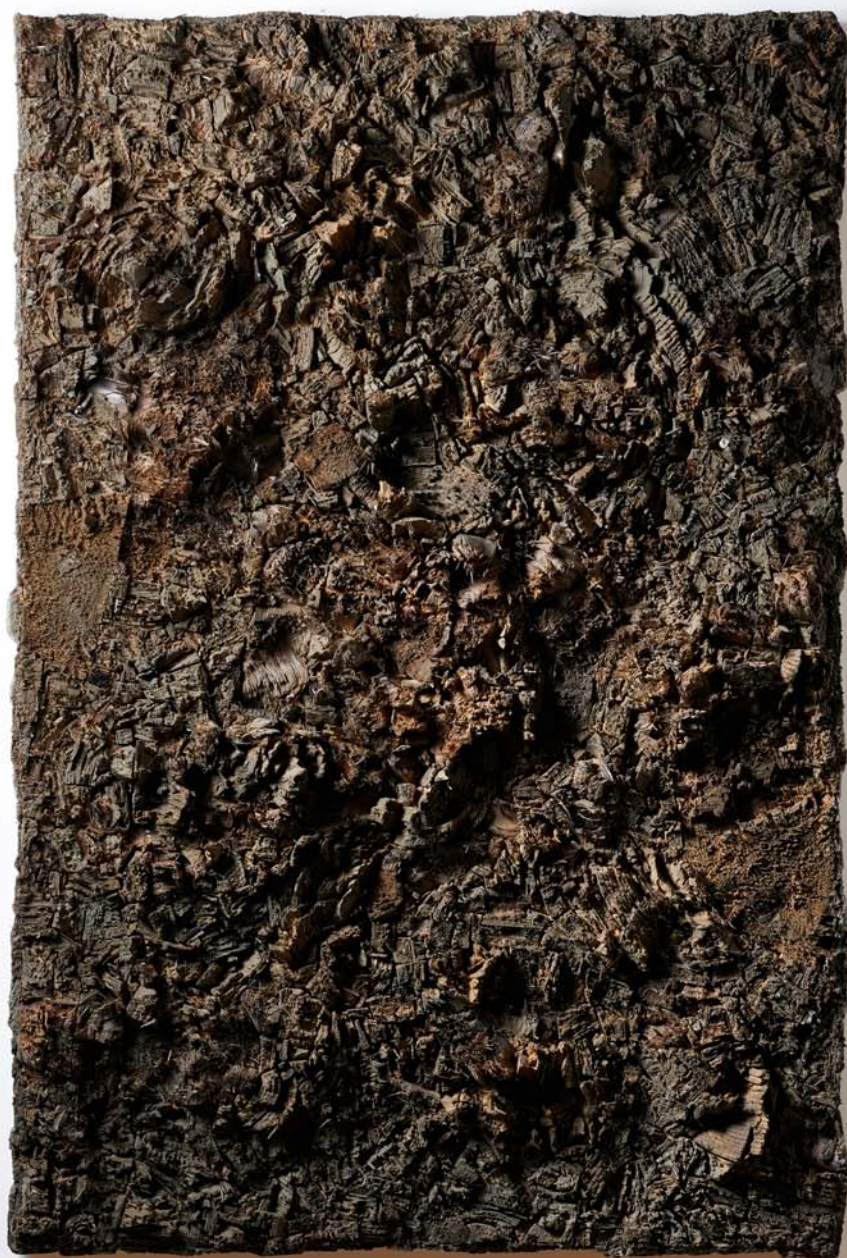
Boštjan Temnik, *Moški akt*, 2015
patinirana umetna masa, 67 x 20 x 30 cm

katerimi sem skušal v ciklu *Integrali* priti blizu ideji torza in človeške figure. Nasploh izum pravega kota zame predstavlja prvinsko kulturno manifestacijo, ki je s pretežno ortogonalno oblikovanim kulturnim prostorom postala alternativa organsko raščenemu naravnemu okolju. Pot umetnosti od organskega naturalizma in vitalizma do skrajno možne redukcije v abstrakten blok kaže ravno to evolucijsko težnjo k pravemu kotu. Ker je v naravi večina oblik sestavljenih iz konveksno-konkavnih prehodov, sem lokalno ortogonalnost in trdoto lesenih letev dodatno zmečkal z igro negativnega in pozitivnega prostora. Na koncu sem zaradi dolgega postopka izdelovanja, ki je terjal veliko mero natančnosti in potrpežljivosti, poizkusil podobno formo razviti še z modeliranjem v glini. Spoznanje, kako nov kiparski material terja drugačen pristop k novemu likovnemu izraznemu načinu, novi gramatiki kiparskega prostora in posledično k novemu kiparskemu mišljenju, predstavlja pomembno izkušnjo in prelomnico v mojem kiparstvu. Ta spoznanja in razmišljanje sem prenesel tudi v kiparski cikel, ki sem ga poimenoval 'prostor preloma' in s katerim se ukvarjam zadnjo dekada.

Boštjan Temnik

Boštjan Temnik, *Singularnost ob koncu*, 2019, patiniran les, 144 x 97 x 8 cm

Boštjan Temnik, *Doba preloma*, 2018,
patiniran les, 53 x 102 x 20 cm

SHOTS

Jubilejna deseta izvedba filmskega festivala

Če je bilo pred desetimi leti v zraku še nezaupanje, ko se je 'umeščal' v festivalski prostor, danes ni več dvoma, da je pred njim svetla prihodnost – *SHOTS*, filmski festival kratkega filma, praznuje deseto obletnico s slovenj-raškim občinstvom in tistim od drugod ter filmskimi ustvarjalci iz vsega sveta, ki so doslej prišli v Slovenj Gradec s svojimi filmi. Vsi so ga vzeli za svojega.

Da so ga pred dvema letoma po prvem dnevu 'odnesle' poplave, ob deseti obletnici ni bilo spregledano, saj je jubilejni festival odprl prav film, ki takrat ni uspel biti prikazan. *21...* indijskega režiserja Hitesha Liye, ki je bil v letošnji žiriji festivala in katerega pogled na kratki film smo lahko spoznali še pred začetkom filmskih projekcij na njegovem predavanju (masterclassu) o filmu. Njegov film nas na svojski, avtorski ravni z izjemno pretanjeno komponiranimi filmskimi kadri (avtor v Indiji ne le predava o filmu, je tudi izjemen direktor fotografije) sooči s pandemijo koronavirusa v Indiji in po svetu, ne da bi se skozi en sam kader sprehodil človek. Veliko se jih je verjetno vprašalo, kaj smo ljudje sposobni narediti sami s sabo in svojimi življenji, kako hitro lahko 'ukinemo' sami sebi svobodo, za katero se zdi, da je le še iluzija. Svet okoli nas, ki ga skozi bolj ali manj udomačene živali avtor vkomponira v svojo pripoved, ima očitno več svobode kot mi sami, četudi se nam dozdeva, da smo mi tisti, ki jim jo odmerjamo in nadziramo.

Kakšna zмота.

Sledil je tekmovalni program, ki je zaobjel šestnajst izbranih filmov različnih žanrov.

Prvi je bil *Dom*, ki je nastal v režiji Sifan Alison Wu iz ZDA. Boleče soočenje mame z brezdomstvom svoje hčere, a zgodi se optimističen preobrat, ki ju združi. Francoski film *Prva sredo v mesecu*, ki ga je režiral režijski dvojček M lodie Adda in Adrien Roz, nas preseneti s svojo lahkotnostjo in glavnim protagonistom, ki je otrok. Ta v svoji šarmantni otroški percepciji sveta združi svojega očeta z njegovo nekdanjo ljubeznijo. Ko ta v zaključni sekvenci, ko odhaja, iz svoje torbice vzame žogasto kroglo, ki jo tja namenoma položil sin njenega nekdanjega fanta, se vprašamo, zakaj se prepuščamo sponom vsakdana, jim dovoljujemo, da nas omejujejo celo v naših odnosih. *Temna noč* španskega režiserja Antonia Cueste [**nagrada shots za najboljšo zgodbo**] nas sooči s kruto realnostjo, ki se lahko pripeti v zdravstvu, kjer medicinsko osebe trpi pod jarmom večurnih dežurstev, kar vse vodi v preobremenjenost, izmučenost, utrujenost ... posledično do banalnih usodnih napak. Poti nazaj pa tu več ni, saj imamo v medicini opravi s človeškimi življenji, zato avtor premeteno 'kolidira/sooči' obe strani skozi nas, gledalce, ki zato lahko poosebimo obe strani in se vprašamo, ko in če, kako bi ravnali. Preseneti nas z nadvse čutnim odgovorom. Belgijski animator Nicolas Gemoets nas v svoji animaciji *Mistermuskolo*:

KULTURA

podivjani metalec pravzaprav sooči z absurdnim človeškim ved njem, da ko gre kaj narobe, čakamo, da nas bo rešil nekdo drug, nek naš ali vseh nas 'superjunak', s čimer zatiramo vedenje, da smo mi tisti, ki smo prvi odgovorni za svoje življenje ter za življenja vseh ostalih. Slovensko-indijska koprodukcija režiserja Rajata Sharme *Kje bomo pa jutri spali?* nas sooči s kruto realnostjo vsakdana, kaj kapital, z osredotočenostjo na Ljubljano, počne z našim skupnim okoljem ter bivalnim prostorom, bivalnimi enotami, ki postajajo enote za naložbe in pasivni dohodek že tako bogate 'elite'. Prvi festivalski dan je zaključil film *Terorist* norveške režiserke Meene Rathor, ki nas je v nadvse komični zgodbi popeljala v svet naših prepričanj in zablod o predstavah o samem sebi in drugih, o naših vlogah v družbi zgolj zaradi našega izgleda ... Komu se krohotamo, junakom na platnu ali nam samim? Občinstvo je bilo ob ogledu filma navdušeno kljub pozni projekcijski uri.

Drugi tekmovalni festivalski dan je odprl litovski kratki igrani film *Vse bo minilo* avtorja Dovydas Drakšasa [dve nagradi shots: za najboljši študentski film ter za najboljšo fotografijo]. Bridka izpoved o odnosu očeta in hčerke, ki je podrejen njenemu preživetju. Zato vprašanje ne samo kdo, ampak tudi 'kaj' dejansko upravlja z našimi življenji in družino. Igrani film *Mentor* slovenske režiserke Tinkare Klipšteter [nagrada shots za najboljšo žensko vlogo igralki Suzani Krevh] je njen zaključni diplomski film na AGRFT, ki tematizira dogodek, ki naj bi se tam zgodil: v tenziji doumeti igralski poklic, še posebej, ko gre za tako imenovano igralsko metodo, ki jo je v Ameriki po Stanislavskem razvil Lee Strasberg, lahko kot igralec prestopiš celo mejo 'dopustnega' v vlogi lika, če te lik skozi lastne izkušnje in emocije, ki jih impliciraš nanj, do obisti prevzame. V njenem filmu to doživimo, še posebej pa nas preseneti preobrat, ko igralka – študentka, ki jo interpretira nagrajena Suzana Krevh, ki prihaja iz domačega Slovenj Gradca, ko vstopi v to igro po metodi, nadigra samega mentorja – to so momenti v filmu, ki nas vselej prevzamejo, ko na platnu začutimo življenje, vedoč ali nevedoč, da je film 'bojišče emocij'. Francoski film *S* stilom v režiji R mi Mardini izpostavi starajoči se par, ki naj bi se odločil, da konča svoje življenje skupaj, kar pripelje do nadvse absurdnih in komičnih trenutkov. Madžarski film, podpisuje ga Flora Chilton, Proti vetru nas sooči z dvema sestrama v rejništvu, v njunih najstniških letih, ko iščeta svojo identiteto, ki jo skušata najti v svoji mami, zato pobegneta od rejnikov k njej. Tik pred soočenjem z njo, še preden bi ji lahko pogledali v oči in jo objeli, jima

'življenje' prisoli klofuto skozi spoznanje, da sta tako ali drugače na svetu sami. Filmski 'blok' je zaključil slovenski dokumentarec Babiščina slovenske režiserke Lucije Rosc [dve nagradi shots: za najboljši dokumentarec in nagrada občinstva], kjer je marsikateri gledalec lahko začutil svoj odnos z lastno babico, saj je režiserka dopustila, da je na platno »necenzurirano v montaži« prenesla njun pristen odnos.

Tretji, zaključni tekmovalni dan se je začel z grenlandskim okoljevarstvenim dokumentarnim filmom režiserja Inuka J rgensena *Entropija*, ki nas je soočil s posledicami globalnega segrevanja, s tem povezanim taljenjem mogočnih ledenikov ter negativnimi učinki na življenje Inuitov – podobe narave so 'kričale' in nas spraševale, kdaj bomo prenehali z uničevanjem našega planeta. Film *Kos mesa* madžarskega režiserja Petra Goretica nas sooči s težkim odnosom med očetom in njunima sinovoma, ki v trenutku boja v ringu, oče si zase in za sinova služi kruh s svojimi pestmi, zrasede do te mere, da ni več pomembno, ali bo zmagal ali zgubil, za njuna sinova bo tako ali drugače vselej veliki junak, zmagovalec. *Plac*, irsko-slovenska koprodukcija, v režiji Calluma Cunninghama nas v pogledu, ki nam več ali manj prikriva podobe protagonistov, sooči s kolektivno družbeno idejo o zasedanju javnega prostora za dobrobit skupnosti, ki ga koristi, namesto da bi bili objekti prepuščeni propadanju. *Dvanajst* nemške režiserke Hannah Katharine Weissenborn [dve nagradi shots: za najboljšo moško vlogo in nagrada za najboljši film festivala] je trpka drama o brezdomstvu, ko ostaneš brez vsega, na skrajnem robu družbe, ko si brez sleherne vrednosti, živiš, vendar ne obstajaš, neviden si. To skrajno brezizhodnost človeka v boju s sistemom je odlično odigral nagrajeni glavni igralec Mathieu Lourdel. Festival je zaključil avstrijski film *Zadnja stava* v režiji Meike Wüstenberg, ki je briljantna komedija starajočega se para, ki pravzaprav odslikava nečimrnost starajočega se avstrijske družbe, v katero so bili ljudje vpeti v precej zapete norme, ki jih starost začne tretji, in zato postajajo vse bolj človeški, sicer šele v izteku svojega življenja, pa vendarle, v opozorilo družbi, ne le avstrijski, tudi naši, širši, evropski, kaj je pravzaprav življenje in kako bi ga morali živeti v vsej svoji svobodi dan za dnem.

Čestitke celotni ekipi festivala s Tomom Novoselom na čelu za izjemno izvedbo jubilejnega *Shotsa*, ki nas je na koncu presenetila še z dokumentarnim pogledom nazaj, kako se je festival razvijal, oblikoval, kako je postal 'naš', zato ni bojazni, da ne bi v prihodnosti slavil še več okroglih obletnic.

Uroš Zavodnik

Poletno sobotno popoldne, dežne kaplje, ki so mestne ulice tu in tam spremenile v sebi lastno zrcalno podobo, v le-to prenehajo vnašati svoje akcente. V njih se še v istem trenutku izrišejo barve, v katere je odeta animirana podoba, ki se enkrat letno, letos je to že osmič zapovrstjo, sprehodi *Z E B R A*. Mestno jedro je znova zavejeval *festival animiranega filma*. V pravem pomenu besede. Otroci si nadenejo 'maske': našminkani obrazi in pobarvani lasje. Veselo se družijo in se skupaj s starši ali sami sprehodijo po projekcijskih prizoriščih, kjer se predajo zapeljivim animiranim likom, ustvarjenim v različnih animacijskih tehnikah, avtorjev iz različnih krajev našega planeta – prikazanih je bilo trideset animiranih filmov iz dvaindvajsetih držav. Konec družjenja z animiranimi liki, vpetimi v različne domišljjske svetove in zgodbe, je tudi letos zaključila projekcija več kratkih animiranih filmov pod zvezdami, ki so si jo obiskovalci festivala ogledali dobesedno skupaj z zebro, slovenjgraškim konjem, odetim v zebrino ogrinjalo.

Izjemno. Koliko domišljije je v glavah animatorjev, ki svoje like, ki jim podelijo animacijsko podobo, tako ali drugače vpnejo v domišljjske zgodbe, znotraj katerih tako otroci kot odrasli najdejo sebi lastne zgodbe in interpretacije, s katerimi dopolnjujejo avtorjevo. Subverzija domišljije nima meja, saj si znotraj izrisanih domišljjskih svetov lahko privoščimo vse. Otroci to še kako dobro vedo: uživajo v animacijah in jim napeto sledijo. Malce starejši smo na to že malo pozabili, zato pa je tu festival animiranega filma, ki nas znova opomni, da v sebi še vedno nosimo domišljijo, kot smo jo kot otroci, samo pustiti ji moramo, da nas zapelje, kot nas je v času našega otroštva. Animatorji, ki ustvarjajo animirane svetove, to še kako dobro vedo in se ji v svojih animacijah prepuščajo.

Animirani filmi so nas eden za drugim nagovarjali, da je svet, v katerem živimo, lahko še zabaven, če si ga dovolimo pogledati malce drugače. V zaključni projekciji se je tako odvrtel francoski animirani film z naslovom *Pogoltnil sem gosenico* avtorja Basileja Khatirja, ki nas je uvodoma na nadvse igriv način popeljal v nadrealistični svet, kjer smo še sami čutili, da imamo v sebi zapredek, iz katerega se bo zdaj zdaj razvil metulj v vsej svoji lepoti, ki jo na koncu, še zmeraj znotraj nas, odslika animacija. Animirani film je bil zelo filmski, hkrati zelo metaforičen, da smo se lahko vprašali, kje je vsa lepota nas samih, zakaj jo skrivamo, ali smo pozabili nanjo, zakaj v vsej tej lepoti ne zažarimo in jo podelimo z drugimi. Tukaj in zdaj, v tem našem trenutku, kolikor traja naše življenje na tem našem planetu.

Mednarodna žirija, ki so jo sestavljali Martin Draksler in Maruša Kuret, oba iz Slovenije, David Fidalgo Omil iz Španije ter Hitesh Liya iz Indije, je podelila tri enakovredne nagrade: francoskemu animiranemu filmu *Pogoltnil sem gosenico* režiserja Basileja Khatirja, britanskemu animiranemu filmu *Loch Ness* režiserja Joshue Chawnerja ter še enemu francoskemu animiranemu filmu *Samo papir (Onlypaper)* režiserja Maxima Vouillona. Nagrada občinstva je pripadala madžarskemu animiranemu filmu *Kaos sveta (A World in Chaos)* režiserja Davida Crispa.

Slovenj Gradec je že v pričakovanju naslednje edicije animirane *Z E B R E*, tako je občinstvo – tisto najmlajše, otroci vseh starosti, pa tudi mi, malo starejši – sprejelo letošnje animirane filme, zato to sporočamo njeni angažirani ekipi, ki jo med drugim sestavljata Maša Flogie, Jernej Kovač Myint, naj se *Z E B R A* leto za letom vrača v slovenjgraško mestno jedro.

Uroš Zavodnik

Festival mlade literature Urška

VEDNO JE VSE V REDU ALI PA NIKOLI NIČ

KULTURA

Štiriindvajsetič smo se zbrali podporniki in ljubitelji literarnih vencev, tokrat v TV-studiu, ki prenaša v živo – prenaša in se z umetnostjo upira vsem tegobam in nesmisлом trenutnosti.

Ko so naši pevci zavihteli pisane zborovske trakove, so pod stropom koroške galerije zaplapolali samoglasniki iz feferona in dirigentkin poziv *pojte z nami*.

Mismomi – svet ne sme več pristati na mi in vi razmerja. Bodimo skupaj, saj moramo biti. Biti bitko.

Kljub temu da smo uspavani do predaleč, da bi začutili in si zamislili rešitev.

Praznina, ki zeva med močjo in nemočjo, je naš sveti prostor zgovornega.

(fotografija – dijakinja Ajda Hovnik Krivec)

FEFERON

HELENA PILIH: ROSA

Prazniki

*Nekje daleč
so padale bombe
Predaleč
da bi videli soj požarov
V zimski temi
smo prižigali nešteto lučk
in ognjemetov*

*Nekje daleč
so leteli v nebo kriki
Predaleč
da bi jih slišali
da bi se zgrozili
Peli smo Jingle Bells*

*Nekje daleč
so v širna polja
sejali kri
Predaleč
da bi razmišljali
kaj lahko zraste iz setve
Sejali smo božično žito
znamenje Življenja
znamenje
Novorojenega*

*Ni Ga bilo v jaslicah
Prezebal je
pod milim nebom
sredi eksplozij
jokal je
z drugimi novorojenčki
Njegova mati
je drhtela od strahu
sredi drugih porodnic*

*Jožef
je padel
s prestreljeno glavo
ko se je sklanjal
in širil roke
nad nebogljenimi*

*Nikjer nobenih angelov
pojočih glorio*

*Nikjer pastirjev
uročenih od nežnosti*

Nikjer modrih z Vzhoda

*Bilo je daleč
predaleč*

Peli smo uspanke

KULTURA

ANTONINA PALISANO

Včasih se mi zdi, da nimam srca -

...

*Čprav se vsako jutro zbudim, kar je v danih
okolicih malo verjetno*

...

Bi bilo važno, kaj hoče srce?

**V spremenjenih okoliščinah bi srce bilo
važno
in bi čutilo,
rokavica bi dala toploto,
kava bi bila ravno prav sladka,
in bilo bi ... vedno vse v redu.**

Srebrno jubilejno priznanje Alenki Rainer

ALJA PUŠIČ – URŠLJANKA 2025

*neko dekle je nekoč reklo
ne znam graditi, ampak enkrat sem sanjala,
da bom arhitektka.*

...

II.

*ločevati poškodbe zaradi padcev
od kazni –
slednje so
obstojnejše od mene.
menda zaradi modric
na naših telesih
stoji hiša.*

...

V.

*postelji sva imela
postavljeni eno ob drugo,
kar pomeni,
da je lahko bila
pošast pod njima
zelo velika.
če bi smela graditi
v višino,
bi na tleh ostalo
dovolj prostora
za igrače.*

VI.

*iz kock sem znala postaviti
vse hiše,
ki sem jih obiskala.
potem sem zaprla oči
in jih obiskala
še enkrat.*

VII.

*doma
se prostor odmerja
z intervali molka,
ki treska ob stene.
če bi imeli večja okna,
bi bile še ptice
votle.*

VIII.

*med vožnjo ob morju
do hiške v železničarskem naselju
vprašam,
če bo še dolgo.
menda moramo, da pridemo
na drug polotok,
iti vzdolž obale –
vsenaokoli.
zakaj potem
jaz vidim
most.*

...

X.

*ko smo prispeli v velika mesta,
sem se ob širokih cestah
in bogatih fasadnih pasovih
rada počutila
neotesano
in majhno.*

XI.
*med molčanjem
sem na skrivaj
veliko razmišljala.
za božič si zaželim mačka
in majhno hiško,
ki se odpira na vrt.*

so pesmi o pesmih
*so pesmi o pesmih
(wislawa szymborska)*

*nekdo ugotavlja
da je dim
razpadla pokrajina
ujeta v vdih
in z izdihom
prostrane
nekdo se boji
temnih
sledi senc
ki se včasih
popolnoma
prekrijejo
nekdo je cel
in nikoli
ne želi napisati
pesmi
niti na pol
niti cele
ne potrebuje
nekdo zre
v delto reke
in se razveja
da bi se
nekje
v daljavi
dotaknil morja
so pesmi o pesmih
v bistvu
so vse pesmi
o pesmih*

Na igrišču
zaduhani otroci in vedno prisoten sodnik.
Že od otroštva naprej ne vidimo razlike med
pošastjo in igračo,
na skrivaj razmišljamo, medtem ko se nam
piska in se nas čuva ter ujčka in ... graja.

In potem, ko odrasteš, rečeš
rada sem se počutila majhno.
In tudi ti v novem domu odmerjaš prostor z
intervali molka ... in ne vidiš več tistega mostu.

KULTURA

SANDRO ČEH

posluh

*Veter med vejami
plastičnih smrek,
umazana tišina.
Mucki v nočeh
se samo še
tiho muckajo
kot rokavice klošarja
na božično noč.
Pijan od praznine
prepeva v večglasju
s svojim mačkom.
Potem me zagleda,
ko se ravno nameravam
obrniti proč.
Gospod, a imate kaj posluha?
Pa rečem:
Nimam posluha.
In grem naprej.*

pisoarji

*Pisoarji si niso bili
še nikoli tako blizu.
Tudi midva si nisva bila
še nikoli tako blizu.
Še nikoli nisva strmela
v isto keramično ploščico.
Poslušala prhutanja
sosednjih WC-račk.
Se delala, da se ne pozna,
čeprav se sploh ne bi rabila delati,
da se ne pozna.
Lahko bi se samo prijala.
V zadregi.
Za zadregi.
In se zadrnila.*

Če se zadrigneš, se zavežeš, tesno in trdno se namestiš.

Okoli česa?

Okoli sramežljive bližine, ki hlepi po skladnih prhutanjih in skupnih osredotočenjih.

Točno tam, kjer se človeku ni treba pretvarjati, kjer le strmi in se ne zmeni za umazane tišine in ljudi brez posluha, posluha za ljudi.

MIRJAM JURŠA

armageddon FILM

Prva raketa, ki jo je razneslo nad mestom, je bila od daleč videti kot zvezdni utrinek. Opis se je zdel s pripovednega vidika patetično solzav in cinična plat njegovega značaja ga je od njega odvrčala zgolj zaradi klišejske dramatičnosti, ki jo je prinesel s sabo, a bolj emocionalen del je bil dodobra prepričan, da boljše oznake ne bi moglo biti. Podoba se mu je vžgala v notranjo stran vek. Vsakič, ko je zaprl oči in poskušal ujeti uro in pol spanca, ki mu je bil namenjen vsako noč, je pred seboj zagledal izbruh vulkana na sivem nočnem nebu in v nosnicah začutil vonj po osmojeni opeki in betonu. Klet, v kateri je bil nastanjen zadnjih nekaj dni skupaj z ostalimi prebivalci nižjih nadstropij stanovanjske stavbe, ki jih kamikaze enaindvajsetega stoletja v nekaj sekundah groze niso permanentno izbrisale iz obstoja, je smrdela po vlagi, starem krompirju in urinu. Okna, ki so se dvigala nad nivo pločnika in nudila razgled na podplate in gležnje obiskovalcev lokala v pritličju, so bila prekrita s kartonom in črvi-vimi deskami. Pod njimi so se na tleh v svetlobi petrolejk svetlikali koščki razbitega stekla, spominki preleta nadzvočnih letal prejšnjega večera.

Ali pa večera prej, ali še prej, morda celo jutra na dan pred včerajšnjim, je pomislil. Sedeč v kotu je v roki stiskal ročaj svoje aktovke in obraz naslanjal na svojo ramo. Njegov ovratnik je smrdel po znoju in obupu. S seboj je imel le eno srajco in na sebi jo je imel že od začetka zračnih napadov. Kristus, koliko dni smo preživeli tukaj? Čas teče drugače, o tem ni nobenega dvoma.

Brez pogleda na jasno, sinje nebo nad stol-

pnicami poslovne četrti in razdrobljenih ostankov vojnega letalstva, ki so se nad oblaki zbirali v formacijo za let proti vzhodu, se mu je porodilo vprašanje, ali je večer pojem, ki brez priznavanja absolutnega toka časovno-prostorskega kontinuuma nosi kakršenkoli pomen. Večer se lahko nanaša zgolj na specifičen trenutek na točno določenem kraju, skupno izkušnjo nesrečnikov, ki so se na šahovnici Boga, Usode ali naključne razporeditve kvarkov v njem znašli, ga zavestno doživljali in poimenovali v skladu z zbirko izkušenj iz svojega poprejšnjega življenja.

Nekajkrat je pomežiknil, si misel ogledal s treh različnih zornih kotov in pustil, da je odplavala stran. Pred tremi leti je doktoriral iz filozofije in od takrat naprej se je preživljal s pisanjem za obskurne revije, ki so na dober dan mejile na format nadrealističnih kronik. Izobrazba in delo sta izmaličila logične tokove njegovih razumskih sklepanj. Ali pa je - ta možnost se mu je zdela vsak trenutek nevarno bližje - popolnoma izgubil glavo. Sedemletna deklica, ki se je naslanjala na zid nedaleč stran od njega, je predirljivo zajokala. Utrujeno je dvignil glavo in se s pogledom srečal z njo. Njen obraz je bil spačen v krču in zaripel. Pod nosom se je proti koticu njenih ust vil smrkelj. Starka - prestara, da bi bila mama, in preveč zagrenjena, da bi bila babica, ki je izbrala nesrečen dan, da bi čuvala vnučka - je poskočila, stopila do nje in jo vzela v naročje. Zverženi, zgubani prsti so se sprehodili skozi njene lase in telesce se je zazibalo v pomirjujočem ritmu. Vreščanje je potihnilo in zamenjalo ga je tiho hlipanje.

Tudi sam je hotel jokati, čeprav so se njegovi zmedeni možgani zaman trudili, da bi izolirali razlog. Dvomil je, da bi ga prijazen sosed vzel v naročje in ga poskušal potolažiti. Nekaj ur nazaj - nekaj ur, nekaj dni, nekaj let, čas teče drugače - je bil priča nečemu, kar bi, če bi bil podpornik Freudove teorije, označil za prvovrsten histerični napad. Predstavo je produciral razuzdan džanki iz drugega nadstropja, in zanj se ni nihče zmenil, dokler se ni tako izmučil, da je zaspal z glavo na škatli konzerv z rokom uporabe, ki je segal v naslednje desetletje. Pogled mu je odtaval proti ročaju aktovke, ki ga je držal v roki. Ko se je na nebu zasvetil prvi utrinek, je sedel za svojo pisalno mizo. V knjigi o lastni izkušnji preživete vojne, ki jo je v svojem času v zaklonišču tiho načrtoval, bi najbrž zapisal, da je delal na svojem romanu, a resnica je bila, da je roman obstajal samo v njegovi glavi in da se je zgolj brezdodelno sklanjal nad nekoherenten rokopis triindvajsetega

KULTURA

poglavja in med zobmi vrtel radirko na vrhu svinčnika. Ko je raketa zadela sosednjo stavbo, se je okno nad njegovo mizo raztreščilo in z rokami si je obraz komaj zaščitil pred drobci stekla in slepečo svetlobo eksplozije in požara, ki je izbruhnil takoj za njo.

Nebeška svetloba, je bila njegova prva misel, skoraj enako patetična in neuporabna kot oznaka padajoče rakete z metaforo zvezdnega utrinka. Preden bo napisal knjigo, se bo moral spomniti nečesa boljšega. Še vedno si ni mogel natančno razjasniti, kaj se je v tistih trenutkih dogajalo v njegovih mislih. Medlo, v presledkih in izsekih, se je spominjal svoje roke, ki je pograbila aktovko z rokopisom serije člankov za Zrcalo, skrbno hranjeno pod njegovo mizo, sirene, ki se je oglasila nekaj trenutkov po padcu rakete, nekaj trenutkov prepozno za speče prebivalce sosednjega bloka, in svojega teka po stopnicah proti kleti. Od takrat naprej je bil čas prepognjen in zložen kot ladjica iz časopisnega papirja, in vsi dnevi so bili enaki. Znova se je ozrl proti deklici v naročju starke in nato pogledal aktovko v svoji roki, prvo in edino stvar, ki jo je rešil iz svojega stanovanja, ter se prvič po globinski obravnavi absurdizma in nihilizma, ki ga je v drugem letu na univerzi za skoraj tri mesece pognala v norost, zagledal globoko v vlažno in smrdečo praznino svojega življenja. V daljavi se je zaslišalo grmenje. Kljub blagi vrtoglavici je dvignil glavo in se instinktivno ozrl proti oknu, prekrite s tremi plastmi lepenke. »Znova prihajajo,« je dejala starka. Zatisnila je oči in gube okoli njih so se ji zarezale globoko v obraz. Bila je Nemka in njen naglas je bil trd in strog. Pogledal je na uro na svojem zapestju. Prvo raketo je razneslo ob sedem minut čez tri zjutraj. Tega si v spominu ni ohranil zaradi pretirane sentimentalnosti, niti zaradi beleženja natančnih informacij za knjigo, ki jo je načrtoval. Ko se je v paniki vrgel pod mizo, je z uro udaril ob njen vogal. Steklo je bilo razbito in kazalci so se ustavili v trenutku eksplozije. Čas teče drugače.

Grmenje se je okrepilo in skozi razbita okna je zavel mrzel veter.

»Bog odpusti,« je zašepetala starka. Trdneje je objela deklico. Kose je razlegel pok, je lepenko in deske odneslo z oken. Njegove oči so bile široko odprte in zrle so v epicenter eksplozije. Tik preden ga je odneslo v steno za njegovim hrbtom, se mu je še enkrat utrnila misel.

Nebeška svetloba.

»Bog odpusti, slišijo drobne prestrašene deklice iz ust odraslih, ki so jim še pred kratkim veselo kazali s prstom proti nebu –

Glej ognjemet (vsaka lučka prinaša upanje svetu in tebi pravljico), glej zvezdni utrinek (hitro – zaželi si nekaj lepega in tega ne povej na glas), tako lepo je, kot da smo del večne, nebeške svetlobe.«

Nikoli več potolažena deklica sliši le še mrmranje, ki ga preglassi s svojim hlipanjem –

odpusti tistemu, ki objestno meče ogenj, zdaj, ko čas teče drugače.

In sčasoma si zaželi nekaj lepšega in to povej na glas!

PIA JOVANOVIČ

ABSCIZIJA odpadanje listov, cvetov, plodov z rastline zaradi nastanka ločitvenega tkiva, ki ga sproža staranje, stres ali zrelost.

Želim, da se ljudje ne bi bali smrti.

Želim, da ne bi razmišljali o koncu tekaške proge, ker je pot v resnici brezmejna in bi se tudi sami morali nehati omejevati.

Želim poiskati smisel v utripanju in pregorelih žarnicah.

Želim živeti ob Soncu, ker tudi Luna še ne zna svetiti sama.

Želim si veliko stvari, ampak preden sem kozmični sanjač, sem le navaden človek.

Jem in čakam, da bom pojedena.

NAJA

Upam, da bom lahko še zadnjič sodelovala pri tvojem pisanju. Ugotovila sem namreč, da je življenje z vso lepoto in krutostjo umetniško delo, smrt je preprosto podpis, obred, ki je star kot sam čas. Ne objokujte moje smrti, kot bi bila tragedija in jaz njena žrtev. (uleže se na UMINO stegno in strmi v strop) Sem kot listje, ki ga je jesen mogla odvreči, saj ve, da je odpadanje potrebno za obnovev pomladi.

Na ta način, moj odhod ni nič drugega kot začetek letošnje zime.

Ritem narave je neizogiben, kot je vedno bil, kot vedno bo. Veš, življenje ni ravna črta, je krog, smrten pa je le lok, ki nas pripelje na začetek. Ni razloga za žalost ali obžalovanje, samo sprejemanje. Moja duša je sedaj drugje, a bistvo tega življenja, deli mene, ki si jih imela rada, bodo ostali s tabo, vtanki v tkivo tvojih spominov.

Pomisli name, ko hodiš po gozdu in listje pada ter propada, samo da hrani zemljo, torej to, kar še prihaja. Naj ti bo moja smrt ogledalo, ki odseva tvojo krhko smrtnost, a ne boj se je. Ta svet sem zapustila z enakim občutkom začudenja, s katerim sem vanj vstopila. V njem sem našla lepoto in mir. (usede se) Zdaj pa te prosim, da ostalim pomagaš najti njihovega. Smisel marsikaterega tvojega verza, Naja.

...

Vedno je vse v redu ali pa nikoli nič. Čar življenja je v odločanju. (tišina)

V prehajalnici (kjer se odvija prehajanje in čakanje) se krši (vrši) tabu – umrli je srečen, miren in odločen.

Pripomore h krogotoku bivanja, je koristen in ne potrebuje aplavza množice ali žalovanja, še manj obžalovanja (»Obžalovanje je najmanj koristno čustvo, če vprašate mene.«)

V tkivo vtkan, nikoli ni nihče nič.

AMADEJA REK

omizje

*Vsak božični večer sva ugotavljali,
kako sta si obrisala najinih dlani
različna*

*in da se najina koraka
daljšata drugače.*

*Ko so naju pri večerji posedli skupaj,
sva sklenili roke,
da sem se jaz naučila jesti z desno,
ti pa z levo.*

*Ko so bile zime toplejše,
smo si lahko sneli rokavice,
da so proste dlani
objemale sneg in ga proste kazale soncu,
da se je talil po njih.
Takrat jih dolgo nisem čutila.*

*Doma so nas okarali,
če je dosti snega,
se ga dosti tali,
hudourniki narastejo
in po nas padajo še bolj silovito,
da nam počasi gladijo zgibe na telesu,
da me počasi spet gradijo
v manjšega človeka
in ti se več ne želiš igrati
z manjšimi od sebe,
ker si za njih že preodrasla
in pri večerjah me puščaš samo
pri mizi za otroke.*

*Potem stiskam le še svoje dlani,
ker ugotavljam, da jih še jaz ne poznam več,
da mi stisk rok ne more izmoliti
starih.*

KULTURA

nedeljsko kosilo

*Nedelje so zadnje platnice pesniških zbirk,
popisane z najbolj odmevnim verzom,
da si želiš iti znova na začetek.
Mame v kuhinjah začnejo pripravljati kosila,
vsaka pozna svojo različico goveje juhe,
kakor jaz poznam samo njeno različico gub
na obrazu, predolgo izpostavljenemu sončnim žar-
kom.*

*Danes ga gledam, kako me ziblje in mi prepeva,
medtem ata v dnevi gleda poročila:
»več kot 140 mrtvih v eksploziji cisterne z gorivom
v Nigeriji«
»Scholz Izraelu obljubil nadaljnje dobave orožja«
»Zelenski predstavil načrt za zmago«!
Otrok ne sprejema porazov,
važno je sodelovati,
ne, pozabi,
važno je zmagati
in zgraditi največje in najvišje,
važno je poznati zaporedja imen ulic,
ki si jih zgradil,
ki so jih zgradili tvoji predniki,
četudi nikoli ne poznaš njihove točno določene
različice gub na obrazu.*

*Hiše ni tako preprosto porušiti,
potrebujete poseben stroj
in veliko silo,
večjo od človeške,
in če jo imaš, samo brcneš
in kocke popadajo.
Otroku hitro
porušiš hišo.*

Moj obraz piše pesem

*Hotel si me razpreti
kot nedeljski časopis,
da bi ti povedala
vse*

...
testament

...
*razbila bi
ogledalo
če bi vedela da bom potem
kaj manj jaz
in kaj več ti
pa je v resnici samo
vedno več mene*

Potem stiskamo le še svoje dlani,
ko drugi odidejo, se spremenijo, in ko skupni
koraki narišejo le še nerazpoznavne sence.
Potem niti molitev ne pomaga, da se ne bi poču-
tili, da rastemo v svoje gube in pišemo drugačne
recepte za goveje juhe.

A doma ni tako preprosto zrušiti.
Tudi ogledala razbiti ne.

FRANC VEZELA – MOJE PESMI

*po belem svetu bodo šle,
...
preberi vse, saj t e b i so napisane.*

Tako je po tem belem in malo manj belem
svetu šel Franc Vezela, tu in tam smo se ustavili –
radi smo ga srečali in poslušali.

Ne le, ko je pisal in pel (le v sklopu festivala
Urška je uglasbil 50 pesnikov in pesnic), ampak
tudi, ko je posedal po mestu in opazoval. In nago-
varjal ljudi, da razmišljajo o sebi. Slednje naj bi
po njegovem mnenju bilo srhljivo in ganljivo.

Vedel je, da provocira k razmisleku, in tudi
zato – poklon!

Je spoštovanje in pohvala, zanj uglasbena
pesem naših glasbenikov. Najbrž bi ob pojmu
‘poklon’ zamahnil z roko, a pred to gesto dijakov
ne.

Glasba je glasba, njej se ne bi nikoli posmeh-
nil.

(fotografija – dijakinja Ajda Hovnik Krivec)

Razglasitev uršljanke leta: Mihael Šuler, Moja Jan Zoran in Alja Pušič, uršljanka

»Midva sva družina, a ne?« me vpraša otrok, ki ga nisem rodila, a mu odgovorim z brezkompromisnim *seveda*.

Kot nisem napisala vseh teh pesmi, pa so tako 'moje', 'tvoje' in 'naše'.

»Preberi vse, saj tebi so napisane.«

Da lažje preživimo temno jutro in večer (in vseh tisoč slabih novic vmes).

Da smo lahko v začasnem tako *frdamano* večni.

Da nas družijo (družino) draž globine, razvejanosti, a jasno postavljene misli.

Da nimamo preveč ali premalo let za biti dober človek.

Da še znamo kot otrok vprašati osnovno in želeli čimprejnjši odgovor, da lahko gremo kar se da hitro na naslednjega, v neskončnem nizu vprašanj.

Da smo lahko pevci, tenisači, kuharji in plesalci pa reporterji, bobnarji, poslušalci, umirajoči in preživeli.

Da lahko ponosno vsi nosimo zeleni venec in ne nehamo šiliti svinčnikov.

»Mi smo družina, a ne?« vprašam jaz, ki imam rada vašo pesem in pokvarjene ure.

Nika Högl

(fotografija – dijakinja Ajda Hovnik Krivec)

Kolofon

Festival mlade literature Urška, petek, 17. oktober, ob 19. uri, Koroška galerija likovnih umetnosti, Glavni trg 24, Slovenj Gradec

VEDNO JE VSE V REDU ALI PA NIKOLI NIČ

Osrednja prireditev z razglasitvijo uršljana ali uršljanke 2025

Državna selektorica: Ana Pepelnik

Nagrada Tomaža Šalamuna za najboljši chapbook:

Antonina Šalisano: for H (za H)

Feferon 2025: Helena Pirih Rosa

Besede plešejo

Amadeja Rek: Omizje

Plesalke: Urša Dvornik, Lena Čulk, Žana Topoljak,

Sofija Ermakova, Tara Ema Žnidar

Koreografija: Ana Cvelfar

Alja Pušič: Zmeraj mora pasti

Koreografija in ples: Klara Klun

Uglasbljene uršljanske:

Francu Vezeli v spomin: Moje pesmi (Simon Jenko)

Plesna skupina Vz gib SPUNK Gimnazije Slovenj

Gradec, plesalka: Kaja Grum

Koreografija: Kaja Ramšak

Sandro Čeh: Vrat

Alja Pušič: So pesmi o pesmih

Amadeja Rek: Testament

Matija Kac in Ištvan Valič: Pisoarji

Uglasbitev, aranžma in izvedba: dijaki Gimnazije Slovenj Gradec

Sodelujoči glasbeniki: Eva Klug, Žiga Sukič, Gal

Govek, Tevž Mihelj, Matevž Oder, Matija Kac,

Ištvan Valič, Arne Tkalec, Bor Vončina

Interpreti uršljanskih: Tinka Ivartnik, Ana Filip Plazl, Naja Pavlič, Džejlan Sakič, Indi Krušič, Julija Pikl, Vita Stres Ovnič, Žana Kraker, Lana Košak, Zala Javornik

Povezovalki prireditve: Alina Šipek, Eva Kovše

Scenografija: dijaki Gimnazije Slovenj Gradec

Tehnična podpora: AGB Viamedia

Koordinacija dijakov in strokovna pomoč:

Katja Kotnik, prof.

Asistent režije: Oskar Gnamuš

Pomoč pri pripravi prizorišča: Klemen Štifter,

Taj Temnik, Deni Čilič

Vizionar prizorišča: Tilen Breznik

Idejna zasnova, priprava interpretov in režija:

Tomo Novosel

Naslov prireditve po izseku iz besedila *Abscizija*

Pie Jovanovič

Zlatko Verzelak / Franc Vezela

KULTURA

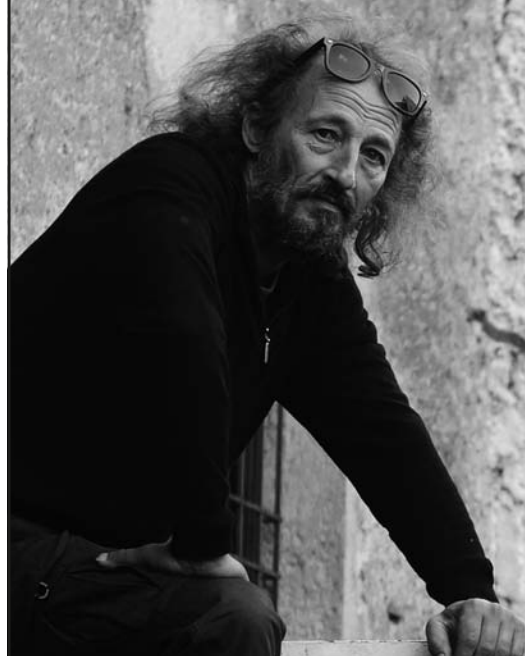
Zlatko Verzelak se je rodil leta 1958. Po končani osnovni šoli v domačem kraju – Slovenski Bistrici – in opravljeni gimnazijski maturi je na Pedagoški akademiji v Mariboru začel študirati angleščino in nemščino, pozneje pa predsedal na katedro za glasbeno vzgojo. Učiteljeval in zborovodil je v domačem kraju, v Makolah, v Mislinji. Ko je bil odložen na trg iskalcev dela je prvi kvartal prvega stoletja tretjega tisočletja redno nezaposlen kot prišlek preživel v naši dolini, največ v Slovenj Gradcu. Bil je drugačen, a je svoj vek častno odgaral: pesnik, pisatelj, glasbenik, kantavtor, performer, mentor, anarhist.

25 let je sooblikoval ritem kulturne sozdržnosti v Mestu: brez njega bi bilo v knjižni produkciji, Spunku (kultuno društvo Gimnazije Slovenj Gradec), Odsevanjih, glasbeni ustvarjalnosti, splošnem kulturnem utripu marsičesa manj, sploh pa bilo manj vseh nas, ki smo ga brali, poslušali, skušali razumeti.

Prišel je kot Zlatko Verzelak – odšel pa Franc Vezela. Zadnjo tostransko ciljno črto je prestopil 31. julija 2025.

PROZA

1. **Tenorist**, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2007
- Sodobna guvernant**a, Slovenj Gradec: Cerdonis, 2008
/dve knjigi v eni: vsaka z enega knjižnega hrbita/
2. **Pes ki fuka ni lačen** (političen triler) (Mojih pet minut je danes, Nekaj gnilega je v deželi tej, Sodnica & skladatelj, Politični triler), samozaložba, 2011, naklada 22 izvodov
3. **Jaz tebe ti mene (Zombi, Prevara tisočletja, 13. junij)**, Slovenj Gradec: Društvo eksperimentalne umetnosti Slovenija, 2013, 100 izvodov
4. **Dada**, brez kolofona
Kaj če je BOG v komi?, brez kolofona
/dve knjigi v eni: vsaka z enega knjižnega hrbita/ (posvetilo MA, 2016)
5. **Umetnica (Saga o strasti), Župnik** (Saga o strasti); brez kolofona (p. MA, 2016)
6. **igramo se igramo se veselo drkamo** (Uvod, Stol svetega Petra, Klavir, Kak si spal, Blok), brez kolofona (p. MA, 2016)
7. **Dol s šolo**, Založila Nova pot dobrote, Slovenj Gradec 2017, 40 izvodov
8. **Popek**, brez kolofona (p. MA, 6021; najbrž

Zlatko Verzelak / Franc Vezela (1958–2025)

2017)

9. **Zbiralec kritik**, brez kolofona (p. MA, 6022; najbrž 2018)

40 dni, brez kolofona (p. MA, 6022; najbrž 2018)

10. **Božanska tragedija**, Slovenj Gradec, 6022 (p. MA, 6022; najbrž 2018)

RADIJSKA IGRA

Obvezno letovanje, 1993, Radio Slovenija
Mož – Janez Hočevar, Žena – Maja Boh, Receptor – Bojan Emeršič, Natak – Robert Waltl, Šef – Pavle Ravnohrib, Lift boy – Jernej Šugman, Mehanik – N. N., Čolnar – Ivan Rupnik, Reševalec – Zvone Hribar, Policaj – Karli Brišnik
Režija Aleš Jan, tonska mojstrica Metka Rojc, besedilo prevedeno tudi v angleščino.

DRAMATIKA

PITA

Pita je bila prvič objavljena v Odsevanjih št. 91/92, leto 2013.

Groteska Franca Vezela, mednarodna koprodukcija (slov.-hrv.-nem.)

Igralska zasedba: Gojmir Lešnjak – Gojc (Martin Kojc), Milena Zupančič (Mica), Sylvia Barth (Marlene Dietrich), Boris Svrtan (Rudolf Steiner)

Režija Samo Strelec

Uprizoritve: Ptuj, grad Turnišče (Slovenija): 21. junij 2014, premiera; Varaždin (Hrvaška): 4. september 2014 v koncertni dvorani HNK; Burghausen (Nemčija): 5. oktober 2014

KDO SE BOJI IVANA KRAMBERGERJA

Verzelak/Vezela v Odsevanjih

Prva objava: Grapa, Hans in Helena, št. 51/52, jesen 2003

Zadnja objava: Zbiralec kritik, št. 105/106, pomlad 2018

Skupaj objavil v 25 številkah

(+ intervju Plunki 55-letnega anarhista, št. 91/92, jesen 2013, avtorica Draga Ropič)

Verzekak/Vezela v Viharniku

V reviji sodeloval od leta 2003 do 2013: objavljali kot prozaist, križankar, prevajalec (sanjska knjiga, horoskop, iz hrvaščine), ljubiteljski satirični etimolog osebnih lastnih imen, memoarist, knjižni ocenjevalec. Tovrstnih enot je 31, sicer pa so v publikaciji objavljana tudi vrednotenja njegovega dela ali del (film) o njem. (Povzeto po urednici Idi Robnik.)

ZGOŠČENKE

1. Vaje brez sloga, CD, Spukverzeli in Zlatovčice, 2003

2. Pod odejo sva skrita, 2004

3. Pesmi na sledi, uglasbena evropska in svetovna poezija, Spunk Bend A, 2006

4. Ni perfektno – je pa špica, uglasbena poezija, Franc & Roses, 2009

5. Uršljanske (2002 – 2011), Verzelak/Vezela + Mori/Ofak, 2011

6. Le včasih tiho vzdigne se zavesa z zenic, uglasbena evropska poezija, Mentorjeva zvočna knjiga, sodelovanje Benjamin Pirnat, Matalaja, 2012

Matalaja, 2011

7. Jugo 45, prevedeno in odpeto v slovenščini, Matalaja 2013

8. Tu se piše življenje, filmska glasba, 2013

9. Med , nož , ja ... avtorska glasba in izvedba, zadnji projekt, leto ?

Zlatko Verzelak / Franc Vezela, nastop v kavarni

ZA SPUNK IN JSKD - UGLASBITVE

Pika Nogavička, gledališka predstava, 2000

NLP (P), gledališka predstava, 2001

Urška 2002

Urška 2003

Hrošč, gledališka predstava, 2003

Urška 2004

Osvobajanje svobode, performans, priprava zbora, 2005

Vaje brez sloga, gledališka predstava, muzikal, 2002

Pesmi na sledi, muzikal, 2005

Urška 2006 (+ A. Ofak in B. Prapotnik)

Obujenke – vokalno-instrumentalni projekt, 2008

Poletna muzejska noč poelikov, performans, 2008

Urška 2008

EKO MD KULT, koncertni del, performans, 2009

Urška 2009

Urška 2010

Franc&Roses

Urška 2011

Matalajska Jugoslavija (Sarajevo, Skopje, Bitola), koncertna turneja, julij 2013

Zadnje sodelovanje s Spunkom: Kletka (Nika Lebarja) v Dravogradu, **kantavtorski nastop**, 13. december 2016

Uglasbeni avtorji

Gimnazijci (Slovenj Gradec)

Nina Bricman – Okušanje veselja

Andrej Jus – Ne glej u luft

Primož Tušnik – Tako zelo sem zmatran

Uršljanske

Špela Breclj – Bila sem v zlatih sobah

Rok Komel – Negiben dan

Veronika Gradišek – Kakšen je ta drobn svet

Petra Jordan – Pojdiva vztrajno enkrat tedensko

Klavdij Jöbstl – Najbolj navaden dan

Tatjana Lapuh – Vzel si

Borut Mihurko – Zdaj, ko jug ni več jug

Simon Javornik – Pod odejo sva skrita

Tatjana lapuh – V Braillovi pisavi bi te brala

Barbara Žvirc – Spuščen do zemlje

Lana Mihelič – Bog je obupal nad nami

Jože Hribernik – V naši ulici leži mrtev

Vezela in BP, spontani jam v kavarni, Urška 2006

Yugo 45

Jože Hribernik V naši ulici leži mrtev

Yugo 45

Tatjana Lapuh – V Braillovi pisavi bi te brala

Lana Mihelič – Bog je obupal nad nami

Borut Mihurko – Zdaj, ko jug ni več jug

Maja Visinski – Pod mizo

Patricija Logar – Apokalipsa

Barbara Žvirc – Malo in še malo bolj

Suzana Grau – Romarjevo srce

Barbara Žvirc – Sem tvoj najsvetlejši otrok

Urška Pribor – Šarplaninec Henry

Anja Zamolo – Zmečkana rosa

Maja Turković – Drevo kot si ti

Nina Bizjak – Najlepša so jutra

Neža Prah – Igra na srečo

Franc Vezela, predstavitev Odsevanj, 2016

Slovenski kanon

Anton Aškerc – Mejnik

Frane Milčinski Ježek – N. N. in črna pega

Kajetan Kovič – Južni otok

Gregor Strniča – Večerna pravljica

Oton Župančič – Breza in hrast

Simon Jenko – Namen mojih pesmi

Tone Pavček – Potepuhu

Ciril Zlobec – Pobeglo otroštvo

Janez Menart – Coprnica

Ifigenija Simonović – Starka

Milena Cigler Gregorin – Mačje oči

Petra Bauman – Razprodaja

Drugojezikovni kanon

Fernando Pessoa – O pastor amoroso

(Ljubeči pastir)

Francesco Petrarca – Solo et pensoso i più deserti campi (Zgubljeno, sam in ves pogreznjen vase)

Sigbjörn Obstfelder – Jeg ser (Gledam) /+ Lara Sedar/

G. G. N. Lord Byron - When we Two Parted
(Ko zadnjič sva stala)
Lars Gustafsson - Öknen vid Rio Grande
(Puščava ob Riu Grande)
Berolt Brecht - Morski pes
- Erinnerung an die Marie A. (Spomin na Marijo A.)
- Hvalnica sekretu
Endre Ady - Szent Margit legendája (Legenda o sveti Margareti)
Rainer Maria Rilke - Der Panther (Panter)
Charles Baudelaire - Obsession (Obsedenost)
Bolgarska ljudska: Moma se nepěva sa slavej
(Mladenka tekmuje s slavčkom) /+ Lara Sedar/
Ted Hughes - Vran
Biblija - Visoka pesem

Vezelarice

Franc Vezela - Pojoča travica
Franc Vezela - Kakor detelja diši
Franc Vezela - Kapljica čez rob
Franc Vezela - Pagat ultimo

Franc Vezela - Tebi želim
Franc Vezela - U boj
Franc Vezela - Zaradi njenih oči
Franc Vezela - Blišč in beda (šanson)
Franc Vezela - Lepotička

Gledališke uglasbitve

Pika, 2000
Kralj otoka
Žur žur žur
Zdaj pa spat
Vaje brez sloga, 2002
Nina Bricman - Okušanje veselja
Andrej Jus - Ne glej u luft
Primož Tušnik - Tako zelo sem zmatran

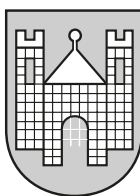
Hrošč, 2003 (uglasbitve Zlatko Verzelak, vokal Irena Tretjak)

Mama je umrla pred dvema letoma
Danes ponoči se je nekaj zgodil'
Najprej sem se navduševala za balet
Čakaš, da boš videl enega, ki ga imaš rad
(Lepota je težka, neznosna)
Zajebal sem, stari. Hudo.
Če pomislim, mi je Kocke žal

Andrej Makuc

(izbor fotografij: Blaž Prapótnik,
foto: SPUNK, Odsevanja, Zuhra Horvat)

Mestna občina Slovenj Gradec

OBMOČNA IZPOSTAVA SLOVENJ GRADEC

Francetova 5, 2380 Slovenj Gradec

tel.: +386 (0)2 881 24 60 / fax: +386 (0)2 881 24 61

e-pošta: oi.slovenj.gradec@slkd.si

Epigraf

Vsebinam urejamo obliko

**GRAFIČNO OBLIKOVANJE
UREDNIŠTVO
PRODUKCIJA TISKOVIN**

041 512 758
info@epigraf.si
www.epigraf.si

JAZZ RAVNE

www.jazzravne.si

ODSEVANJA – revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec, revija izhaja s finančno pomočjo Mestne občine Slovenj Gradec in JSKD

Uredniški odbor: Andrej Makuc (glavni in odgovorni urednik), Blaž Prapótnik (izvršni in tehnični urednik), Marko Košan (likovna umetnost), Maja Martinc in Tatjana Knapp

Izdajateljski svet: Andrej Makuc, Niko R. Kolar, Blaž Prapótnik, Jani Rifel, Martina Šisernik in Ivan Karner; nadzorni odbor: Franjo Murko (predsednik), članici Andreja Goligranc in Draga Ropič

Častno razsodišče: Niko R. Kolar, Ivan Karner in Marijana Vončina

Lektoriranje: Urška Stani, Jezikovna popravljavnica

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec

Fotografije: Nika Hölcl, Tomo Jeseničnik, Primož Podjavoršek, stalni sodelavci in arhiv *Odsevanj*

Grafično oblikovanje: Epigraf, Blaž Prapótnik, s.p.

Distribucija: Cerdonis, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: 059 010 576, info@cerdonis.si

Naklada: 400 izvodov, december 2025

Cena: 8 EUR

Odsevanja na dLib:

NA PLATNICAH

Zadnja stran:
Boštjan
Temnikar,
Mesto preloma,
2019,
patiniran les,
152 x 102 x 20
cm

Boštjan Temnikar, *Ko-eksistenca for-me II*, 2019,
patiniran les, 63 x 53 x 13 cm

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal je okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, predvsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

ODSEVANJA

Koroška,
jesen-
zima
2025

135
136

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

8 EUR

135